

КАЗКИ

ВІЛЬГЕЛЬМ ГАУФФ

КАЗКИ
ВИЛЬГЕЛЬМА
ГАУФФА

TALES
by
Wilhelm Hauff

Translated from German

BOOK ONE

Trident Press Limited
Winnipeg, Canada
1 9 5 6

КАЗКИ

Вільгельма Гауффа

Переказ з німецької мови

КНИЖКА ПЕРША

Видавнича Спілка „Тризуб”

Вінніпег, Канада

1 9 5 6

Printed by
Trident Press Ltd., Winnipeg, Manitoba, Canada

КАЗКОВИЙ СВІТ

Світ казок має велике значення в житті і вихованні дитини. Діти, що читають або слухають казки, бувають краще розвинені. Вони чутливіші за дітей, які в своєму ранньому дитинстві були позбавлені радощів казкового світу.

Добрі казки дають дитині велику науку, бо в них завжди перемагає правда. Дитина виростає з думкою і бажанням бути справедливою, доброю, шляхетною, вона хоче творити добро і побсрювати неправду. Діти дуже часто уявляють себе героями, про яких читали чи чули, і переживають емоційно боротьбу за правду. Добра, цікава казка в українській мові збагачує джерело мовних засобів дитини, вона навчає її нових слів, а це дуже важне для українських дітей, що живуть поза межами України.

Маючи це на увазі, Видавнича Спілка „Тризуб” у Вінніпегу видала вже кілька дуже цікавих оповідань для дітей, українських і чужих авторів. А оце видаємо першу збірку чудових казок німецького письменника Вільгельма Гауффа.

Перше видання казок Гауффа в українській мові появилось за перекладом М. Харченка, Ф. Супруна і Д. Корзуна за редакцією І. Труби. Видало її Катеринославське Видавниче Товариство „Стежка Додсму”, Катеринослав-Відень, 1919 року. Редакція називає ці переклади переказами і пояснює, що через мовні труднощі дуже тяжко зробити буквальный переклад з німецької мови. Цим виданням користувался і наше Видавництво, бо іншого, мабуть, немає.

Мова і правопис Катеринославського видання не відповідає вимогам сучасної літературної мови. Та й побудова речень справляє дітям труднощі. Це взято до уваги в нашому виданні і побудову речень упрощено та опрацьовано збірку за новим правописом, придержуючись одночасно якнайстислише думок і подій у казках. І в такому вигляді даємо в руки української дитини першу серію казок Вільгельма Гауффа.

Вільгельм Гауф, це визначний німецький поет і новеліст. Народився він 1802 року у Штуттгарті в Німеччині. Ці казки він написав у 1826 році для дітей одного міністра Вюртембергу, в домі якого він був учителем. Живучи близько з дітьми і знаючи, як вони кохаються в казках і в пригодах казкових героїв, Гауф творив для них казки і видав їх книжкою. Цим він зробив велику прислугу усім дітям, бо його казки дуже гарні. Герої його казок борються за правду і перемагають. Гауф підносить такі чесноти як благородність, відвага, чесність і милосердність, і все це дає добре виховне підґрунтя дитині в цікавому і чарівному світі казок.

Ця книжечка містить першу частину казок Вільгельма Гауфа. Вслід за нею вийде друга частина його казок, яку хочемо дати українським дітям, так як Гауф хотів дати їх дітям міністра Вюртембергу.

Редакція.

Каліф-Чорногуз

Був дуже гарний день. Сонце вже спускалося до заходу. Багдадський каліф¹⁾ Хасід сидів собі вигідно у кріслі. Вдень було дуже гарячо і зморений спекою він трохи переспався. Тепер після сну був вдоволений і веселий. Попихкуючи, курив дорогу люльку і помалу пив каву, яку приніс слуга. Все йому було до смаку і, вдоволений, він раз-у-раз гладив собі бороду. Тепер, хто б не глянув на Каліфа, відразу пізнав би, що він веселий.

А в такий час з ним легко було розмовляти про що завгодно: тоді він був справедливий, милосердний і товариський. Тому то великий везір²⁾ Манзор щодня приходив до каліфа у такий час. І сьогодні він прийшов так само надвечір, тільки був чимось дуже заклопотаний. Каліф відняв від уст люльку і спитав:

— Чого ти, пане великий везірю, такий смутний та не-веселий сьогодні?

Великий везір склав навхрест обидві руки на грудях, схилився перед своїм господарем і відповів:

— Пане-господарю! Чи сумний я, чи ні, того я не знаю, але мушу сказати: бачив я в того крамаря, що стоїть онтам на вулиці дуже гарні речі, що мене аж за серце взяло, чому то я не маю зайвих грошей!

Каліф вже давно збирався якось нагородити свого великого везіря і тому казав слугі піти униз і привести того крамаря. Незабаром слуга вернувся з крамарем. Це був невеличкий, товстий чоловік із смаглявим обличчям та в пошарпаній одежі. Він приніс скриньку, в якій було багато всякого краму: перстені, намиста, в дорогій оздобі пістолі, чарки, келіхи й гребінці.

Каліф і везір пильно все переглянули й каліф купив

¹⁾ Князь.

²⁾ Турецький міністер.

собі та везірові по доброму пістолю, а його жінці — гребінчики. Вже крамар збирався зачиняти свою скриньку, як каліф побачив там якусь маленьку скриньочку. Він спитав крамаря чи й там є який крам. Крамар зараз відчинив скриньочку й показав щось наче табакерку з якимсь чорним порошком. Був там ще й листок паперу так по дивному списаний, що ні Хасід ні Манзор не могли прочитати.

— Обидві ці штуки я набув від одного купця, а той купець знайшов їх на вулиці святого міста Мекки, — оповідав крамар. Я сам не знаю, що там є. Продам це за дрібні гроші, бо воно мені ні до чого.

Каліф Хасід любив збирати до своєї книгозбірні всякі стародавні рукописи, дарма, що деяких не міг прочитати, і тому купив і порошок і рукопис та відпустив крамаря. Та тепер його дуже кортіло знати, що в тім рукописі написано.

Він спитав везіря Манзора, чи не знає той когось хто б умів прочитати того таємного листа.

— Ласкавий пане і господарю! — відповів везір: при великій мечеті живе один учений, якому на імя Селім; він знає усі мови. Прикажи йому прийти сюди. Він напевно розбере ті таємничі карлочки.

Привели вченого Селіма.

— Селіме, — сказав йому каліф: кажуть, що ти дуже вчений; подивись на це письмо, чи зможеш його прочитати? Як прочитаєш, то подарую тобі нове святочне убрання, як не зможеш прочитати, то дістанеш двадцять разів по пиці і двадцять п'ять буків, бо виходило б, що задармо тебе люди зовуть вченим Селімом.

Селім вклонився і промовив: — Твоя воля, господарє!

Довго він розглядав рукопис і кінець-кінцем сказав: — Це по латині написано! Звеліть мене покарати, ксли неправду кажу.

— Кажі ж, що у тім письмі написано!

Селім почав перекладати: „Чоловіче, той, що знайдеш цей папір, дякуй Богові за його милість. Хто понюхає з цієї табакерки і промовить при тому: „Мутабор” то може перекинутись у всяку тварину і буде розуміти мову кожної з них. Як схоче назад прибрати людське обличчя, то нехай

три рази поклониться на схід сонця і промовить те саме слово. Але попереджаю тебе, чоловіче, поки ти перекинутий в когось, не смієш засміятися, бо інакше зникне те чарівне слово з твоєї пам'яті, і ти довіку залишишся твариною”.

Як тільки Селім прочитав отаке диво, то каліф був вдоволений без міри. Він велів вченому присягнути, що той нікому нічого не скаже про таємницю, подарував йому дуже гарну нову одержу і пустив додому. А везірові свому каліф сказав: Це зветься — добре купити, — Манзоре! Як я радію, що можу бути худобою! Завтра рано приходи сюди до мене. Ми разом підемо в поле, нюхнемо порошку з табакерки і тоді послухаємо, про що говорять у воді й повітрі, в гаях і степах! . . .

На другий день, ледве каліф успів убраться і поспідати, як уже прийшов великий везір, щоб послухати каліфового наказу, йти з ним разом на прогульку. Каліф захпав табакерку з чарівним порошком за пояс, і звелівши свому почотові зіставатися на місці, рушив у дорогу тільки у двох з великим везірем. Спочатку вони йшли довгими садами каліфа, даремно шукаючи якихось тварин, щоб на них спробувати, які то з них мастаки на звір'ячу мову.

Не стрічаючи нічого путнього, везір сказав каліфові, що на його думку найкраще було б піти за місто аж до того ставу, де він часто бачив багато чорногузів.³⁾ Своєю поважною поставою і дивним клекотом вони раз-у-раз звертали на себе його увагу.

Каліфові сподобалася думка везіря й вони рушили далі до того ставу. Прийшовши до води, побачили вони одного чорногуза, який шукав жаб, заглядав то сюди, то туди й раз-у-раз щось клекотав до себе. А так побачили високо вгорі другого чорногуза; він спускався на те саме місце.

— Присягаю на свою бороду, ласкавий пане, — промовив великий везір, що зараз ці обидва цибаті почнуть між собою цікаву розмову. Як би то було, коли б ми поробились чорногузами?

— До діла сказано! — завважив каліф. Тільки спершу

³⁾ Бузьки.

нам треба ще раз пригадати собі, як привернути собі назад людський образ... Ага, так! Три рази поклонитися до сходу сонця й промовити: „Мутабор”, то я знов буду каліфом, а ти везіром. Тільки Боже борони засміятися, бо тоді ми пропали!

Поки каліф так говорив, другий черногуз опинився в нього над головою й почав поволи спускатися на землю. Каліф скоренько дістав з-за пояса табакерку, сам перше добре понюхав і відтак дав свому везірові, так що й той добре понюхав. Тоді обидва гукнули:

— Мутабор!

Каліф скоренько дістав зза пояса табакерку.

В той час ноги у них поробились тонкими й червоними; гарні жовті черевики каліфа та його товариша стали лабами черногуза; руки перетворились на крила, шия витягнута з плечей і стала мов каблук, крива й довга, борода зовсім зникла, а все тіло вкрилось м'яким пір'ям.

— Який у вас, пане везірю, чудовий дзьоб, — промовив каліф після довгого дивування: — Присягаю на бороду Ма-

гомета, що чогось подібного не доводилась мені бачити, відколи живу.

— Щиро дякую, — відповів великий везір і вклонився каліфові. Насмілююсь сказати, ваша величносте, що чорногузом ви виглядаєте краще, як каліфом. А коли маєте охоту, то ходімо, послухаємо там наших земляків і спробуємо, чи справді ми зрозуміємо чорногузьку мову.

Тим часом другий чорногуз, який літав у повітрі, спустився на землю. Він почистив дзьобом свої ноги, пригладив на собі піря й пішов до першого чорногуза. Наші чорногузи скоренько подалися до них, щоб бути близько. Коли підійшли, на своє велике здивовання почули й зрозуміли таку розмову:

-- Добрийдень пані Цибата! Ще так рано, а ви вже на полі?

— Дякую вам, люба Дзендзерухо! Я тут дещо на сніданок здобула. Може би ви зіли з четвертину ящірки? Чи може вам більше подобається ніжне жаб'яче стегно?

— Щиро вам дякую. Чогось не маю сьогодні ніякого апетиту... А я оце, коли б ви знали, дорога пані, прийшла сюди в зовсім іншій справі. Сьогодні у мого тата будуть гості й я маю танцювати перед ними; то ж я думала тут трохи практикувати на просторі.

По тій мові молода чорногузка, химерно вибрикуючи, пустилася в танок вздовж поля. Каліф і Манзор аж дзьоби пороззявляли так дивилися на неї. Коли ж вона прибрала художню позу, стала на одній нозі й затріпала крилами, то обидва ніяк не могли вдержатися від сміху; у них з дзьобів вирвався такий нездержливий регіт, що вони довго ще не могли спинитись.

Каліф перший спинився:

— Ото штука, — сказав він, — такої розваги за жадні гроші не побачиш! Шкода, що нерозумні тварини злякалися нашого сміху, а то ми, мабуть, були б ще почули їхні співи!

Аж тільки тепер згадав великий везір, що поки вони перевертнями, їм не можна сміятися. Він з жахом сказав про це каліфові.

У них з дзьобів вирвався такий нездержливий регіт, що вони ще довго не могли спинитися.

— Ова! Пропала Мекка й Медіна! Це буде погана справа якщо доведеться мені залишитись чорногузом. Ану спробуй пригадати собі те дурне слово, бо я ніяк не можу пригадати...

— ... Поклонитися три рази на схід сонця і при тому промовити: Му... му... му...

Обидва бідаки поставали лицем до схід сонця і так старанно кланялись, що аж дзьобами до землі черкали. Та лишенько! Чарівне слово без сліду зникло з їх пам'яті. І скільки поклонів не бив каліф, скільки його великий везір не силувався промовити те слово, але вмів лише сказати Му... му..., яке нічого не допомгло. Слово це зникло з пам'яті цілковито й обидва горобахи — каліф та його везір були й залишались чорногузами.

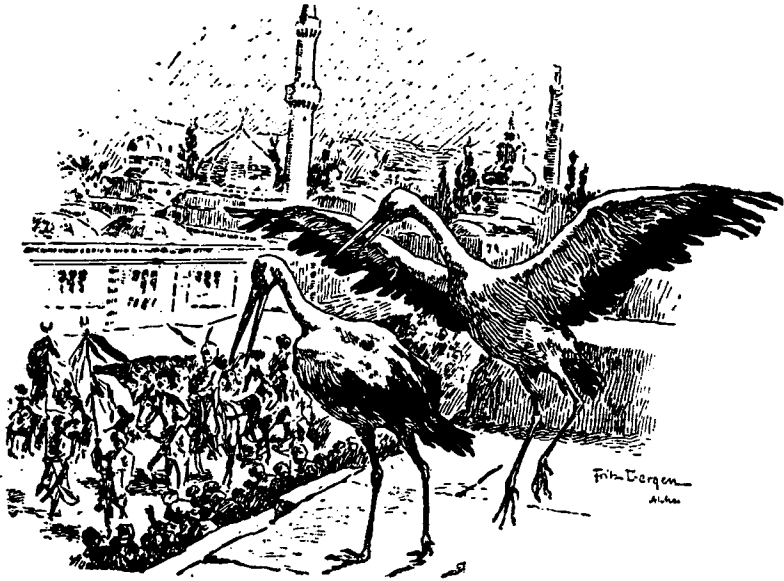
Сумно никали вони день-у-день по полях та болотах, не знаючи за що їм взятися, щоб позбутися цієї напасти. Вискочити із шкіри чорногуза вони ніяк не могли. Так само не було чого їм думати про те, щоб вернутись додому, щоб дати себе впізнати. Бо хто ж таки повірив би якомусь чорногузові, що він є каліф? А хоч би дехто повірив, то ледво чи схотіли б громадяне Багдаду мати собі чорногуза каліфом.

Так тинялися вони без цілі багато днів підряд. Живилися сяк-так польовими овочами; мали багато клопоту з довгими дзьобами, якими було дуже зле жувати поживу. До м'якої поживи — ящурок та жаб — не було в них жадного апетиту. Вони боялися, щоб такою смачною стравою не пошкодити жолудкові. Тільки було в них радості у тім клопоті, що вміли літати. Вони літали над Багдадом, сідали на дахах та дивились у низ, на улиці міста, що там діється без них.

У перших днях вони завважили на вулицях великий неспокій. Та вже четвертого дня, після того як були заворожені, сиділи вони на каліфовому палаці і побачили бучну параду. Грала музика, торохтіли бубни а якийсь чоловік розкішно убраний в золотом ткану мантию, їхав верхом на коні. Кінь так само блестів дорогими прикрасами. А кругом йшов блискучий почот; всюди посувались натовпи людей.

Пів Багдаду бігло за ними і всі вигукували: „Слава Мізрі, господареві Багдаду!“. Тоді обидва чорногузи, сидячи на даху, поглянули на себе. Каліф Хасід промовив:

— Тепер ти збагнув, пане везірю, для чого я зачарований? Цей Мізра — син мого заклятого ворога, могутнього чарівника Кашнура, який одного разу присягнув помститися на мені. Та я не трачу надії. Ходи зі мною, вірний товаришу моєї недолі. Ми помандрували на могилу Пророка. Може там у святім городі згинуть чарі і ми визволимось.

Обидва чорногузи, сидячи на даху поглянули на себе.

Вони знялися з даху каліфового замку й полетіли навпростець до Медіни.

Та не так то легко було їм з крилами. Обидва чорногузи не призвичаєні ще літати.

— Ой, пане, — зідхав по двох годинах летіння великий везір: здаюсь на вашу ласку. Не сила моя далі летіти. Ви вже дуже швидко на крила. Та вже й смеркає. І ми б добре зробили, коли б пошукали собі десь за місцем на ніч.

Каліф згодився на прохання свого слуги. Вони побачили внизу в долині якісь руїни і стали туди спускатися. Це місце, що вони до нього прилетіли, щоб перебути ніч, нагадувало своїми руїнами, ніби тут колись був замок. Чудові колони стреміли ще вгору з-під румовища, а численні кімнати, що з них декотрі ще добре збереглися, говорили про колишню панську славу.

Каліф і його товариш пішли шукати собі сухого закутка. Аж раптово чорногуз Манзор став і наче до землі приріс.

— Пане і господарю мій — промовив він тихенько: коли для великого везіря не було дурнотою боятися лихих привидів, то тим більше не буде для чорногуза. Мені чогось важко на серці. Я виразно чув десь тут близько зідхання і стогнання.

Каліф теж спинився і наслухуючи, почув зовсім виразно плач, який був подібний більше на людський чим звірячий. Дуже здивований, він зараз хотів йти туди звідки доходив голос плачу. Везір вхопив його дзьобом за крило і благав не йти назустріч новій небезпеці. Та дарма! Каліф, який і під чорногузячим крилом мав сміле серце, вирвався, аж одно перо випало йому з крила та пустився у темний прохід. Швидко дійшов він до дверей, які були лише причинені і звідтам почув зовсім виразне зідхання, так наче б там хтось тяжко страждав. Він потрутив дзьобом двері й остовпілий спинився на порозі. У зруйнованій великій кімнаті, слабо освітленій через одно мале закратоване вікно, він побачив серед хати велику сову. Вона сиділа на долівці і грубі сльози котились з її великих круглих очей. З кривого дзьоба виривалось тужливе голосіння.

Коли вона побачила каліфа та його везіря, що за той час також наблизився, то з її грудей вирвався голосний оклик радості. Скоро втерла вона сльози з очей і на здивування обом чорногузам привіталася з ними доброю людською мовою по арабськи.

— Доброго здоров'я панове чорногузи! Я вас зустрічаю, як радісну ознаку мого визволення. Колись мені пророкували, що чорногузи принесуть мені велике щастя!

Коли каліф трохи опам'ятовся від здивування, він привітався із совою, кланяючись своєю довгою шиєю. Потім він поставив свої довгі ноги в чепурну позу, розпочав розмову.

— Пані Собо! Твої слова допомогли мені побачити в тобі товариша недолі. Тільки ж лишенько! Даремні твої надії, наче б то з нами прийде твоє визволення. Ти, вислухавши нашу пригоду, сама побачиш, які ми безпорадні.

Сова просила розказати їй і каліф розповів усе, як було.

Коли каліф скінчив своє оповідання, сова подякувала йому і в свою чергу сказала:

— Послухайте ж і моєї пригоди, бо я не менше нещаслива як і ви. Мій батько є королем Індії, а я його безталанна донька; зовуть мене Люізою. Той самий чарівник Кашнур, який позаворожував — вас, пхнув і мене у нещастя. Він одного дня прийшов до мого батька, щоб посвятити мене за свого сина Мізру. А мій батько, скажу вам, людина гарячкувата, й от взяв він та й витрутив того свата так, що той дав сторчка. Та зла личина знов уповзла до нас, прибравши чужий вигляд. Одного дня проходжувалась я по своєму саду і захотіла пити. Він передягнувшись за слугу, подав мені пити таке зілля, після якого я перекинулась в сову. Спершу я зомліла з переляку, а він заніс мене аж сюди і страшним голосом прокричав над самим вухом.

— Тут ти будеш жити гидкою і зненавидженою навіть самими звірятами до кінця твого життя. Хіба що знайдеться така людина, яка по добрій волі схоче з тобою одружитися, з такою страшною потворою, якою ти є зараз. Така моя пімста тобі і твою гордовитому батькові.

З того часу минуло багато місяців. Живу я тут в самоті й журбі мов пустельниця на руїнах оцих. Нелюба я цілому світові, страшна навіть звірям. Для мене не існує і краса Божого світу, бо вдень я сліпа. І тільки тоді, коли місяць освітить ці сумні руїни, спадає з перед моїх очей полуда.

Сова спинилась і вдруге витерла крилами очі. Оповідання про свої терпіння стискало їй груди до сліз.

Каліф, слухаючи оповідання принцеси, глибоко задумався.

— Коли я не помиляюся — промовив він, то між моїм нещастям і твоєю недолею є якийсь таємний звязок. Тільки де його у світі знайти ключ до цієї загадки?

Сова йому відповіла:

— О, пане-господарю! І мені так само здається. Колись давно, коли я була ще зовсім маленькою дівчинкою, пророкувала мені одна мудра жінка, що чорногуз принесе мені велике щастя. І, здається я знаю, як би нам визволитись з тих чарів.

Каліф дуже здивувався і спитав, що саме вона має на думці.

— Той чарівник, що поробив нас обох нещасливими — відповіла вона, щомісяця приходить сюди на оці руїни. Недалеко від цієї пивниці є простора кімната; там він кожного разу справляє бенкет разом із своїм товариством. Уже багато разів я підслухала їх там. Вони бенкетуючи оповідають одні другим свої безсоромні діла. Мабуть і цей раз так буде, і він вимовить те чарівне слово, що ви забули.

— О, дорога принцесо! скрикнув каліф: скажи ж бо коли він прийде і де є та кімната?

Сова трохи помовчала а далі промовила:

— Не нарікайте на мене, що я тільки на одній умові можу вдоволити ваше бажання.

— Говори ж бо! Кажі, яке твоє бажання! — хвилювався каліф, або приказуй — для мене однаково.

Тоді сова сказала: Я могла б також визволитись, та це може статись лише тоді, коли хтобуть з вас візьме мене за жінку.

Після такої мови обидва чорногузи були наче приголомшені. Каліф моргнув на свого приятеля, щоб той вийшов з ним на хвилину за поріг.

— Великий везірю, сказав каліф за дверима: це дурна справа та тільки що ви її мусите взяти на себе!

— Так? — відповів той; щоб мені моя жінка, як я вернуся додому, очі з лоба видерла? Та й до того я вже дякувати Богові, старий чоловік. А ви пане, молоді й не жонаті й могли б оженилися з молодою, вродливою принцесою.

— Та це однаково, — зідхнув каліф опускаючи крила з журби: хто ж тобі сказав, що вона молода і вродлива? Це зветься — купити kota в мішку!

Вони ще довго сперечалися між собою, аж поки каліф не побачив, що його везір швидше залишиться чорногузом на ціле життя, ніж оженився з совою. Тоді він подумав, що краще буде, як він самий виповнить ту умову. Сова дуже

Через щілину одної потрісканої стіни, вони побачили світло.

зраділа. Вона запевняла, що тепер найбільш відповідний час підслухати розбійників і що цієї ночі, мабуть таки, будуть збори чарівників.

Вона пішла разом з чорногузами, щоб показати їм до-рогу і ту кімнату. Довго вони йшли темними хідниками. Аж ось через щілину одної потрісканої стіни, вони побачили світло. Коли прийшли близько тої щілини, сова порадила

бути дуже тихо. Через, щілину, коло якої вони поставали, було видно велику кімнату. Ця велика кімната була прикрашена колонами і вся пишалася розкошами. Всюди звисали різних кольорів лялпи і світили, як удень. Посередині кімнати стояв круглий стіл, на ньому всякі найсмачніші страви. Кругом стола, замість лавок стояли дорогі м'які софи. Там сиділо вісім чоловіків. Між ними чорногузи пізнали того крамаря, що продав їм чарівний порошок. Його сусід саме тепер прохав розказати товариству про свої останні пригоди. І той крамар почав їм оповідати історію про каліфа та його везіра.

Там сиділо вісім чоловіків.

— Що ж то за слова, що ти їм загадав? — спитав його другий чарівник.

— Справді трудне слово, латинське: воно вимовляється — Мутабор.

Як тільки чорногузи, які стояли коло щілини почули те слово, то з радости не знали, що їм робити. Вони зараз

побігли до дверей розваленого замку і то так швидко, як тільки могли їх довгі ноги нести. Бідна сова ледво поспішала за ними. Коли вийшли за стіни зруйнованого замку, зворушений каліф сказав сові:

— Нехай же в подяку, за все те, що ти зробила для нас, я буду твоїм чоловіком.

Тоді всі троє стали вони лицем до схід сонця. Черногузи три рази схилили свої довгі шиї проти сонця, що якраз сходило зпоза гір і гукнули „Мутабор”. І в одну мінуту вони обернулися знов у людей. Від надмірної радості, що їм привернено життя, обидва, пан і слуга кинулися один одному на шию. Та хто ж змалює здивування обох, коли вони оглянулись? Чудової вроди дівчина, розкішно убрана, стояла перед ними. Усміхаючись простягнула вона каліфові свою руку.

— Чи ви не пізнаєте вже вашої нічної сови? — спитала вона. Справді це була вона. Каліф дуже здивований її красою і милою вдачею, аж скрикнув: яке то, мовляв, велике щастя в тому, що він був перекинутий у черногуза.

Всі троє разом рушили до Багдаду. Каліф знайшов у кишенях своєї одежі не тільки табакерку з чарівним порошком, а ще й гаманець з грішми. За ті гроші він купив у сусіднім селі все, що їм треба було на подорож а потім вже без клопоту швидко заїхали до Багдаду. Поворот каліфа був великим дивом для людей. Усі думали, що він убитий і дуже раділи, що їх улюблений каліф вернувся.

З тої причини, в серці людей запалала ще більша ненависть до дурисвіта крамаря Мізри. Вони рушили до замку і взяли старого чарівника разом з сином до тюрми. Старого каліф одіслав у ту саму пивницю румовищ, де жила зачарована принцеса совою і там казав покарати його смертю. А синові, який в батьковій науці нічого не розумів, каліф дав до вибору: або прийняти смерть, або понюхати того батькового порошку. Коли ж той вибрав друге, то великий везір почаствував Мізру з табакерки. Каліф вимовив чарівне слово і Мізра став черногузом. Каліф казав замкнути того черногуза в залізну клітку і поставити у своєму саду.

Довго і щасливо жив каліф Хасід із своєю вірною дру-

жиною принцесою. Найбільше він був вдоволений тоді, коли після полудня відвідував його великий везір: розмовляючи, вони часто згадували про свої колишні пригоди, як були чорногузами. А коли каліф був дуже веселий, тоді він, не зважаючи на свою королівську повагу, показував великому везірові, який то був з нього чорногуз. Він ходив широкими кроками вздовж і впоперек кімнати, клацав, розмахував руками, показував, як великий везір, схилившись на схід сонця, даремно пробував вимовити Му... му... му...

Для жінки каліфа та їх діточок ці сцени були великою потіхою і розвагою. Коли ж каліф дуже вже довго клацав, кланявся і Му... му... вигукував, тоді везір погрожував йому, посміхаючись у бороду.

— Глядіть, пане господарю, щоб я не розказав вашій дружині, що то була за розмова перед дверима принцеси Соби...

Корабель Привид

У мого батька був невеличкий склеп у Бальзорі. Батько мій був ані багатий, ані бідний. Він належав до тих людей, які не мають відваги почати якесь більше діло. Боявся, що у погоні за великим може загубити те, що має.

Батько вчив мене бути справедливим, совісним і працюючим. Скоро я став помічником у батькових справах. Коли мені минуло вісімнадцять років, саме тоді батько перший раз зважився на більшу торговельну справу: закупив чужоземного краму на тисячі карбованців, який плів кораблем. Скоро потім батько помер.

Недовго потім я побачив, що його смерть була добром для нього; бо прийшла вістка, що корабель затопився разом з накупленим добром. Ця вістка не зломила мого молодого завзяття: Все, що мені батько записав, я продав за готові гроші і помандрував на чужину шукати щастя. Взяв я з собою тільки одного батькового слугу, який був до мене дуже привязаний. Він хотів ділити зі мною мою долю чи й недолю, аби тільки не розлучатися.

В бальзорській пристані ми всіли на корабель, щоб вирушити в дорогу морем. Корабель, де я купив собі місце йшов до Індії. Два тижні їхали ми добре. А якось то капітан попередив нас, що має бути буря. Він був дуже заклопотаний. Мені виглядало, що він тут не знав цієї водної околиці добре, щоб стрінуги бурю. Він приказав позивати усі вітрила і ми ледве посувались вперед.

Прийшла ніч, ясна і холодна. Капітан вже думав, що він помилився в прикметах бурі. Коли несподівано перед нами проплив корабель, якого ми попереду не бачили. Він пройшов попри нас зовсім близько. По цілیم покладі пробіг страшний крик і плач. Мене це дуже здивувало, навіть в такий час страху перед бурею. Я бачив, як капітан поблід, мов смерть.

— Мій корабель загинув — скрикнув він: — там пливе сама смерть!

Поки я вспів спитати, що означають його слова, уже з усіх боків з криком кинулись матроси:

— Ви його бачили? — кричали вони; — ну тепер для нас не має рятунку!

Капітан приказав читати святі тексти з Корану, а сам взявся за керму корабля. Та все даремне. Схопилася страшна буря і ревіла як скажена. І поки минула одна година, корабель наш затріщав і почав тонути. На воду були спущені човни. Ледве останній матрос покинув корабель, як він уже постонув на наших очах. Я опинився серед моря убогий, як жебрак. Та не видно було моїй біді кінця. Буря страшно ревіла. Човном ніяк не можна було правити. Мій старий слуга й я пообіцяли один одному ніколи не розлучатися, а тепер сиділи міцно обнявшись руками.

Минула ніч. Коли почало розвиднятись, наскочив на нас сильний вітер, підхопив наш човен і в одну мить перекинув його. І з тих всіх моряків, які були на кораблі я більше нікого не бачив. Мене вдарило щось і я втратив притомність. Коли я прокинувся то побачив себе в руках мого вірного слуги. Йому одному пощастило врятуватися при допомозі перекинутого човна і мене витягнути з води. Буря втихомирялась. Від нашого корабля нічого не лишилось, однак ми побачили зовсім близько другий корабель, якого пригнали до нас хвилі. Коли ми наблизились до нього, я побачив, що це той самий корабель, що вночі пролетів попри нас і на смерть перелякав капітана та залогу. Я почув у собі чудний переляк перед цим кораблем. Пророкування капітана, що так страшно уже справдилось і мертвий вигляд корабля, на якому не було видно ані душі, дарма, що ми зовсім близько підплили до нього і з усіх сил кричали та гукали помочі, мене ще більше налякало. Однак тут був наш одинокий рятунок і ми дякували Богові за нього і за те, що так дивно врятувались.

З передньої частини корабля звисав до самої води довгий канат. Гребучи руками й ногами, ми підплили до

нього і намагалися ухопитись за його кінець. Це нам пощастило. Я голосно крикнув, але даремне; на кораблі було, як і перше, тихо. Тоді ми почали лізти по канатові вгору. Я, як молодший ліз попереду. Боже, яке страховище! Що то за картина розгорнулася перед моїми очима, коли я ступив на поклад корабля! Вся підлога була червона від крові, з двадцять або й більше трупів одягнутих по турецьки валялися на долівці. Коло середньої щогли стояв чоловік в дорогій одежі з шаблею у руці. Його лице було біле, як крейда і подряпане. Серед чола стремів великий цвях пробитий наскрізь і забитий в щоглу. Цей припятий до щогли чоловік також був мертвий.

Цей припятий до щогли чоловік також був мертвий.

Страх скував мої ноги. Я ледве наважувався дихати. Нарешті на поклад видряпався мій товариш. І його так само перелякало дуже те, що діялось на покладі: ані одної живої душі, самі трупи!

З похоловшими від смертельного страху душами помолились ми Пророкові і рішили оглянути весь корабель. За кожним кроком ми оглядалися на всі боки; ми все сподівалися побачити щось нове, страшніше. Та все залишалось так, як було. Куди не глянь — нікого живого, тільки ми та безкрає море... Ми не відважувались голосно заговорити зі страху. Здавалось нам, що мертвий капітан, почувши наш голос, поверне до нас свої очі, або хтобудь з убитих ворухне головою. Ми дійшли до драбини, що спускалась в середину корабля. Тут ми спинилися й поглянули один одному в очі. Ніхто з нас не відважувався сказати свою думку.

— Паничу — промовив мій слуга: — Тут сталося щось несамошите. Однак, коли там внизу в середині корабля повно злочинців, то я волю здатися на їх ласку й неласку, а ніж лишатися тут між мерцями.

Я був такої самої думки, і тому стиснувши серце та сподіваючись всяких пригод, ми пішли по драбині вниз. І тут була мертва тиша, тільки луною відбивало наші кроки. Ми підійшли до дверей каюти. Я приложив вухо до дверей і прислухався: нічого не було чути. Я відчинив двері. В кімнаті було велике безладдя. Одежа, зброя, всяка посуда валялися перемішані. Люди, чи сам капітан, здавалося, недавно бенкетували тут, бо навколо валялись пляшки з вина. Ми пішли далі з кутка в куток, з кімнати в кімнату і всюди знаходили багаті запаси шовку, доброго намиста, цукру. Я був без міри радий всьому тому, що бачив, бо думав собі — адже на кораблі немає нікого, то все те повинно тепер належати мені. Ібрагім, однак, завважив, що ми, мабуть, ще дуже далеко від берега і що самі, без чужої помочі, ледве чи зможемо дати собі раду.

Покріпивши сили тими їстивами та напівками, що знайшли ми тут у великій скількості, ми знову вийшли на поклад корабля. Дивлячись на ті страшні трупи ми чули як за плечима йшов мороз. Тому зважились повкидати їх у воду і позбутися раз на все. Але трудно собі уявити, який страх огорнув наші душі, коли ми побачили, що ні одного мерця

не можна було навіть з місця зрушити. Вони наче прикипіли до підлоги, і щоб їх повиносити, то треба було вирубувати дошки покладу, а для того у нас не було відповідного начиння. Так само і капітан ніби приріс до щогли: навіть шаблі не можна було витягнути з його закростенілих рук.

Цілий день минув в сумних думках про ту біду, в якій ми опинились. А коли стало смеркати і наближалася ніч, я казав Ібрагімові лягати спати. Сам я хотів тримати варту на покладі, сподіваючись якогось рятунку. Та коли тільки зійшов місяць і по зорях я довідався, що вже близько північ, охопив мене непереможний сон. Я мимо моєї волі схилився за велику діжу, яка стояла на покладі і заснув. Та це була більша непритомність, як сон, бо цілий цей час я виразно чув як била хвиля об борти корабля й як лопотіли, били і свистали вітрила.

Раптом мені вчулась людська розмова та хід на покладі корабля. Я хотів підвестися й подивитися що там таке, однак не міг; якась невидима сила ніби скувала моє тіло і то так, що я навіть ні разу не міг розплющити очей. Голоси ставали чимраз виразніші. Мені здавалося, ніби я чув, як жваві матроси бігали сюди й туди по покладі, як скрипіли канати й лопотіли вітрила і коли їх згортали та розгортали, то між іншими голосами я чув дужий голос командира.

З кожним разом моя свідомість слабшала, мене охопив глибокий сон, і здавалося, що я чую тільки гомін хвиль. Я прокинувся вже аж тоді, коли сонце високо підійшло вгору і пекло мене просто в лице. Спроконня я оглянувся довкола. Все — буря, і корабель, і мертві, і те, що мені причувалося вночі — все те мені здавалося сном. Коли ж я подивився — все було так як і вчора. На покладі лежали мерці, непорушно стояв капітан припятий до щогли. Я посміявся над тим, що мені приснилось і пішов шукати свого старого слугу.

Він сидів у каюті зажурений.

— О паничу! — зітхнув він, коли я підійшов до нього. — Я волів би лежати на дні моря, як ще одну ніч залишатися на цім кораблі з нечистою силою.

Я спитав його, чого він так засмутився а він мені відповів: — Проспавши кілька годин, я прокинувся і почув, як над моєю головою щось тупотіло, бігло. Зразу я подумав, що то ви ходите. Але тупотіння тих, що бігали вгорі було таке, ніби там гасало не менше двадцяттеро людей. Потім я чув голоси і виклики. Далі почув важку ходу по драбині. Потім я вже не памятаю, що сталось. Тільки часом до мене верталась притомність на коротку хвилину і тоді я бачив того чоловіка, що прибитий цвяхом до щогли — він сидів тут на столі пив і співав а той, що в червоному оксамитовому убранні лежить не далеко від нього на підлозі, той сидів поруч нього і помагав йому пити.

Отаке розповів мені мій слуга. Нам обом було моторошно. Вже ми знали, що нам не приснилось. Я так само чув біганину і голоси. Їхати далі в такому товаристві було страшно. А мій Ібрагім цілий час був у глибокій задумі.

— Ага, тепер я пригадав! — скрикнув він нарешті. Це він пригадав собі те закляття що ще його дід, бувалий далеко у світі, колись його навчив. Закляття помагало від усякої нечистої сили і вроків. Ібрагім переконував, що той неприродний сон, який нападав на нас цієї ночі, можна одігнати, коли ми будемо пильно читати молитви Корана. Ця думка старшої людини мені сподобалась.

З невимовним страхом дивились ми, як насувалася ніч. Поруч каюти була невеличка кімната — там в тій кімнатці надумали ми пересидіти ніч. Ми повертіли у дверях кілька дірок такої величини, щоб крізь них можна було бачити всю каюту. Потім замкнули двері з середини, — це нам удалось, — Ібрагім понаписував по всіх чотирьох кутах ім'я Пророка. Отак готовились ми до нічного страхіття. Було вже, мабуть, близько одинадцятої години, коли мене почав морити сон. Мій товариш зараз же порадив прочитати кілька молитов з Корану. І це мені відразу помогло. Нараз ми почули, що нагорі заворушилось, заскрипіли канати, на покладі корабля затупотіла хода і ми виразно чули голоси. Так ми просиділи може з півгодини, очікуючи з напруженням що буде далі. Аж ось чуємо, як хтось сходить

вниз по драбині до каюти. Як тільки Ібрагім почув це, то зараз же почав проказувати закляття проти нечистої сили, якого навчився ще від свого діда:

Духи тьми! Нечисті сили!
З вітру, з моря, з нетр, з вогню,
Вас створив Аллах всесильний, —
Покоряйтеся йому...

Признаюся, що я не дуже вірив у це закляття. У мене волосся стало дубом, коли відчинилися двері і в каюту увійшов той великий на зріст і вродливий чоловік, якого я бачив припятим до щогли. І тепер цвях стремів у нього серед лоба, а шабля була вложена в піхву. Вслід за ним увійшов у каюту другий, не так гарно убраний. І цього я бачив там на горі між трупами. Капітан, бо це безперечно був він — мав бліде обличчя, велику чорну бороду і несамовито блукаючі очі. Своім страшним поглядом він оглянув кімнату. Я міг його дуже добре бачити тоді, коли він проходив попри двері. Та йому, видно, байдуже було про двері, за якими ми притишилися.

Обидва вони зараз посідали на поставлений посередині стіл і почали голосно говорити, мало не кричали один на одного якоюсь чужою нам мовою. З кожним разом вони все дужче і дужче кричали й сердились, аж поки капітан не почав гримати кулаками в стіл, що все в каюті заходило ходором. Другий, сказано регочучи, схопився з місця і, кивнувши, гукнув капітана йти вслід за ним. Той встав, вихопив шаблю з піхви і після того обидва зникли. Та наш жах ще не скоро скінчився. На покладі рух і крики дужчали. Чути було, як там гасали по цілім покладі, як кричали, реготали й вили, мов вовки. Потім справді знявся такий гармидер, що ми вже думали, — ось, ось на нашу голову посиплеться цілий поклад. Крик, гук, брязкіт зброї і... раптом в одній хвилині все затихло. Коли ми, просидівши якийсь час у сховку, вийшли на гору, то там все було так само, як і попередньо. Хоч би тобі один лежав не так, як у день, і всі були задубілі, мов дерево.

Так перебували ми на кораблі день за днем. Він плив

на схід сонця, туди де, як я зміркував, була земля. Та хоч і багато миль ми пропливали вдень, проте, мені здавалося, що вночі ми знов вертаємося назад. Як тільки сходило сонце, корабель був знов на тому самому місці серед моря.

Не інакше — міркували ми між собою, — як те, що кожної ночі мерці напинають вітрила і з попутним вітром вер-

Відчинилися двері і в каюту увійшов той великий на зріст чоловік.

таються назад. Щоб таке більше не повторювалось, ми завидна позгортали всі вітрильні полотна і бсронили їх від мерців у той самий спосіб, що й двері каюти: ми понаписували на пергамені святе ім'я Пророка й те закляття Ібрагімового діда і попривязували їх до згорнених полотен.

Тремтячи сиділи ми в каюті й очікували, що з того вийде. Здавалося, що нечиста сила на цей раз ще дужче казилася, а все ж таки другого ранку ми побачили, що вітрила вночі не були розгортані. Ми вдень напинали стільки вітрил, як нам треба було, щоб легко гнати корабель вперед і за п'ять днів, дякуючи Богові, ми проїхали добрий кавалок.

Ранком, шостого дня ми побачили недалеко землю й щиро дякували Аллахові й його Пророкові за наш дивний рятунок. Того дня і ночі ми все держались берега. А сьомого дня рано ми побачили місто. Ми добре намучились, поки спустили на воду якір і той відразу сів на дно. Ми посідали в невеличкий човен, що був на покладі і веслуючи щосили, рушили в місто.

За якої півгодини ми завернули в річку, що вливалася в море, і незабаром були на березі. Переступаючи ворота міста, ми розпитали, як воно називається і тоді довідалися, що ми опинились у Індії, якраз близько тої околиці, куди я вибрався у подорож. Разом з тим я розпитав вартового, чи не знає він тут розумного, тямущого чоловіка, такого — натякнув я йому, — щоб розумівся на чарах. Він повів мене на дальшу вулицю і привів до не дуже показної хатини; там ми постукали. Коли нам відчинили, — порадили питати самого Мулея.

В хаті стрів мене старший чоловік, невеликий на зріст, з сивою бородою й довгим носом і спитав чого мені треба. Я йому сказав, що шукаю мудрого Мулея. Він мені зараз відповів, що то він самий є Мулей. Розказавши все, я спитав його, що мені робити з мерцями, як їх повиносити з корабля. Він був тієї думки, що ті люди, мабуть закляті за якісь великі злочини на морі. Щоб зняти з них проклин, треба знести на землю, а це можна зробити, позривавши дошки, на яких вони лежать на покладі. По совісті і по закону. — казав Мулей, — цей корабель з усім добром, що в ньому є, належить мені, бо я ніби знайшов його. Однак треба б це робити тайно, а коли я вділю йому своєї багатой нахідки якусь частинку, то він зможе мені позносити мерців, давши на поміч своїх невільників. Я, звичайно, згодився його ви-

нагородити і ми взяли з собою п'ять чоловіків невільників з пилками та сокирами. Йдучи, Мулей не знав, як нас хвалити за спасенну думку запечатати згорнуті вітрила святими молитвами Корану. Він казав, що тільки в такий спосіб можна було нам визволитись.

Ще було досить рано, коли ми прибули на корабель. Всі ми зараз же кинулись до роботи. Минула може яка година, як уже четверо мерців лежали в човні. Кільком невільникам було доручено відвести їх на беріг і поховати в могилі. Коли вони вернулися, розказали нам, що мерці пошанували їх працю, бо як тільки положили їх на землю, всі вони розсипались на порошок. Ми тимчасом далі випилювали та вирубували мерців. Надвечір вони всі вже були відвезені на землю. Остався лише той, що був прип'ятий до щогли. З ним ми ніяк не могли дати собі ради. Хоч як ми сидувалися витягнути цвях з дерева й ніяка сила не могла зрушити його з місця. Я вже не знав, як тут дібрати розуму, бо не рубати ж справді щогли, щоб вести на беріг. Та вже Мулей порадив.

Він приказав одному невільникові плисти скоріш до берега і привезти звідти горщик землі. Як це було зроблено, Мулей посипав голову мерця землею і прошептав якісь слова. Тієї ж хвилини мертвий розплющив очі, глибоко зітхнув і з його рани на чолі почала сочитись кров. Тепер ми легко витягнули цвях, і ранений упав на руки невільникові.

— Хто мене сюди привів — спитав він після того, як ніби трохи відпочив. Мулей показав на мене, й я підійшов до капітана. — Дякую тобі, невідомий чужинче: ти врятував мене від довгих мук. Уже п'ятдесят літ, як пливає моє тіло по тих хвилях і моя заклята душа щоночі мусіла в нього вертатись. А тепер мою голову упокоїть сира земля, й я можу з примиреним духом йти до своїх батьків.

Я попрохав його розказати нам, як він опинився у такому страшнім становищі і він ось що розповів:

— П'ятдесят літ тому я мав силу й був у повазі між людьми. Жив в Алжирі. Жадоба до грошей зробила те, що я наладнавши корабель, подався на море на розбій. Промишля-

ючи якийсь час, я звик до того ганебного діла. Одного разу прийняв на корабель у Занте одного дєрвіша, який упрорсився їхати не маючи грошей. Я й мої товариші — ми були люди мало чемні а то й жорстокі. Ми ніколи не зважали на святість того чоловіка і багато разів я просто глумився над ним. Якось одного разу в своїй святій щирості став ме-

Тєї ж хвилини мертвий розплющив очі.

не переконувати залишити моє грішне життя. Я підпивши з моїм штурманом в каюті серед ночі розпалився страшним гнівом. Розлючений тим, що наговорив мені дєрвіш і чого

б не подарував і самому султанові, побіг я на поклад і втупив йому в груди свого кинджала. Умираючи, він закликав мене й моїх товаришів, що ми не зможемо, ані жити, ані вмерти, аж поки наші голови не вкрие сира земля. Дервіш умер і ми кинули його в море насміхаючись з його погроз. А між тим, уже тої самої ночі справдились його слова. Частина моїх матросів повстала проти мене. Люто билися вони, аж поки не побили усіх моїх прибічників. Мене ж припали цвяхом до щогли. Та й вони, переможці наші, були дуже поранені і погинули зараз після нас. І от мій корабель став одною великою домовиною. У мене склеплялися очі, уривався дух і я вже думав, що ось, ось умру. Та то тільки так здавалось, а справді я ніби зімлів і одубів. Слідуючої ночі, якраз у ту саму годину, коли ми вкинули дервіша у воду, ми всі, я й мої товариші пробудились. До нас вернулось життя та ми не могли нічого іншого ні говорити, ні робити, як тільки те, що казали й робили тієї страшної ночі. Так кружляли ми по морю п'ятдесят довгих років ні живучи ні вмираючи. І коли нам судилося досягнути берега? З невимовною радістю ми розгортали й напинали вітрила в бурю й урагани. Сподівались, що може таки хвилі розібють наш корабель і ми зложимо наші перевтомлені голови на дно моря де знайдемо вічний спочинок. Нам в тому не щастило. А тепер я вмираю. Ще раз дякую тобі, незнаний мені чужинче! Як що можна тебе нагородити добром, то бери мій корабель з усім, що на ньому є, як вияв моєї вдячності.

Коли капітан скінчив свою розмову, він схилив голову і його не стало. Так само, як і всі його товариші, він поволі перемінився в порошок. Ми позбирали той попіл у скриньки й похоронили в землю. Потім у місті я найняв майстрів і вони мені полагодили корабель. Після того увесь крам, що був на кораблі я геть спродав і накупив іншого. Найняв я матросів, щедро обдарував мого приятеля Мулея і рушив на батьківщину. По дорозі я припливав до берега чужих країв та островів і спродував по базарах свої товари. Пророк поблагословив всю мою працю.

По вісьмох місяцях я придбав ще раз стільки, як ладі-

лив був мене померший капітан, я приїхав до Бальзори. Наші бальзорці дуже дивувалися моему багатству й моїй щасливій долі. Вони думали, що я, блукаючи світами натрапив на славнозвісну діамантову долину Сіндаба. Я їм не перечив. І з того часу стало там звичаєм, що як хлопцеві мине вісімнадцять літ, виражають його у дорогу пошукати собі щастя-долі.

А я живу собі любо й мирно. Кожних щопять літ подорожую до Мекки, щоб подякувати Богові за його безмірну до мене ласку та помолитись за покійників — капітана і всіх його підланих. Нехай милосердний Господь прийме їх у царство праведних.

Визволення Фатьми

Мій батько був суддею в Аккарі. Всіх дітей було у нього троє: мій брат і сестра — далеко молодші від мене й я — найстарший. Коли минуло мені двадцять років, то брат мого батька покликав мене жити до себе. Він записав на мене весь свій маєток з умовою, що я буду жити при ньому до кінця його життя. А жив небіжчик, царство йому небесне, до глибоких літ. І от я тільки два роки тому, як вернувся на батьківщину. Не знав я, яке то страшне лихо сталось у нас вдома й як милосердний Бог не опустив нас.

Мій брат Мустафа й моя сестра Фатьма були майже однолітки. Брат був старший від сестри на два роки. Вони щиро любили одно одного. Обидвоє разом вони доглядали нашого старого батька і веселили його старечі дні.

Коли сестрі було вісімнадцять років, то брат Мустафа з нагоди її імянин улаштував свято. Він скликав усіх її подруг до нас додому і там у батьковім саду почастував їх смачними стравами. А як смеркло — закликав усіх поїхати на море на прогульку. Всі повсідали на великий човен, що його мій брат найняв і прибрав по святочному.

Фатьмі і її подругам дуже сподобалася така прогулька. А вечір справді був чудовий. Місто, коли на нього дивитися з моря вечором, виглядало як намальоване, і вабило до себе очі.

Дівчата, радіючи прогулькою на човні, почали просити брата їхати далі на море. Мустафа не охоче вдоволяв такі бажання; перед кількома днями він бачив там морського розбишаку-корсаря. А потому дівчата захотіли подивитися з тих гір, що стояли поблизу моря, як буде спускатися сонце в море. Треба було приставати до берега. І саме тоді побачили вони недалеко від себе якийсь човен а на нім озброєні люди. Не сподіваючись з того добра, мій брат

наказав веслярам повертати назад і приставати до берега.

Такий замір брата був справді розумний, бо той чужий човен зараз погнався за ними і став їх доганяти, бо мав більше веслярів. Він плив швидко, щоб заступити дорогу до берега човнові брата. Дівчата, як тільки побачили, в якій небезпеці вони знаходяться, то посхоплювались та почали кричати й голосити. Даремно брат умовляв їх сидіти тихо, бо бігаючи сюди-туди, вони холітали човном, який міг перевернутися до гори дном. Нічого не помагало. А як чужий човен наблизився, то дівчата всі з переляку кинулися на керму і човен перевернувся. Тим часом з берега люди приглядалися до замірів чужого човна, бо вже була поставлена варта проти корсарів і за тим небезпечним човном вже слідили.

На поміч прогульковців мого брата знялося від берега багато човнів і підпливали саме в той час, коли треба було витягати потопляючих. Серед метушні, ворожий човен висмикнувся. На човнах, які надпливали з берега знаходилися вирятувані з води, однак не було відомо чи є всі: Коли ж перевірили, то горенько! бракувало моєї сестри та її подруги. Зате знайшли в одному човні чужого чоловіка, якого ніхто не знав. Під погрозами Мустафи він признався, що належить до ворожого корабля, який заякорений*) дві милі на схід. Його товариші, які швидко тікали від сторожі не встигли його підняти, а він мав намір рятувати потопляючих дівчат. При тій він сказав, що сам бачив, як люди з ворожого човна витягнули з води двох дівчат і взяли з собою.

Горе мого старого батька не мало меж. Та й Мустафа дуже журився. Він утратив не тільки любу сестричку, але й її подругу Зораїду. Та подруга була його нареченою. Її батьки дали вже свою згоду віддати доньку за Мустафу, але той не наважувався ще сказати своєму батькові, бо батьки нареченої були люди бідні і з простого роду. Мій батько був людина крутої вдачі. Як тільки біль у його серці трохи пригас, він закликав Мустафу до себе і сказав:

— Твій нерозум відобраз потіху моєї старості і ра-

*) припнутий

дість моїх очей. Іди геть від мене. Я проганяю тебе з моїх очей, щоб не бачити більше ніколи; я проклинаю тебе ; всіх твоїх нащадків. І тільки тоді, коли ти вернеш назад мені Фатьму, тільки тоді спаде з твоєї голови мій батьківський прокля́н.

Цього мій бідний брат ніяк не сподівався. Він уже сам давно надумав за всяку ціну віднайти свою сестру та її подругу. Чекав тільки, щоб випросити в батька благословення. А тепер так сталося, що мусів він вибиратися в далекий світ з його прокльоном. Та коли перше нещастя пригнобило його, то цей другий удар, якого він собі не заслужив, загартував його серце.

Він пішов до зловленого морського розбишаки, щоб розпитати, куди мав їхати його корабель. Там він довідався, що ці пірати найбільше провадять продаж на великому бальзорському базарі.

Коли Мустафа вернувся додому, то здається, тим часом батьків гнів трохи згас, бо прислав синові гаманець повний грошей. Зі сльозами в очах попросився Мустафа з батьками Зораїди — так називалася його вкрадена дівчина, — і рушив до Бальзори.

Мустафі прийшлося подорожувати конем, бо з нашого малого міста не йшли кораблі до Бальзори. Йому треба було спішитись, щоб прибути до Бальзори не пізніше від піратів. То ж їхав він верхом на доброму коні, а перешкоди ніякої не сподівався. Думав він, що на шостий день надвечір буде вже в місті. Але не так склалося, як бажалося. Четвертого дня надвечір їхав він дорогою зовсім самий і тоді напало на нього аж трьох чоловіків. Побачивши, що вони всі добре озброєні і сильні, він подумав, що їх ваблять його гроші та кінь, а не те, щоб його убити. Мустафа крикнув до них, що здається на їх ласку. Тоді вони позлізали з коней, звязали братові ноги попід животом коня, поставили поміж себе поруч, один з них ухопив уздечку Мустафиного коня й чимскорше поскакали з ним. Вони нічого не сказали йому куди й чого його провадять.

Мустафу сбняли важкі думки. Здавалось йому, що ось

батьків проклін здійснюється. І які надії він може мати тепер на врятування сестри і Зораїди, коли він пограбований з усього, навіть волі.

Більше, як годину їхав Мустафа у супроводі мовчазних розбійників, потім вони звернули в бік у невеличку долину. Долина була обсаджена з обох боків молодими деревами. Зелена трава покривала її мов м'який килим. Посередині долини пробігав прудкій потік. Все тут було дуже гарне, сві-

Один з них ухопив уздечку Мустафиного коня і чимскорше поскакали з ним.

же і вабило очі. І справді, брат побачив тут около двадцять полотняних напятих палаток. Коло них були попривязувані верблюди і гарні коні. В одній палатці чути було веселу музику і співи чоловічих голосів. Мій брат подумав, що люди, які знайшли такий гарний затишний куток, заледви чи

зроблять йому яке зло. Він без ніякого страху слухняно виконував все те, що йому наказували його зверхники.

Мустафові розв'язали ноги, помогли злізти з коня і повели в найбільшу палатку. Всередині палатка була дуже гарно прибрана: лежали там золотом шиті подушки, ткани дорогі килими, оздоблені золотом люльки для тютюну. Все це деінде свідчило б про багате життя госпсдаря, але тут воно говорило тільки про смілий грабунок. На одній подушці сидів старий невеличкий чоловік. Його обличчя було не гарне, кольор шкіри темно-смаглявий. В очах у нього був лукавий і безсоромний вираз. Уста робили його лице противним. Хоч цей чоловік удавав із себе пана, та Мустафа скоро помітив, що ця гарно прибрана палата не для нього. А розмова того чоловіка, з тими, що його сюди привели, оправдала братові здогади.

— Де є Найстарший? — спитали вони малоого.

— Він розважається малим полюванням, — відповів той. Мені ж він доручив заступати його в справах.

— Тут така справа, якої він не доручить нікому, — промовили розбійники. — Тут треба скоро рішати, чи цей собака буде здихати, чи буде платити. А такі справи Найстарший знає краще від тебе.

Тоді малий чоловік схопився з почуттям своєї чести, випростався на весь зріст, щоб хоч пальцем досягнути до вух свого ворога. Удавав, що заміряється його вдарити. Коли побачив, що всі його спроби настрахати лишаяються даремними, він почав лаятись. Ці другі два теж не мовчали, так, що від тих лайок вся палатка аж ходором ходила. Коли раптом відчинилися двері і до середини увійшов високий, гарний на вроду чоловік, наче який принц. Його одяга і зброя були прості, звичайні, лише кинджал та шабля були оздоблені дорогоцінними каміннями. Та зате його розумні очі й цілий вигляд викликали пошану до себе.

— Хто то відважився завести лайку у моїй палатці — запитав він переляканих. Якийсь час тривала мовчанка, далі, один з тих, що привів Мустафу оповів, як то було. Тоді

у Найстаршого, як вони його називали, спалахнуло обличчя від гніву.

— Коли я тобі, Гасане, доручив заступати мене у справах? — крикнув він страшним голосом на малого. Той з переляку скулився і тихцем став посуватися до дверей. Найстарший наблизився до нього на один крок і одним великим дивним скоком Гасан вилетів за поріг.

Коли малий чолсвік зник, господар простягнувся на килимі, а три вартових, які захопили Мустафу підвели те пер його до Найстаршого і промовили:

— Ось той, кого ти казав нам зловити.

Найстарший пильно подивився на бранця, а далі сказав:

— Баша¹⁾ Сулейко! Твоя совість хай скаже тобі, чого ти стоїш перед очима Образана.

Почувши таке мій брат кинувся йому в ноги і почав благати:

— Пане ласкавий! Ти, як бачу помиляєшся. Я зовсім не той баша, якого ти шукаєш! Всі в палатці почувши таке постовпіли. — Господар же сказав:

— Ледве чи тобі pomoже таке прикидання. Я зараз покличу людей, які тебе добре знають — і зараз же казав покликати сюди Зулейму. — Привели в палатку стару жінку. Коли її спитали, чи пізнає вона в моєму братові башу Сулейка, відповіла:

— Авжеж! Та я присягну коло гроба Пророка, що це ніхто інший, тільки він!

— Ну от і бачиш!, безталанний чоловіче, як твої хитроці пішли за водою? — промовив розгнівавшись Найстарший. — Ти для мене такий противний, що я навіть не хочу паскудити свого кинджала у твоїй крові. Ні, я зроблю інакше: завтра, коли буде сходити сонце, я привяжу тебе до хвоста свого коня і поскачу на ньому полями та чагарниками; буду їздити на нім цілий день аж до вечора!

Від такої вістки йому братові стало млосно на серці. І він подумав, що це прокля́н мого батька — це він гонить

¹⁾ начальник

мене на ганебну загибель — плакав брат. — І ти, моя люба сестричко і ти Зораїдо, мусите загинути!

— Твої хитрощі тобі зовсім не допоможуть, — промовив один з розбишак, скручуючи йому руки за плечима. Поспішай негайно звідси, бо вже Найстарший наш кусає губи і поглядає на кинджал... Коли хочеш пожити ще одну ніч, то ходім скоріше.

— В той час, коли трьох розбишаків збиралися вивести Мустафу, зустріли вони на порозі інших трьох, що так само гнали якогось бранця.

— Ось ми привели башу, так як ти нам приказав” -- промовили вони і підійшли з ним до ліжка, на яким лежав Найстарший.

Коли той бранець стояв посередині палатки і мій брат придивився до нього, то не міг з дива вийти: цей баша був дуже подібний до нього, тільки що був темніший з обличчя і мав чорну бороду. Найстарший був дуже здивований появою другого бранця.

-- Котрий же з вас двох є справжній? — спитав він дивлячись, то на одного, то на другого.

— Як що ти думаєш про башу Сулейка — промовив з погордою другий бранець: — то я — він! Найстарший дивився на нього довгим і страшним поглядом а опісля дав знак вивести башу геть. Коли бранця вже вивели, Найстарший підійшов до мого брата, перерізав своїм кинджалом мотузки, якими той був звязаний та казав братові сідати поруч з ним на килимі.

-- Шкода мені, чужинче, — сказав він, — що я прийняв тебе за того злочинця. Це видно була воля Бога. Ми чатували на того злочинця, а ти якраз попав у наші руки. Мій брат просив Образана зробити йому тільки одну прислугу — дозволити негайно їхати далі. Забарившись у дорозі він може утратити все те, за чим їде. Найстарший розпитав Мустафу про його негайні справи і коли довідався в чому річ, умовив його залишитися ту ніч у палатці. Треба ж було дати відпочинок і собі і коневі.

— А завтра — сказав він, я сам проведу тебе і покажу такий шлях, що за добу і пів ти вже будеш у Бальзорі.

Мій брат погодився. Його гарно там погостили і він заснувши спав до самого ранку в палатці розбійника.

Рано Мустафа пробудився і побачив, що він сам у палатці. З-поза спущеного запинала було чути розмову. По голосах мій брат пізнав, що то розмовляє господар палатки з малим смуглявим чоловіком, що зветься Гасан. Він став прислухатись і почув, що Гасан уперто домагається, щоб той другий бранець убив Мустафу, бо, мовляв, коли його випустять, то він на всіх них викаже.

Мустафа подумав, що Гасан злий на нього бо нехотючи був причиною вчорашньої сварки. Здавалося, що Найстарший вагався а, відтак промовив: — Ні, він мій гість і приятель, звичай щоб шанувати гостя, у мене святий. Та й не виглядає він на такого, щоб пішов на нас із доносами.

Так сказавши, він відхилив запинало й увійшов до середини:

— На добридень тобі, Мустафо, привітався він. — Вставай, будемо снідати і їхати, бо вже час. Він почагував брата чаркою сорбету і зараз же осідлали коней. Брат вийшов з палатки з легким серцем і скочив на коня. Скоро палатка зникла їм з очей і вони їхали битою дорогою, що вела в ліс. По дорозі Найстарший розказав Мустафі, хто той баша, якого вони зловили. Цей чоловік дав слово розбійникам, що в його околиці вони будуть жити безпечно. І от недавно він схопив одного з найсміливіших його людей, велів люто мучити, а потім покарав смертю. Розбійники довго за ним слідили, поки зловили. І вже сьогодні буде йому кінець. Мустафа нічим не перечив і був радий, що сам вирвався живий:

Коли вони виїхали з ліса, Найстарший спинив коня, розказав братові куди треба їхати, а потім простягнув руку на прощання і сказав:

— Мустафо, ти дивним способом був гостем розбійника Образана. Я не хочу вимагати від тебе слова, що ти нікому не викажеш на нас про все те, що бачив і чув. Ти без провини зазнав страху перед видимою смертю й я винен перед тобою. То візьми оцеї кинджал, як пам'ятку. А коли тобі треба буде моєї помочі — пришли його до мене, то я

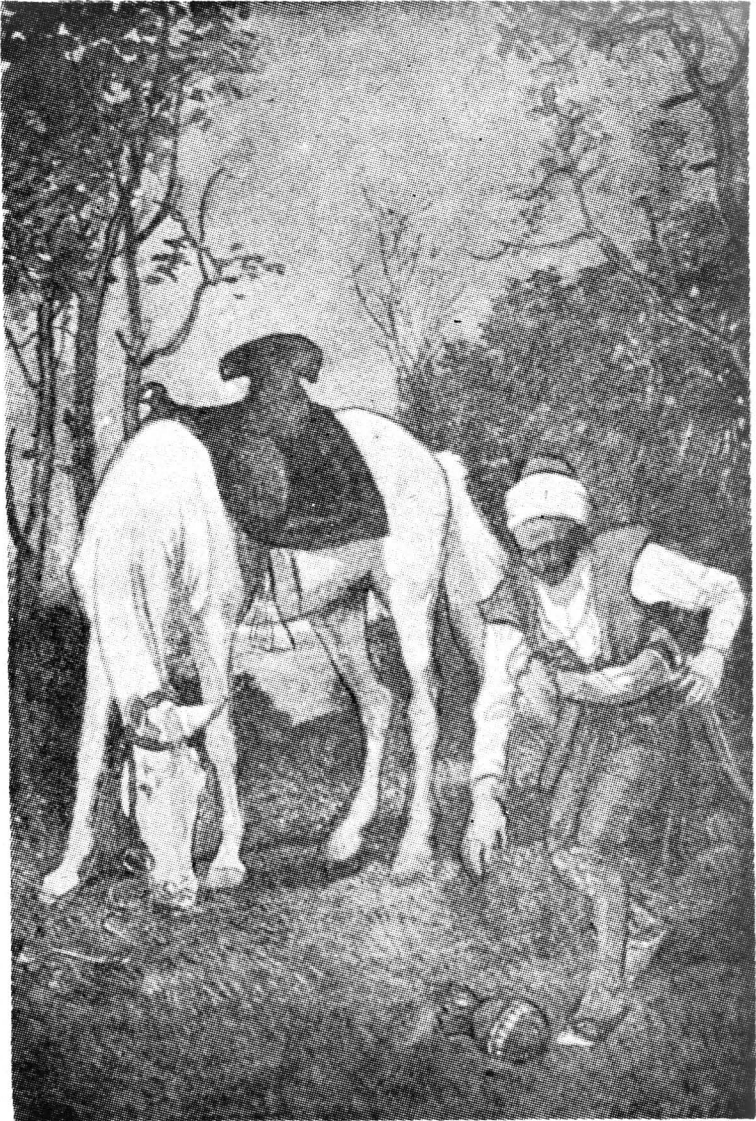
не загаюся прибути тобі на допомогу. А оцей гаманець з грішми — він тобі придасться в дорозі.

Брат подякував Образанові за ласку, взяв його кинджал, а грошей не хотів прийняти. Однак Образан стиснувши йому руку на прощання, ніби влустив додолу той гаманець з грішми і щосили майнув у ліс. Брат побачив, що вже йому не здоганяти Образана, зліз з коня і підняв гаманець. Він аж настрашився, коли побачив так багато золота; з того було видно з яким щирим серцем відпроваджував Образан свого гостя приятеля. Мустафа дякував Богові за свій рятунок, благав, щоб не дати такого великодушного, як цей розбійник Образан на поталу ворогам і поїхав собі шляхом до Бальзору.

На сьомий день після того, як вирушив Мустафа з дому, він вїздив до Бальзору. Зараз знайшов собі помешкання в гостинниці, і почав розпитувати, коли починається торг рабами. Та довелось йому почути страшну вістку: він уже на цілих два дні запізнився. Оповідачі переказували йому, що він багато вже втратив, не приїхавши скорше, бо цього разу вже в останній день на торг були привезені дві чудово гарні дівчини. На них покупці витріщали очі. Звичайно, за таких красунь всі змагалися й билися і таку набили ціну, що її міг не злякатися тільки той пан, якому вони обидві тепер дісталися.

Мустафа докладно розпитав про обох дівчат і в нього вже не було ніякого сумніву, що це ті самі, за ким він так побивається. Так само він довідався хто той чоловік, що закупив обидвох дівчат. Він живе тут не далеко — яких два дні їзди конем — називається Тіулі-Кос. Дуже багатий пан, хоч уже й пристаркуватий. Колись раніше служив, а тепер подався, разом з надбаним багатством на відпочинок.

Першою думкою Мустафи було сідати на коня і негайно їхати до Тіулі-Коса. Однак роздумавши, що він не має сили відбити у того багатющого пана його здобичі, став він міркувати про інші заходи і скоро натрапив на іншу думку. Пригадавши собі, як він мало не втратив життя через те, що дуже був подібний до баші Сулейка, надумав він під цим ім'ям поїхати до Тіулі-Коса і там спробувати

Брат побачив, що вже йому не здоганяти Образана, зліз з коня і підняв гаманець.

вирятувати обох дівчат. Тут йому дуже придалися Образанові гроші, за них він найняв собі кілька слуг і коней, убрався сам і справив своїм слугам пишну одягу та рушив до замку Тіулі-Коса. Забрало йому п'ять днів часу поки він упорався і заїхав.

Замок Тіулі-Коса стояв на гарному рівному місці і з усіх боків був оточений височезними мурами, так, що ледве які будинки виглядали своїми шпильями поза них.

Прибувши на місце, Мустафа насамперед почорнів собі волосся на голові й бороді, потім помастив обличчя соком якогось зілля і став з лица точнісько такий, смаглявий, як той баша Сулейка. Далі послав свого слугу до замку і доручив йому попрохати господаря, щоб пустив до себе переночувати башу Сулейка. Слуга дуже скоро вернувся, а з ним прийшло чотири пишно убраних льокаїв. Вони взяли Мустафинського коня за уздечку й повели в замкове подвіря. Там помогли Мустафі злізти з коня, а інших чотири повели його широкими мармуровими сходами вгору до Тіулі.

Тіулі, старий і не гарний на вигляд, привітав мого брата дуже чемно. Він почастивав його найсмачнішими стравами. По обіді, розмовляючи про різне, Мустафа звів розмову на нових рабинь. Тіулі дуже вихваляв їх красу, тільки журився, що вони ще й досі сумні, але думає, що їх сум скоро промине. Мій брат був дуже вдоволений тим, як його приймали і ліг спати з рожевими надіями.

Мустафа спав не довше, як годину і раптом прокинувся від світла, яке сліпило йому очі. Підвівшись, він зразу думав, що то йому сниться, бо побачив перед собою того малого чоловіка з Образанової палати. Перед моїм братом стояв Гасан і тримав засвічену лампу. Його широкий рот погано усміхався. Мустафа ущипнув себе в руку і потягнув за носа, щоб пробудитися з поганого сну. Але це не помагало. Гасан далі стояв перед ним.

— Чого тобі треба в моїй спальні? — спитав Мустафа, опам'ятавшись.

— О, паночку, нема чого вам хвилюватись, — промовив малий чоловічок. — Я вже добре розвідав чого ви сюди приїхали. Та й ваше обличчя мені добре знайоме. Скажу

по правді, що коли б я сам, своєю рукою не помагав вішати башу, то ви мабуть і мене самого обманули б. А тепер, ба-
чите, я прийшов, щоб спитати вас про одну справу...

— Ти перше скажи мені, як ти тут опинився? — крикнув на нього Мустафа дуже лихий, що його пізнали.

— А чому б і не сказати, — відповів той. Я не хотів далі терпіти Найстаршому і втік сюди. А через те, Мустафо, що ти був причиною моєї з ним сварки, то за те ти мусиш віддати за мене сестру, і я тобі поможу втекти нам усім. А коли ти не хочеш, то я зараз піду до свого нового пана і розкажу йому дещо про нового башу.

Перед моїм братом стояв Гасан і тримав засвічену лампу.

Від таких слів Мустафа був дуже лихий. Тепер, коли він думав, що йому пощастить досягнути свого бажання, лихо принесло того Гасана, щоб усе попсувати. Щоб урятувати цілу справу, не було іншого виходу, як убити того поганого чоловіка. Одним скоком він кинувся просто з ліжка на малого, але той сподіваючись нападу, кинув лямпою до підлоги, так, що вона погасла, а сам зник в темноті. Втікаючи, він підняв крик — пробі рятуйте!

Тепер би здалась Мустафі добра порада. Треба було хоч на одну часиночку побачити панночок, а тут треба рятуватись самому. Він підійшов до вікна і подивився, чи не можна б вискочити через нього, та побачив, що до землі було далеко. Напроти стояла також висока стіна, якої він не перескочить. Він стояв коло вікна і не міг нічого придумати. Тим часом почув багато голосів, які наближались до його кімнати. Ось вони вже за порогом. Тоді, стративши всяку надію, Мустафа схопив свій кинджал та одержу і вискочив через вікно. Падати прийшлося болоче, та проте він відчував, що не зламав ані одної кістки. схопившись, живо побіг до мурів, що оточували двір, перескочив їх і скоро був на волі. Ті що бігли, щоб його зловити, лишилися за муром.

Мустафа біг далі й аж спинився в невеличкому лісі де утомлений впав на траву, щоб відпочити. Тут він почав роздумувати, що йому далі робити. Коні і слуги пропали, але гроші він врятував, бо були в поясі. Його дотепний розум скоро показав йому нову стежку до рятунку. Він пішов далі лісом, аж натрапив на село. Там купив конячку і верхи доїхав до міста. В місті почав шукати лікаря. Йому порадили одного старого і добре відомого лікаря. Заплативши йому добре, Мустафа просив, щоб той дав йому такого ліку, що після нього приходить міцний сон, так як би хорий помер, а друге лікарство таке, що після нього приспаний раптово пробудиться. І цих два ліки він дістав. Тепер Мустафа причепив собі довгу бороду, купив чорну мантию, накупив усяких баньочок, пляшок, так що цілковито міг вдавати з себе лікаря. Навантажив це все на осла і подався знов до сселі Тіулі-Коса. Цього разу йому вже не було потреби боятися, що його хтобудь пізнає; довга борода так змінила обличчя, що він сам себе не пізнавав.

Приїхавши до Тіулі, він назвав себе лікарем Хакман-Кабуді-Баба. Це чудове ім'я відразу викликало пошану у старого пана і він запросив Мустафу на обід. При вечері довго розмовляли вони про різні справи й от старий Тіулі-Коса доручив мудрому лікареві, щоб допоміг його хорим невільникам. Мустафа ледве міг заховати свою радість. По-

думав, що от зараз зможе побачити свою дорогу сестру і від того серце його билося живіше. Вони пішли разом з Тіулі до гарему. Увійшли в дуже гарну й багато прибрану кімнату, але там не було нікого.

— Хакман-Кабуді-Баба. — промовив Тіулі-Кос, — бачиш в стіні он ту щілину? Через неї кожна моя невірниця буде простягати руку, а ти вже по пульсу будеш знати, котра з них хора, а котра здорова.

Мустафа пробував переконати його, що такі оглядини не принесуть користи, однак, як він не переконував старого пана, той не згодився показувати йому наочно невірниць. Одиноке на що Тулі погодився, то щоб кожна з невірниць могла розказувати з-за стіни, як вона себе почуває.

Тіулі витягнув з-за пояса довгий список і почав з нього голосно викликати по імені своїх невірниць. За кожним викликом через щілину простягалася рука, а лікар слухав пульс. Так він оглянув шість і всі вони були здорові. Семе ім'я, що викликав Тіулі було Фатьма. І от крізь віконечко показалася дрібна ручка дівчини. Мустафа аж затремтів взявши ту руку і з глибоко-задуманим видом заявив, що ця дівчина хора. Тіулі тим дуже засмутився. Він благав лікаря приготувати для неї негайно лікарство. Мустафа вийшов за поріг і написав коротеньку записку: „Фатьмо! Я тебе визволю, як що ти згодишся прийняти такі краплі, що зроблять тебе на два дні мертвою. Але ти не журися, бо у мене є друге лікарство, що верне тобі життя. Коли згоджуєшся, то скажи тільки, що це лікарство, яке тобі даю зараз, не помогло. Це буде мені ознакою твоєї згоди”.

Не гаючись, він вернувся до тієї кімнати, де на нього чекав Тіулі. Він приніс з собою зовсім нешкідливий напій, ще раз послухав пульс і зручно просунув їй у зарукавчик записку а напій подав їй через віконце в мурі. Видно було, що Тіулі досить засмутився Фатьмою, бо оглядини інших невірниць відложив на інший час. Коли вони виходили з кімнати, Тіулі промовив сумно:

— Хакман-Кабуді-Бабо, скажи мені по ширости, яка на твою думку у неї недуга?”

Мустафа важко зідхнув і відповів:

— Ах, пане ласкавий! Нехай Пророк не лишить тебе без своєї святої милости — у неї погана болотяна пропасниця, яка може взяти її з того світу.

— Що ти плетеш, скажений собако? — закричав дрижачи від гніву Тіулі: Я заплатив за неї дві тисячі червінців, та щоб вона мені отак пропала. Знай, що коли ти її не вилікуєш, то я тобі скручу вязи!

Мій брат побачив, що перебрав міру таке сказавши, і тому дав Тіулі деяку надію. Коли вони все ще розмовляли, надійшов слуга з гарему і сказав лікареві, що його напиток не помагає.

— Слухай, Хакман-Кабуді-Бабо! Я заплачу тобі багато грошей, але не допусти, щоб Фатьма пропала, бо вона за дорого мене коштує.

— Добре, я дам їй такого зілля, що напевно pomoже — відповів лікар. І радіючи в душі, приніс Мустафа ліки, доручив їх невільниківі та дав поучення, як саме треба їх заживати. Сам він пішов до Тіулі і сказав, що йде з двору до ставка де має нарвати ще одного зілля. Як пішов, то тільки його там і бачили. На березі того ставка, що був недалеко замку, він поздіймав свої фальшиві убори і повкидав їх у воду, щоб вони були на видному місці. Сам сховався в кущах, пересидів там цілу ніч, а раненько потихо закрався на цвинтар при Тіуліному замку.

Не минуло й години, як Мустафа вийшов із замку, а вже сказали Тіулі новину, що його невільниця Фатьма умирає. Він негайно послав людей до ставка, щоб привели лікаря. Посланці вернулись і розказали, що бідний лікар упав у воду і втопився; вони бачили, що по ставу плаває його мантия, а його самого хвиля так носить, що борода тут то там виринає.

Коли Тіулі стратив надію на рятунок то проклинав себе й увесь світ. Та тим своєї жури не поправив, бо Фатьма умерла на руках своїх подруг у гаремі. Як тільки прийшла вістка, що Фатьма вже не жива, то Тіулі дав приказ нетайно зробити труну і винести тіло до гробівця. Він не любив, коли в домі лежав мрець. Носильники винесли труну до гробівця на цвинтар. Там її покинули, а самі повтікали, бо їм

причулося, що десь у сусідніх гробівцях щось стогне, зідхає.

Тоді Мустафа, що був сховався в гробівці за трунами, вийшов і засвітив свічку, яку захопив собі про запас. Потім добув оживляючі краплі, зняв віко з труни і... лишенько, як він перелякався, коли побачив перед собою в труні зовсім чуже обличчя. Ані його сестра, ані Зораїда, а хтось зовсім чужий. Довго стояв Мустафа, мов закам'янілий, поки опам'ятався від того другого жарту його долі. Нарешті співчуття перемогло гнів. Він впустив кілька крапель ліків в уста сплячої. Вона глибоко зідхнула, розплющила очі й довго не могла зрозуміти де вона. Нарешті пригадавши все, вона підвелась з труни і почали зі сльозами в очах дякувати Мустафі за визволення із тяжкої неволі. Мустафа перепинив її подяки і спитав як то сталось, що врятувалась вона, а не Фатьма, його сестра. Почувши це, дівчина дуже здивувалася, подивилася на нього і сказала:

— Тепер я розумію мій порятунок, бо ще перед хвилиною не могла того збагнути. Треба тобі знати, що в цім замку мене звали Фатьмою і ти передав мені цю записку.

Тоді мій брат попросив визволену дівчину, щоб вона розказала йому все, що знає про його сестру та Зораїду. І от він довідався, що обидві дівчата знаходяться в замку, тільки після звичаю Тіулі, називаються інакше — одна називається Міцра, а друга — Нурмагаль.

Визволена дівчина побачила, що Мустафа дуже огірчений цією помилкою. Її стало жаль мого брата і вона рішила допомогти йому визволити ще обох дівчат. У Мустафи ще раз прскинулась надія й він просив її розказати, що саме вона має на думці.

— Хоч я тільки п'ять місяців у неволі в Тіулі, але від першого дня там, я тільки й про те думала як би мені утекти. Та самій одній це не було легке діло. Ти мабуть завважив, що в середньому дворі замку є криниця на десять кранів. Я пригадала собі, що в мого батька є така сама криниця а в ній вода біжить просторим підземним каналом. Щоб довідатися, чи і ця криниця так збудована, одного разу я умисне стала вихвалити перед Тіулі, яка то добра криниця і спитала хто був майстром.

„Я сам її будував — відповів Тіулі — і те, що ти бачиш тут зверху це ще ніщо. Щоб ти знала, то штука в тому, що річна вода біжить сюди по підземнім каналі, що має тисячу ступнів довжини і ширини й є на повний зріст людини. Все те я сам придумав, сам показав як це робити”.

— Коли я таке почула, то бажала тільки одного-матя хоч на одну хвилину силу чоловіка; тоді я підважила б один боковий камінь цямрини і вилетіла б вільнсю пташкою на світ Божий. Я покажу тобі цей підземний канал. Через нього ти легко зможеш пройти вночі до самого замку і визволити своїх. Тільки тобі треба мати до помочі щонайменше ще двох чоловіків, щоб повязали тих невільників, які стоять на варті в гаремі цілу ніч.

Мій брат Мустафа, вислухавши дівчину, рішився зробити ще й третю спробу вирятувати дівчат, покладаючи надії на Божу поміч. Тут же він пообіцяв тій дівчині, що коли цей плян вдасться, то він допоможе їй вернутися додому на батьківщину. Тільки одна справа журила його: відки він дістане помочі у двох або й трьох чоловіках. Аж Образанів кинджал нагадав йому обіцянку розбійника негайно прийти йому з допомогою в потребі. І тоді вони обидвоє з Фатьмою вийшли з цвинтаря з наміром розшукати розбійника.

В тому самому місті, де Мустафа був перебрався за лікаря, він за останні гроші купив коня, а Фатьмі найняв кімнату в одні бідної жінки на передмістю. Не гаючи часу, сам він подався в гори, де вперше зустрінувся з Образаном. За три дні він був уже на місці. Без труднощів знайшов він Образанову палатку та був там дорогим і несподіваним гостем. Мустафа оповів всі свої невдалі спроби. Образан вислухав його дуже уважно. Йому подсбалися відважні кроки Мустафи. Але зрада малого чоловіка Гасана дуже розгнівала Образана і він присягнув, що при першій нагоді, коли зустріне його, тяжко покарає. Моему ж братові пообіцяв дати всяку поміч і готуватись у дорогу.

І цього разу Мустафа ночував в Образановій палатці. Як тільки благословилося на світ Божий, вони вирушили з трьма найвідважнішими вояками а з ними і сам Образан. Їхали скоро, бо мали добрих коней. За два дні були вже

в тому місті, де Мустафа примістив Фатьму. Звідси, уже разом з Фатьмою поїхали в той лісок, з якого було видно замок Тулі. Тут вони розложились, чекаючи ночі. Як тільки добре стемніло, всі вони тихцем подалися за Фатьмою до тієї невеличкої річки, від якої починався підземний канал. Скоро вони натрапили на нього. Один з Образанових людей і Фатьма лишились при конях, інші лагодились спуститися

Там була їм вода по пояс, але вони сміло побрили вперед.

в канал. Фатьма ще раз докладно розказала їм все куди вони мають йти і що робити: Цим каналом вони дійдуть до внутрішнього двору; там побачать дві башті — одну праворуч на розі, а другу ліворуч так само на розі: шості двері, коли числити від правої башти, будуть кімнати, де сплять Фатьма і Зораїда. Коло тих дверей будуть стояти два сторожі — чорні невільники.

Мустафа, Образан і ще двох чоловіків, захопивши з собою ломи, спустилися вниз. Там була їм вода по пояс, але вони сміло побрили вперед. За якої півгодини вони були вже коло самої цямрини криниці і, не гаючи часу заходились підважувати камінь. Стіна була груба і міцна, але довго не встоялась проти сильних-чотирьох чоловіків. Скоро в мурі була така щілина, через яку зручно можна було пройти людині. Образан перший проскочив на подвір'я і вже помагав іншим. Коли вже всі були на дворі, то перш всього уважно розглянули замок, щоб знайти шості двері, що про них казала Фатьма. Тут не всі однаково думали, котрі саме двері, бо як починали числити від правої башти то були одні замуровані двері і вони не знали, чи Фатьма брала їх в рахунок чи ні. Та Образан не довго вагався: Мені — каже — моя шабля відчинить кожні двері — і рушив до шостих, а всі інші пішли вслід за ним.

Як тільки вони увійшли, то зараз побачили за порогом шість чорних невільників, які лежали на підлозі і міцно спали. Ціла компанія хотіла вже вертатись назад, бо побачили, що попали не в ті двері, як раптом в куті схопилась якась постать і добре знайомим голосом почала кричати, „пробі, рятунку!” Це був малий чоловік Гасан з Образованої палатки. І поки чорні невільники опам'яталися, Образан кинувся на Гасана, розірвав йому пояс на двоє, заткнув рота і скрутив йому руки взад. Тоді обернувся до невільників. З деякими вже впорався Мустафа а з іншими других два товариші давали раду. В одну мить вся сторожа була пов'язана. Від сторожів зажадали під загрозою смерти, щоб вони сказали де знаходиться Нурмагаль та Міцра. Ті показали в котрій кімнаті знаходяться обидві дівчата.

Мустафа кинувся до кімнати і побачив там Фатьму і Зораїду. Вони побудилися від того гармидеру на коридорі. Скоренько позбирали вони одягу та прикраси і пішли за Мустафою.

Тим часом обидва товариші Образана висловились, що варта було б пограбувати Тіулі-Коса. Образан заборонив їм робити це кажучи: „Нехай ніхто не сміє казати, що я вночі напав на дім, щоб красти гроші”.

Мустафа й обидві дівчата зараз же майнули до каналу а Образан обіцяв, що наздогонить їх скоро. Вони залишилися, щоб покарати Гасана за зраду. Незабаром вони наздогнали Мустафу і дівчат. Обидві дівчата із сльозами в очах дякували Образанові за своє визволення. Він умовляв їх тікати чимскорше, бо він певний того, що Тіулі-Кос вишле за ними погоню.

Другого дня Мустафа й обидві дівчата зворушено прощались з Образаном. Справді, вони ніколи не забудуть того великого добродійства, яке він для них зробив. Фатьма, та інша дівчина, що її визволив Мустафа, зараз після того пішла до Бальзору, передягнулась в іншу одягу і кораблем

Скоренько позбирали вони одягу та прикраси і пішли за Мустафою.

поїхала до своєї батьківщини.

Після короткої та втішної подорожі приїхав Мустафа додому. Старий батько, мало не вмер з радості, що знов побачив своїх дітей. На другий день після їх повороту приготував для них великий бенкет і запросив туди мало не ціле місто. І тут перед численним товариством родичів та прия-

телів мусів мій брат розказати про всі свої пригоди і всі шанували та вихваляли його сміливість, спритність і відвагу.

Коли ж мій брат скінчив оповідати, тоді встав батько від стола і взявши за руку Зораїду підвів її до Мустафи і сказав:

— Прости мені, мій сину, що я з розпуки був кинув прокля́н на тебе. Я знімаю його з твоєї голови. Бери собі цю дівчину, як нагороду, що ти її заробив своїм сміливим і тяжким трудом. Прийми моє батьківське благословення. Нехай до віку не переводяться в нашім роді і місті такі люди, які уміють боротись за правду і йти на небезпеку за друзів своїх.

Карлик - Ніс

В одному великому місті в Німеччині, жив колись давно, один швець. У нього була жінка і один синок Яків. Жилося їм не зле — вдень швець латав черевики на розі вулиці, а коли хто замовляв, то робив і нові. Жінка торгувала усякою городиною та садовиною, яку сама доглядала і ростила на своїм городі і невеличкому садку коло хати. Люди радо купували в неї, бо вдягалась вона чистенько. Уміла вона розложити і свій крам так, що все виглядало принаadne.

Їх син Яків був дуже гарний хлопчик, і на вроду, і станом, і своїм ростом. Коли мати сиділа на базарі, Яків помагав її обслуговувати покупців, а дуже часто відносив накуплену городину до домів покупців. А вже рідко коли він вертався додому з порожніми руками, коли заніс до котрого багатого дому кошик з яриною.

Одного дня жінка шевця сиділа за рундуком на базарі. Перед нею стояли кошики повні моркви, капусти та овочів. Малий Яків сидів поруч та дзвінким голосом закликав покупців. Базарем проходила якась стара бабуся. Одежа на ній була обшарпана і брудна. Обличчя в неї було дуже непривітне, загостре і ціле в зморшках. Очі злі, червоні і сльозаві, а ніс звисав закарлюкою аж до підборіддя. Йдучи, підпиралася довгим костуром, хиталася і, здавалось, ось, ось впаде.

Шевцева жінка пильно слідила за рухами цієї старушки. Щось було у ній неприємного, якийсь страх огортав, коли дивилась на неї. Шіснадцять років уже торгує тут щодня на базарі, а ще ніколи не бачила вона цієї старої манії. Вона аж похолола з переляку, коли та спинилась і похилилась коло її кошиків.

— То це ви, Ганно, торгуєте городиною? — загомніла

стара таким же непривітним, верескливим голосом, що бридко було слухати і все хитала головою.

— Та так, як бачите — відповіла молодиця. — Чи потребуєте може чого?

— Та ось хоч подивитись. Ось погляну на зіллячка, на ботвинку. Чи ж є у тебе те, що мені потрібно? — казала стара нахилившись над кошиком, і просто затопила туди свої обидві засмальцьовані руки, перекидала геть всю го-

Таке поведення старої бабусі не сподобалось Якову.

родину, яка так рівненько була розложена. Вона витягала довгими сухими пучками то те, то інше і все це обнюхувала своїм довгим носом.

У молодиці аж серце мліло, дивлячись, як ця стара манія пораяється коло її городини: та що зробити — вона не мала відваги нічого їй сказати, бо то право кожного по-

купця, щоб купувати крам і його оглядати, а друге — чогось її брав жах перед цією бабусею. А тим часом та, перекидавши знизу доверху увесь кошик, бурмотіла собі під ніс... „Пятдесят літ перед тим було багато лучче... Не знати який бурян!”

Таке посвєдєння старої бабусі не сподобалось Якові. Йому шкода стало своєї матері, бо бачив, що вона боялась старої і хотів охоронити матір від цієї неприємности. Отже він промовив до бабусі з докором:

— Не годиться вам так робити, як оце: поперше ви перемішали всю городину в кошику своїми пальцями, опісля прикладаєте все до свого довгого носа, що тепер її ніхто не схоче купити, як побачить, що ви робите. А тепер ще й ганите наш крам лайкою. Чи знаєте, що у нас купує городину кухар самого графа?

Стара подивилася зкоса на сміливого хлопчину, злобно усміхнулася і промовила глузливо:

— Он як, синочку! Тобі не подобається мій ніс, мій гарний, довгий ніс? Буде ж і в тебе такий ніс, що буде сягати аж до середини пики, до самого підборіддя. Так кажучи, вона повернулася до кошика, де лежала капуста, вибрала щонайкращу білу головку, взяла в руки і так стиснула, що та аж зарипіла і тоді зневажливо кинула її назад в кошик.

— От така нікчемна капуста!”

Хлопчина обурився і крикнув:

— Не трясіть так головою на всі боки! У вас такі тонкі вязи, що ваша голова готова злетіти з них і впасти в нашу капусту.

— Тобі не подобаються тонкі вязи? — знов бурмотіла стара і злобно сміялась — то в тебе зовсім ніяких не буде. У тебе голова буде стреміти просто на плечах і вже не зірветься з маленького тіла!

— Не говоріть несенітниць до хлопця — не втерпіла озвавшись молодиця, якій обридло слухати таке базікання, розглядання та обнюхування городини. — Як що хочете що купити, то беріть і йдіть собі з Богом. Через вас інші не можуть доступитись!

— Добре, добре! Це ти правду кажеш — промовила стара і поглянула хижо. — Я куплю в тебе цих шість головок капусти. Тільки ж бачиш, що я мушу спиратися на костур і сама не здужаю нічого нести. Скажи своєму малому нехай віднесе мені капусту додому, а я йому за це заплачу.

Яків не хотів йти до старої, плакав, бо йому було страшно перед цією поганою старушкою. Однак мати наказала йти, бо це гріх, коли така стара і немічна бабуся буде мусити сама нести тягар. Плачучи хлопець послухав матері, згорнув у хустку капусту, положив у бабин кошик і пішов базарем вслід за нею.

Не легко було йти за старою. Забрало три чверти години дійти до краю міста. Там вона спинилася перед маленькою зовсім похилою хатиною, витягнула з кишені старого заржавілого ключа і встромила його в невеличку щілину в дверях. Двері відчинилися з гучним рипом.

Яків дуже здивувався, ксли увійшов до середини. Все там було дуже гарне, прибране і розмальоване. Стеля і стіни з мармуру, меблі з полірованого дерева з гарними визерунками з щирого золота і коштовного каменя. Підлога була з чистого скла і вилискувалась. Стара, як тільки увійшла, витягнула з кишені срібний свищик і так якось особливо ним засвистала, що по всьому будинкові пішла луна. Тоді збігли до неї по драбині дві морських свинки. Якові було дивно бачити їх на двох задніх лапках, в горіхових лушпинках замість черевиків, в людській одежі і навіть у капелюшках.

— Де ви діли мої черевики, сякі-такі ледаща? — гукнула стара і пошпурила на них костуром. Чи довго я ще тут буду стояти?

В ту ж хвилину свинки кинулися по драбині вгору і вернулися з черевичками з кокосової лушпини і виложені м'якою шкіркою всередині. Вони зручно взули стару в черевички.

І тоді, як би рукою зняло всі її старечі немочі. Вона шпурнула костура геть від себе і дуже швидко почала ходити по скляній підлозі і цілий цей час тримала Якова за руку. Нарешті спинилася в тій кімнаті, що була прикрашена

довгим начинням і нагадувала пекарню. Столи були тут з коштовного дерева, тапчани і стіни були обвішані дорогими килимами, наче який сальон.

— Сідай, — промовила стара досить приязно і сило-

Плачучи, хлопець послухав матері, згорнув у хустку капусту, положив у бабин кошик і пішов базарем вслід за нею.

міць посадила хлопця в куток тапчана та загородила столом спереду, так, що хлопець ніяк не міг звідтам вийти.

— Сідай та відпочинь! Ти ніс сьогодні тяжку ношу, бо людські голови не легкі, ой не легкі...

— Що це ви говорите, пані, щось чудне? — спитав Яків. Хоч я й утомився, але я ніс тільки голови капусти, що їх вам продала моя мати!

— Еге ж, ти так думаєш, але не знаєш, — засміялася стара, відчинила віко кошика і витягнула звідти за чуба людську голову. Хлопець перелякався, йому стало млясно. Він не міг зрозуміти, як це все сталося. Він зараз подумав про матір. Якщо — думав він — хто будь довідається про ці людські голови, то певна річ будуть обвинувачувати в тому мою маму.

— Ось зараз я тобі щось дам за те, що ти був слухняний — сказала бабуся. — Потерпи трошки. Я тобі зготую такої зупи, що ти будеш згадувати її до самої смерти.

Сказавши це, вона свиснула знов у свищик. Тоді попереду прибігло багато морських свинок, убраних в людську одягу, в кухарських фартушках і з великими ножами. За ними бігла ціла купа вивірок в білих і турецької моди штанцях, на задніх лапках держались вони дивно рівно. На головах мали вони білі оксамитові шапки. Вони, мабуть були кухарями, бо жваво бігали, приносили начиння — пательні та банячки, або бігали до пивниці за маслом і мукою та цукром. Разом з ними поралась і старушка; воча також швидко бігала у своїх кокосових черевичках.

Яків бачив, що вона таки справді хоче зварити для нього щось смачне. Огонь горів і на пательні щось смажилось, від чого розходився дуже гарний запах. Підбігаючи до печі, стара раз-у-раз заглядала в горщик. Нарешті в горшку закипіло, пара пішла клубками, а шум збіг просто на вогонь. Тоді стара швидко зняла горшка з огню, вилила з нього юшку на срібну тарілку і поставила перед Яковом.

— Ось, синчку, на! — сказала вона йому: тільки з'їси цю зупу, то будеш мати все те, що тобі так подобалось у мене. А до того ще станеш так знаменитим кухарем, що хоч куди! Однаково, чимсь треба бути. Тільки до зілля тобі засі; ти його ніколи не знайдеш, бо чому його не було в кошику твоєї матері?

Яків, з того всього, що говорила стара, нічого не зрозумів. Він пильно взявся за їжу, бо був голодний і зупа його

му дуже смакувала. Мати дуже часто варила йому різні смачні страви, але такого смачного як це, він ще ніколи не їв. Від зупи йшов дуже приємний запах коріння і листків і на смак вона була разом і солодка, і квасковата та дуже ситна.

Поки він доїдав останні краплі зупи, морські свинки так накалили пахучим ладаном, що в кімнаті пливали хмари густого сивого диму. Відтак хмари густішали, спускалися додолу й огортали Якова, аж він оп'янів. Він кричав, плакав, що хоче йти додому, але даремно, бо не міг підвестися з місця. Він губив притомність. А як пам'ять на хвилину вертаталась, то не довго. І на тапчані в старій жінки він заснув міцним сном.

Якові здавалося, що стара поскидала з нього всю його одержу і вбрала його у шкірку — вивірки.

Йому снилися дивні сни. Якові здавалося, що стара поскидала з нього всю його одержу і вбрала його у шкірку з вивірки. Він міг скакати й лазити по деревах так, як вивірка. Він був у гурті зі всіма іншими вивірками і морськими свинками. Що то за веселе і чемне товариство. Вони всі гуртом служили старій жінці. Спочатку Яків тільки чистив черевички, ті з кокосових горіхів, мастив оливою і тер, аж вони блишали. А що до такої роботи він був при звичаєний ще вдома, то ця робота була дуже легка.

Не минуло й року — так йому снилось, — як його поставили до іншої роботи — він, разом з іншими вивірками ловив по хаті порошинки, які грали в соняшному промінні. Коли таких порошинок вони наловили багато, тоді пере-

сівали їх через тонкі, густі сита. Старушка не мала зубів і не могла жувати звичайної паляниці, то вони пекли палянички з соняшних порошинок і вона їх їла.

Знов через рік Яків став служити водоносом. Та не була це звичайна вода з криниці. Всі вивірки і він з ними збирали росу з найкращих рож у горіхову лущину і це був напій, що його вживала стара. А тому, що всна пила багато, то водоносам було що робити.

Знов через рік Якова поставили до хатньої роботи наглядати за підлогами. Підлоги були скляні і на них було знати найменші сліди. Він мусів пильнувати, щоб вони все були дуже чисті. Щодня треба було всі килими повітріпувати, щоб і порошинки не було.

На четвертий рік його пустили в пекарню. Це вже була почесна служба, до якої можна було дістатися після довголітньої праці. Тут Яків пройшов науку від помічника кухаря аж до першорядного паштетника. І такий з нього добрий кухар вийшов, що вмів він спекти і зварити всяку страву, яка тільки приготується в кухні. Він аж сам собі дивувався. Найтрудніші страви, різні паштети з двома сотнями лідливок, борщі, юшки з городин цілого світу; все він умів, всього навчився і все памятав зробити дуже скоро.

Так минуло цілих сім літ його служби у дивної старої жінки. Одного разу старушка звеліла йому спекти курча, начинити його всякими коріннями і листям і так спекти, щоб було темно-рожево — жовтим. З тим треба було впоратися доки вона вернеться. Сама вона скинула кокосові черевички, взяла в руки кошик та палицю і кудись пішла. Яків все це зробив. Коли він приготував начинку, треба було йому піти до комори за коріннями. Там він побачив в куточку шафу, якої він раніше ніколи не бачив. Двері до неї були зачинені. Йому хотілось побачити, що там є і він заглянув до середини. Там він побачив багато кошиків а з них виходив чудовий і дуже міцний запах. Яків підніс накривку одного кошика і побачив там травичку особливої породи й кольору. Стебло і листки були голубо-зелені, а зверху маленька жовто-гарячого кольору квітка. Він уважно розглянув цю рослину, понюхав квіточку і пізнав той самий запах, який

був у тій зупі, що він їв, ксли вперше прийшов сюди. І цей запах був такий сильний, що він почав пчихати — раз, другий, третій, все сильніше і... нарешті він прокинувся.

Він лежав на тапчані у старої жінки і здивовано оглядався на всі сторони.

„Ні, невже ж можна бачити такі сни, як живі? — думав він. — Я б оце присягнув, що був нікчемною вивіркою, що товаришував з морськими свинками та іншими звірятками і що вивчився на доброго кухаря. От як то буде сміятися моя мама, коли я розкажу їй це все. А чи не буде вона мене сварити, що я зайшов до чужої хати і заснув?

З такими думками він схопився з тапчана, щоб йти додому, як раптом відчув, що ціле його тіло наче одубіло. Особливо боліли вязи і він не міг поворушити головою. Він сам з себе сміявся, що так очманів, бо вставши хитався і все зачіпав носом за шафу, або як хотів швидко повернутись то гепав ним об стіну та одвірки. Вивірки і морські свинки бігали кругом Якова і пищали. Вони також хотіли йти разом з ним. Він ще з порога гукнув за ними, щоб йшли з ним, бо це були милі звірятка, та вони швидко вернулись у кімнати. Він чув ще як вони тужливо пищали.

Ця частина міста, куди завела його стара жінка, була досить далеко від базару де сиділа його мати. Треба було довго йти вузькими вулицями. І ледве він показався на людські очі, як побачив між людьми здивування. Зразу він думав, що тут десь поблизу показують на цирку карлика. Він чув як говорили:

— Дивіться, який гидкий карлик! Куди то він іде? А який у нього довгий ніс і як його голова зрослася з плечима! А руки які — чорні, гидкі, мов головешки! Іншим разом Яків дуже радо побіг би разом з іншими, бо любив дивитися на різні дива: на великанів, на карликів, або дивну одержу чужинців. Та тепер йому не можна баритись — треба поспішатись до матері.

Коли Яків прийшов на базар, то його огорнув великий страх. Мати все ще сиділа там і в кошиках було ще досить городини. Значить, що він не дуже довго спав, — тільки побачив він ще здалека, що мати дуже сумна. Вона вже

не закликала покупців, що йшли повз неї. Сиділа схиливши голову на руки і була бліда і байдужа. Він тихесенько зайшов з-заду і, положивши їй руку на плечі, промовив:

— Мамочко! Що з тобою? Ти на мене гніваєшся?

Молодиця обернулася і раптом відхилилась крикнувши з переляку не своїм голосом.

— Чого тобі треба від мене, гидкий карлику! Відчипись геть від мене! Я не зношу таких жартів.

— Та що ж таке, мамо? — спитав переляканий Яків. — Як же то ти проганяєш від себе свого сина?

— Я ж тобі вже казала — відповіла молодиця з гнівом.

Иди геть! За свої дурні вигадки ти у мене нічого не заробиш.

— Мабуть Бог відобрав у неї розум! — промовив сам до себе сумний хлопчина; що ж мені робити, щоб привернути до розуму. Мамо, любя! Будь же розважлива: подивися добре на мене, невже ти не пізнаєш свого сина, свого Якова?

— Ні, ці жарти вже дуже безсоромні! — обізвалась Ганна до своєї сусідки: подивіться на цього поганого карлика — став над душею, поперелякував, мабуть, всіх моїх покупців і ще має відвагу насміхатися над моїм горем. Каже мені: я твій син, твій Яків. От, не має сорому!

Тоді Ганнині сусідки позіскакували зі своїх місць і почали лаяти Якова так, як лише перекупки уміють. Вони ганьбили його за те, що він насміхається з горя бідної жінки. Вже сім літ минуло, як у неї вкрали гарного, мов намальованого хлопчика. І чого він хоче в неї? А далі стали грозити, що коли він не лишить молодиці в спокою, то вони гуртом нападуть на нього і побють.

Бідний Яків не знав, що й думати про це все. То ж він прийшов, так йому здавалося, сьогодні рано, як звичайно на базар разом з матір'ю, допоміг їй розложити городину, потім пішов з тою старою жінкою до її хати, там зів трохи тої юшки, після того трохи задрімав і тепер знов тут. Чого ж то мати і всі перекупки говорять про якісь сім літ? І все вони називають його гидким карликом! Що ж це з ним трапилось?

Коли він побачив, що мати ніяк не хоче його слухати,

то йому покапали сльози з очей і він сумно пішов вулицею до тої хати де працював його батько, латаючи чоботи.

— Мені треба побачити батька — думав Яків. — Невже і він не схоче мене пізнати? Я стану на порозі і поговорю з ним.

Прийшовши до хатини шевця, хлопець став у дверях і заглянув до середини. Майстер так пильно робив, що не завважив його. Коли ж раптом поглянув на двері, то з рук полетіло на підлогу все — і черевик, і дратва, і молоток і з жахом промовив:

— Свят, свят! І що це таке, що таке?...

— Добрий день, пане майстре! — заговорив хлопець і увійшов до середини. — Як маєтесь, як проживаєте?

— Погано, зовсім погано, пане карлику! — відповів батько, а Яків побачив, що й батько його не пізнає.

— Не щастить мені в життю. Роблю сам один і вже починаю старітися. Треба мені помічника так і нема за що найняти.

— А хіба ж у вас нема сина? Хай би потрохи приучувався коло вас.

— Був один... Яків звався. Тепер вже був би гарний парубок, років коло двадцять. Він був би для мене велика поміч. Що то за хлопець був! Як було йому дванадцять літ, то був рослий, показний і до всього зручний. Багато розумів і на майстерстві. А вродливий та чемний який, все бувало мене потішав, що скоро перестану латати старі черевики, а буду шити тільки нові на замовлення. Та все пішло за водою...

— Де ж той ваш син? — допитувався Яків тремтячим голосом.

— Бог його святий знає, — відповів швець. Вже сім літ минуло, як його украли на базарі.

— Сім років! — скрикнув Яків з жахом.

— Так, так, пане карлику, вже сім років. Я тепер наче бачу, як прийшла моя жінка з базару додому заплакана, оповідаючи, що дитина цілий день не вертається, що вона оббігала вже всюди, шукаючи за ним і ніде не знайшла. Я й раніше часто казав їй, щоб не посилала хлопця з покупця-

ми, наче предчував лихо. Яків був дуже вродливий хлопець і моя жінка дуже любила його, раділа ним і часто посиляла його з городиною до великих панів додому. Правда, кожного разу він одержував подарунки, гроші. Я не раз казав жінці: пильнуй хлопця! Місто велике, поганих людей живе тут досить. Так воно і сталось. Раз прийшла якась стара жінка, сварлива і погана. Накупила городини стільки, що сама не могла донести. Моя жінка, милосердна послала з нею Якова і тільки ми його бачили.

— І ви кажете, що відтоді минуло сім років?

— Сім літ буде літом. Скільки то ми його нашукалися. Ходили хата в хату, розпитували. Багато людей знало його і всі його любили, помагали шукати, але даремне. Тої старої жінки, що купила капусту ніхто не знав і не хотів знати. Є тут дуже старенька бабуся і вона оповідала, що коли б ця стара жінка, з якою Яків пішов була лиха фея Зіллязнайка, то йому грозить велике нещастя. Вона раз на п'ятдесят років приходить до міста, щоб собі дещо купити.

Таке розказав Якові батько. Хлопцеві стало все більше зрозумілим, що з ним трапилось. Він вже знав, що то не був сон, а справді цілих сім літ він прослужив у лихої феї білкою. Гнів і туга так стиснули серце хлопцеві, що воно болісно щеміло. Сім його гарних дитячих літ украла та стара чарівниця. І що дала йому за те? За те, що чистив її кокосові черевички, шкляні підлоги. Хіба тільки те, що навчився всіх див кухарської штуки. З такими думками він простояв кілька хвилин, роздумуючи над своєю долею, аж батько перебив його думку і спитав:

— Може вам, паничу, сподобалось дещо з моєї роботи? Може ви хотіли б замовити собі пару черевиків, або — тут швець усміхнувся і додав — може футляр для вашого носа?

— Що вам за діло до мого носа? — спитав уражений Яків. — Чому саме мені надягати на нього футляр?

— Ну, промовив швець, — кожний робить так, як йому подобається. Коли б у мене був такий великий ніс, то я б казав собі зробити для нього футляр. Та ж я добре знаю, що ви своїм носом зачіпаєте за всі одвірки за кожний віз, коли хочете дати йому дорогу.

Хлопець остовпів з переляку. Він смацав свого носа — той був грубий і в дві долоні завдовжки! Так виходить, що стара чарівниця змінила йому вигляд... через те не пізнала його мати, через те його всюди дражнили гидким карликом!

— Майстре! — промовив він трохи не плачучи до шевця: чи нема у вас часом дзеркала, щоб я міг глянути на себе?

— Ет, паничу — відповів швець — у вас зовсім не така постава, щоб ви могли пишатись у дзеркалі. Покиньте приглядатись у дзеркала, бо вас люди осміють.

— Ах, Боже мій та дайте ж подивитись у дзеркало, благав малий: то зовсім не того, щоб я милувався собсю.

— Дайте мені спокій, у мене зовсім нема дзеркала. Як що вас так кортить подивитися у дзеркало то он там через улицю живе Урбан, голяр. В нього є велике дзеркало, два рази більше, як ваша голова. Підіть туди і подивіться, а тимчасом бувайте здорові.

По цій розмові батько зовсім нечемно випхав хлопця з своєї робітні, защебнув двері і сів до праці. Яків зовсім прибитий пішов через дорогу до голяра Урбана, якого він раніше знав.

— Добрий день, пане Урбане! привітався Яків. — Я зайшов до вас, щоб ви дозволили мені подивитися в дзеркало.

— З великою охотою дзволю вам, паничу! Он там воно стоїть. — зустрів голяр дивного гостя посміхаючись і всі його клієнти, які були там. — З вас нівроку бравий молодець, стрункий та чепурний. Трохи ви чванько, це правда, коли хочете любуватись вашим видом, але то нічого. Дивіться собі на здоровя кільки хочете.

Так насміхався над хлопцем голяр, та й інші сміялись. Яків уражений насміхами людей над ним, підійшов до дзеркала й як поглянув на себе, то сльози горохом покотилися йому з очей. „Матінко моя рідна! Ти справді не могла мене пізнати” подумав. Очі в нього були маленькі, ніс здоровенний, як прац, і звисав нижче бороди, шиї зовсім не було,

голова сиділа глибоко в плечах і страшенно боліла, коли Яків хотів повернути нею на бік. Його тіло стало більшим, як тоді, коли він мав дванадцять літ. В такі роки, від дванадцяти літ люди ростуть вгору, а він розрісся вширш. Груди і спина дуже випинались, так що цілий тулуб нагадував добре випханий мішок. Ноги у нього тененькі, непридатні до такої ваги. Руки були великі, як у дорослої людини і звисали вниз. Шкіра на руках темно-жовта, вся в мозолях. Коли хлопець випростував кістяві пальці то сягав ними до підлоги. Отак виглядав тепер бідний Яків; був поганим, бридким карликом, від якого втікали і над яким насміхалися.

Тільки тепер пригадав собі Яків той ранок на базарі і стару жінку. Все, що він тоді сказав їй поганого: довгий ніс, гидкі руки, тонку шию — всім тим вона його наділила, тільки замість тонких вязів зовсім одібрала шию.

— Ну, що ж, принце, вже надивились досить на себе? — спитав Якова голяр. Він все думав, що Яків пишається своїм незвичайним виглядом. — А знаєте, що я надумав? До мене в голярню приходять багато людей, але останніми часами менше, як би я хотів. Це тому, що мій сусід Шаум десь роздобув собі великана і той йому приваблює костумерів. Ну, роздобути великана, то не така штука, але такого, як ви знайти, то зовсім інша справа. Ходить до мене на службу. Я вам все дам — хату, їсти, пити, одягу. За те ви будете стояти ранками коло моїх дверей і закликати людей. Потім будете розводити мило і підв'язувати костумерам рушнички. Ми обидва на тому добре заробимо. Ті що будуть приходити, будуть давати вам на чай.

Така мсва голяра важко вразила хлопця. Він мав би стати видовищем і принадою голярні. І він мовчки прийняв цей глум над собою. Гамуючи свою обиду, він спокійно відповів, що такої служби не бажає, подякував і пішов.

Хоч лиха фея знівечила йсму тіло, але духові його вона не мала сили пошкодити, це він добре знав. І за цих сім років він став розумнішим, мудрішим. Він не плакав за своєю загубленою вродою, не смутився своєю бридкою поставою. Тільки одно його важко боліло — що його мов

собаку прогнали з батьківської хати. То ж надумав він ще раз піти до матері, та щиро поговорити з нею.

Він знов пішов на базар і благав матір, щоб вислухала його. Яків нагадав їй той день, коли прийшла стара жінка купувати ярину, пригадав їй про все, що траплялося з ним, коли був ще малим хлопцем; розказав їй, як сім літ служив білкою у лихої феї й як вона його зачарувала на гидкого карлика за те, що він її посварив тоді. Молодиця, слухаючи Якова, сама не знала, що їй робити, — чи вірити ж такому? Все, що він оповідав їй про дитячі літа була щира правда, але коли він сказав, що був білкою через сім років, то вона не повірила.

— Такого не може бути і ніяких фей немає на світі, — сказала. А коли подивилась на нього уважно то був він їй противний, гидкий карлик. Їй стало жаль його і вона сказала, що найкраще буде, як вона поговорить про це з чоловіком. По цім позбирала свої кошики і разом вдвійку вони пішли до робітні батька.

— А глянь но — звернулася Ганна до чоловіка, — цей чоловік каже що він наш син Яків. Він мені розказував, як його вкрадено й як його зачарувала лиха фея...”

— Що?! перепинив жінку у гніві швець. — Він тобі так оповідав? Чекай же ледащо! Я йому перед годиною це все оповідав, а він пішов тебе таким турбувати! То ти був зачарований, мій синочку? Почекай же, голубе, я тебе відчарую! І схопивши із стіни ремінь, почав його бити по плечах, по довгих руках так, що той плачучи від болю пустився втікати.

В тому місті, як і всюди на світі, мало було великодушних людей, які могли б у нещасті співчувати з ним, бо він і нещасливий і покривджений. Бідний карлик проходив цілий день голодний, а наніч примостився на камінних сходах церкви і так просидів ніч.

Як тільки розвиднілось рано, а потім тепле сонечко опріло Якова, він став роздумувати, як йому жити у світі, коли батько й мати його відцурались.

Яків мав пошану до себе і тому не хотів прийняти служби в голяра, щоб бути видовиськом і посміховиськом

за гроші. Так до чого ж йому взятися? Тоді він пригадав собі, що коли був білочкою в домі чарівниці, навчився добре куховарити. Він був певний, що в тім ділі може перевершити хоч би кого. І от він надумав бути кухарем.

Як тільки на вулицях заворушились люди, Яків пішов насамперед до церкви, помолився Богу, а відтак пішов шукати собі служби. Князь тієї країни був відомий, як великий смакун та ласун. Він любив смачно попоїсти і вишукував по всьому світі найліпших кухарів. До його палаців пішов Яків. Коли він був коло середньої брами, там його спинили вартові і спитали чого йому треба. Яків просив, щоб йому дозволили побачити найстаршого кухаря. Вартові впустили його в двір і де він проходив, там вся служба витріщала на нього очі, насміхалася над його каліцтвом і сміялася. Всі що там були з цікавості йшли за ним і скоро потягнувся за ним великий натовп ланських послугачів всякого діла. Повибігали конюхи, полишавши свої щітки, прибігли скороходи, бо до цього вони майстрі і все це товпилось, тиснулось у збіговищі, підняли такий гармидер, наче б за брамою стояв ворог. А з усіх боків було чути виклики: „Карлик, карлик! Чи бачили карлика?

Тоді з'явився в дверях управитель княжого палацу. Він дуже розгнівався, вхопив нагая і гукнув до всіх:

— Бійтеся Бога! Що це ви счинили тут такий кряк? Чи ви не знаєте, що князь ще спить! І по цих словах він замахнувся та оперезав по плечах деяких конюхів.

— Ах, пане — закричали вони: хіба ви не бачите? Там до вас прийшов карлик, смішний такий, якого ви ще зроду не бачили. Управитель поглянув на малого, нічого не сказав, порозганяв усіх і провів Якова до середини будинку та запитав його, чого він хоче. Коли довідався, що Яків хоче бачити старшого кухаря, зупинив його і сказав:

— Ти мабуть помиляєшся, сину, ти мабуть хочеш бачити мене, управителя, який доглядає за княжим палацом. Ти ж хочеш бути тут лейбкарликом, чи не так?

— Ні, пане! — відповів Яків. Я є кухар і дуже добре розуміюся на найбільш делікатних стравах; зробіть мені

ласку і дозвольте мені бачити головного кухаря. Я йому придамся своїм знанням.

— Коли таке твоє бажання, малий чоловіче! А все ж таки ти не розсудливий хлопець. Хочеш до кухні! Ти ж як лейбкарлик нічого не будеш робити, будеш мати досить їсти і пити і добре ходити! Ну, та побачимо. Можливо, що ти і не є такий кухар, який потрібний князеві. І взявши Якова за руку, доглядач повів його до кімнат головного кухаря.

— Пане ласкавий! — промовив карлик до головного кухаря і низенько вклонився.

— Мій пане ласкавий! — промовив карлик до головного кухаря і низенько вклонився. — Чи не треба вам доброго тямущого кухаря?

Кухар глянув на нього від голови до ніг і зареготався так, що стіни затремтіли і промовив:

— То ти кухар? Чи ти думаєш, що у нас такі низенькі плити, що ти хоч на одну з них глянеш зверху, хоч і зіпнешся на пальці і витягнеш голову з плечей? О, славний хлопе! Одурив тебе той, хто послав сюди найматись за кухаря. Він хотів тебе пошити в дурні. — Таке сказав Якові головний кухар і весело реготався. Разом з ним реготався

й управитель палацу. Сміялись тут і послугачі, що були в кімнаті.

Та Яків не дав збити себе з пантелику.

От не пожалійте юдного-двох яечок, трохи сиропу й вина, трошки муки, — то не буде великої втрати для вашого господаря — тут всього доволі, — сказав карлик і додав: -- Ось скажіть мені зготовити вам яку самі схочете страву, дайте всього, що для того треба і на ваших очах це все буде зроблене. Тоді ви скажете: це кухар по правилах і праву.

Такі і подібні речі говорив карлик перед головним княжим кухарем. Дивно було бачити, як при цій розмові у нього блищали очі й як його довгий ніс теліпався сюди й туди.

— Добре, — згодився на те кухар. — Добре, зробимо це для розваги! Ходім до кухні.

Пішли вони разом з управителем через численні зали та коридори і вкінці прийшли до кухні. Це був великий і просторий будинок, добре освітлений. Двадцять плит горіло тут постійно. Посередині бігла чиста вода, що одночасно творила ковбаню для живої риби. По ріжних шафах, зроблених з мarmору і доброго дерева були великі запаси всякої всячини, що потрібно мати кухареві під руками. По одній і по другій стороні було десять кімнат заложених всякими їстивними припасами, які тільки є у світі. Кухарі, малі й великі метушились тут, брязкали казанами, варешками й виделками. А як увійшов головний кухар, всі стали мов онімілі. Чути було тільки, як тріщали поліна в печі та як хлюпала пробігаюча вода.

— Що казав приготувати собі на снідання князь? — спитав кухар першого сніданкового кухаря.

Данську зупу і червоні гамбурзькі галушки.

Ну, от і гаразд! — сказав головний кухар. — Ти чув, що буде снідати князь? Чи потрапиш ти зварити такі вибагливі страви? І щоб ні одна галушка не плавала зверху — в тому і штука.

— Нема нічого простішого, як це, — відповів всім на здивування карлик, бо якраз ці страви, ще як був білкою,

дуже часто варив. Прошу мені дати такі то присмаки, таке й таке листя, смальцю дикого лебідя, корінців і яєць. Для галушок мені треба чотири сорти мяса, трохи вина, качачого смальцю, імбирю і тієї травички, що зветься шлунковтіхою.

— Чи ба! Святий Миколаю Чудотворче! Яким дивом ти все те знаєш? — аж скрикнув дивуючись головний кухар. Все чисто до краплі сказав так як слід. Тільки про травичку шлунковтіху ми самі нічого не знаємо. А з нею галушки, мабуть, будуть ще смачніші. О, ти диво між кухарями! Дайте йому все, чого він потребує і нехай він сьогодні готує снідання.

Все було зроблено так, як велів кухар. Коли ж прийшлося варити страву коло плити то горенько — карлик ледве носом сягав до неї. Прийшлося поставити два стільці і між ними положити дошку. Маленького чоловічка поставили на ту дошку, щоб він міг доглянути свою кухарську працю.

Довкола плити поставали кухарі, кухарчуки, послугачі й інші і дивились та дивувались, як то все спритно йшло в руках карлика. Коли вже все було приготовлене, казав карлик поставити обидва баняки на гарячі кружки і дозволити ющі кипіти, поки він не скаже доки. Сам він почав числити: раз, два, три і все далі, аж поки начислив п'ятсот, а тоді казав зняти баняки. І от карлик Яків запросив сніданкового кухаря покушати страву.

Той кухар, що кушає страви, взяв золотого чарпака, ополонув його в жерельній воді і подав головному кухареві. Той підійшов з ним до плити, зачерпнув трохи страви, покушав, заплющив очі, цмокнув язиком від вдоволення і промовив:

— Чудово, слово чести, чудово! Чи не схотіли б і ви, гане управителю покуштувати?

Той поклонився, взяв черпака, сьорбнув з нього, був дуже вдоволений і промовив.

— Пане сніданковий кухарю, вашому умінню велика честь і ви знаєте своє діло та зварити так чудово данської юшки і гамбурських галушок ви не зможете.

Тепер уже покушав і сам сніданковий кухар і з великою

пошаною стиснув карликові руку і промовив: — Карлику, ти великий майстер у нашім ділі. Справді травичка шлунковтіха надає галушкам особливо гарного смаку.

Саме в той час в кухню увійшов камердинер князя і повідомив, що князь казав подавати снідання. Страви негайно були висипані у срібні тарелі і подані князеві в їдальні. А Якова головний кухар покликав до себе в кімнату й мав з ним там розмову.

Вони ще не скінчили розмовляти, як прибіг післанець і покликав головного кухаря до князя. Той скоренько вдягнувся у свою парадну одержу й пішов до князя.

Князь був дуже вдоволений. Він все зів, що тільки було в срібних тарілках і тепер гладив собі бороду.

— Слухай кухмістре, сказав він, — я досі був дуже вдоволений твоїми кухарями. Але скажи мені, хто з них сьогодні готувив мені снідання? Такого смачного тут ще ніхто не приготувляв, відколи я сиджу на троні мого батька. Скажи мені, як звати того кухаря, бо я хочу післати йому кілька червінців у дарунку.

— Достойний князю! Це дивна історія, — відповів головний кухар і розповів, як сьогодні вранці прийшов до нього карлик, як дуже він намагався бути кухарем і як це все опісля зложилось.

Князь дуже дивувався, казав покликати до себе того карлика і став його розпитувати, хто він і звідки. Та цього разу бідний Яків не відважився говорити про те, що був зачарованим і що служив білкою. Та не дуже і збрехав, сказавши, що немає ні батька, ні матері, а навчивсь кухарити в одної старої пані. Князь більше не розпитував, а зате тішився дивним виглядом свого нового кухаря.

— Коли хочеш лишитись у мене на службі — сказав йому князь, то я дам тобі на рік п'ятдесят червінців, порядну одержу, а крім того дві парі штанів. Твій обовязок буде такий: ти сам щодня приготувиш мені снідання, доглянеш, щоб обід був зроблений як треба і вважаєшся прийнятим на службу до моєї кухні. А тому, що кожний в моїм палацу має своє окреме імя від мене, то ти будеш називатись Ніс.

Карлик Ніс вклонився могутньому князеві Франції, по-

дякував за ласку та пообіцяв, що буде вірно йому служити.

Тепер Яків мав притулок і не журився завтрішнім днем. Робив він своє діло і здобував велику честь за те. Всі говорили, що князь, з того часу, як прийшов до палацу Карлик-Ніс, зробився зовсім іншим. Раніше бувало князь часто шпурляв тарілки й таци, які йому подавали, між очі кухарям. Одного разу дуже був гнівний і кинув в лице головному кухареві телячу ніжку, бо була перепечена. Опісля кухар той пролежав три дні хорий. Правда, що потому князь ладнав справу грішми, але кожний боявся, подаючи страву. Але відколи варив страви Карлик-Ніс, то все змінилось. Пан-господар їв тепер страви не три, а пять разів на день, щоб, мовляв, підбудувати сили на умінні свого маленького кухаря. Все йому було до смаку. Від того і до людей він був привітний, ласкавий і щодня гладшав.

Часто так бувало, що сидячи за столом, він казав покликати до себе головного кухаря й Карлика-Носа, садив їх поруч себе і частував їх смачними стравами. Це була не абияка ласка й обидва вшановані знали й цінили свій талант.

Карлик був дивом цілого міста. Багато знаних вельмож просили у головного кухаря, а то й у князя дозволу посилати своїх кухарів на науку до княжої кухні. Це їх коштувало чимало грошей, бо платили за таку науку півчервінця на день. А щоб інші кухарі не завидували йому, Карлик-Ніс, ті гроші передавав їм.

Так жив собі Карлик-Ніс два роки всім вдоволений. Іноді лише журився своїми батьками. Дні минали йому без особливих псдій, аж трапилась одного разу цікава пригода. Карликові все щастило, коли він що купував. Коли час дозволяв йому, він любив сам піти на базар і купити там їстивну птицю, чи овочі. Раз пішсв він на базар, щоб купити годованих гусей. Князь дуже любив гусяче мясо. Кілька разів пройшов він базарем розглядаючись. Його постава не викликала більше насміхів, а навпаки — повагу. Всі знали його, як славного кухаря княжого палацу. І тепер кожна господиня була рада, коли він повертав до неї свого носа.

І от зовсім на кінці гусячого ряду, побачив Карлик-Ніс

одну молодичку, що продавала гуси. Вона стояла мовчки і не вихваляла свого краму, не хапала покупців за поли, як це робили інші перекупки. Яків приступив до неї і почав оглядати її гуси. Вони були якраз такі, як він хотів, тому й купив усіх трьох гусей разом з койцем. Підняв він коробку з гусьми, завдав собі на плечі і пішов додому. Двоє з тих гусей герготали, гегали, як звичайно гуси це роблять. Третя гуска сиділа зовсім тихо, ніби в глибокій задумі. Тільки час від часу вона важко зідхала, наче жива людина.

— Чи не хора вона, — промсвив сам до себе карлик. — Треба поспішати додому, щоб упоратись завчасу, зарізати і справити. Коли ж на ті слова гуска зовсім виразно відповіла людським голосом.

„Тільки вкоlesh ти мене —

Зараз вкушу я тебе;

А як тільки мене схочеш ти замордувати —

Тоді рясту тобі, хлсче, більше не топтати!”

Карлик-Ніс перелякався, коли почув таку мову і випустив коець з гусками не землю. На нього дивилися чудово гарні і розумні очі молодої гуски.

— Овва — промовив він. — Як бачу, то ви панно гуско умієте говорити! Я того ніяк не сподівався. Тільки нащо таке страшне говорити? Хто вміє в світі жити, той не занастить такої рідкої птиці. Та ж в тому річ. Я заложуся, що раніше на вас не було піря. Бо й я був нікчемною білкою.

— Ти правду кажеш — промовила гуска. Я народилася на світ не в цій ганебній шкурі. Ах, над моєю колискою ніхто не співав, що Мімі, доню великого Ветербока заріжуть на кухні якогось там князя.

— Заспокійся, любя панно Мімі, — розважав її Карлик-Ніс. — Як чесна людина й кухар його світлости князя, я ручу вам, що ніхто не переріже вам горла. Я зроблю вам кубельце у моїй власній кімнаті, буду давати їсти найсмачніші страви, а у вільні хвилини я буду розмовляти з вами. Всім моїм товаришам по кухні я скажу, що годую особливими травами гуску для самого князя. Коли ж трапиться добра нагода, я випущу вас на волю.

Гуска дякувала хлопцеві дуже щиро. І справді Карлик-

Ніс робив все, як обіцяв. Дві інших гуски були зарізані. Для Мімі він зробив гарне приміщення у себе в кімнаті. Забезпечив її тим, що всім казав, що її особливо вигодує для князя. Він приносив їй всякі солодощі, пампушки та інші страви. Коли ж мав вільні хвилини від праці, то сідав коло неї, починав розмову й розважав її. Вони одно одному розказали про свої пригоди і поневіряння. Карлик довідав-

На нього дивилися чудово гарні і розумні очі молодої гуски.

ся, що Мімі є донькою чарівника Ветербока, того, що живе на острові Готланді. Той чарівник посварився дуже з одною старою феєю, а та хитрощами взяла над ним владу. А з пімсти перемінила його дочку в гуску. З того часу вона, Мімі, так тяжко карається.

Карлик-Ніс розказав їй, яка то доля спіткала його.

— В таких справах я дещо знаю — сказала гуска.

Мені й моїм сестрам деяку науку в тому дав мій батько. І хоч не багато я знаю та все таки буду рада тобі допомогти. Після всього того, що ти мені оповів, бачу, що ти був заворожений лихою чарівницею. Тепер же, як що ти знайдеш ту травичку, про яку думала стара, коли чарувала тебе, то ти зможеш визволитися.

То була велика радісна новина для Карлика-Носа. Але де ж за тим зіллям шукати? Та все таки щиро дякував Мімі і в нього зродилась надія.

І от у той час приїхав до князя в гості його приятель, сусідній князь. Князь-господар покликав до себе Карлика-Носа і сказав йому:

— Тепер твоя пора доказати, чи ти вірно мені служиши і чи ти дійсний майстер свого діла. Цей князь, що у мене гостем — людина мудра й дуже в їжі вибаглива. Він звик добре їсти і має славу першого ласуна. Ти вже подбай, щоб мій стіл щодня все більше й більше дивував його. І пам'ятай, що поки він тут, щоб не смів два рази готувати ту саму страву. Інакше зазнаєш моєї неласки. На все, що тобі буде потрібно, ти будеш брати гроші від мого скарбника. Коли для доброї страви треба класти в смалець золото і діаманти — клади! Краще я стану жебраком, ніж почервонію з сорому перед ним.

Так сказав князь-господар. Карлик-Ніс низько вклонився і промовив:

— Як ви, ваша світлосте скажете, так і буде! Бог мені свідком, що я буду робити все якнайкраще, щоб догодити вашому гостеві.

Карлик-Ніс цього разу виявив увесь свій кухарський талант. Він не жалував грошей свого пана, а себе ще менше. Цілий день його бачили серед хмари диму й огню і голос його розходився лунко. Він командував як найстарший над усіма кухарями.

Чужий князь уже два тижні гостював тут; був веселий і вдоволений. Кожного дня разів п'ять засідали їсти за стіл. Князь не нарікав на свого кухаря. Бо нема де правди діти, він бачив велике вдоволення на обличчі свого приятеля. Третього тижня трапилось так, що князь-господар

казав покликати карлика до стола і там представив його своєму гостеві.

— Ти дуже дивний кухар, — сказав чужий князь. Знаєш, що то значить їсти. За весь час, відколи я тут, ти ні разу не дав тої самої страви. Все було чудово приготовлене. Тільки скажи ти мені, чому ти досі не даєш на обід королеви всіх страв --- паштету Сюзерен?

Карлик дуже злякався. Він ніколи не чув про такий королівський паштет, однак вдавав, що знає і спокійно відповів:

— Ваша світлосте! Я сподіваюся, що ви ще довго будете гостити тут, тому не спішивсь з цією стравою. Бо і чим же справді може кухар вітати князя в день відїзду, як не королевою паштетів?

— Он як! — промовив князь-господар посміхаючись. А що до мене, то ти мабуть очікуєш моєї смерти, щоб тоді вже вшанувати розлуку? Бо ти ж ні одного разу не подав мені цього паштету. Однак подумай про інше прощання і привітай його так, щоб завтра на обід обов'язково був цей паштет.

— Буде так як каже ваша світлість! — відповів карлик і вийшов. Тільки йшов він невеселий, бо прийшов день його сорому і нещастя.

Він не знав, як приготувляти той паштет. Тому пішов він у свою кімнату і там гірко заплакав. Тоді до нього підійшла гуска Мімі, яку він пускав вільно ходити по його кімнаті. Вона спитала його, чого він журиться. Коли вона довідалася, що справа в паштеті Сюзерен то сказала:

— Не журись. Утри свої сльози! Цей паштет часто був на столі у мого батька й я дещо знаю, чого до нього треба. Вона розказала чого до нього потрібно, як його робити і додала. — А як і не вгадаєш чого саме ще туди потрібно, то в наших панів не такий делікатний смак, щоб вони дібрали в тому толку. —

Карлик скакав з радости, благословив той день, коли купив гуску і готувався приготувити паштет Сюзерен. Найперше він зробив маленьку спробу і побачив, що на смак

вийшло дуже добре. Головний кухар, якого він просив покушати печиво, дуже хвалив карлика.

На другий день він зробив паштет у великій посуді й як тільки вибрав з печі, прикрасив його квітами і ще теплим відослав до їдальні.

А самий одягнув свою найкращу одягу і пішов до їдальні. Коли він увійшов до їдальні, то там якраз краляли столові його паштет. Порізані кавальчики паштету клали на срібні тарелі. Одну подали князеві, а другу його гостеві. Князь відразу вложив в рот великий кавалок паштету, заплющив очі і коли проковтнув — промовив.

— Ах, ах, ах! Справді це ласощі й їх можна називати королевою паштетів. Зате ж мій карлик є король всіх кухарів! Чи не правду я кажу, мій дорогий друже?

Гість узяв малий шматочок собі в рот, покушав і в'їжливо посміхнувся.

— Страва зроблена справді дуже добре, відповів він, відсовуючи тарілку: — тільки ж Сюзерена це не справжня, за те я можу ручитись.

І от тоді князь-господар посупив брови. Від гніву й сорому він почервонів.

— Нікчемний собака! — люто лаяв він карлика. І ти відважився зробити таке своєму панові? Ти хочеш, щоб я покарав тебе за ці кухарські помиї і відрубав тобі твою велику голову?

— Ах, ваша світлість! Бога ради, змилуйтесь! Та ж я зробив цю страву так, як велять правила нашої кухарської науки. — Так говорив Карлик-Ніс і сам увесь тримтів.

— Це брехня, ледащо! — спинив його князь. — Мій гість не скаже на вітер, значить справді чогось не стає. А тебе самого я порубаю на мотлох і спечу з тебе паштет.

— Змилуйтесь, — скрикнув малий і впав на коліна перед гостем. — Скажіть же хоч, чого не достає тій страві, що вона не вдовольє вашого смаку. Не дайте мені загинути за якусь там пригоріцу муки з мясом.

— То тобі нічого не pomoже, любий мій Носе, — відповів князь-гість. Я ще вчора знав, що ти цієї страви не умієш приготувати так, як мій кухар. Знай, що тут бракує

одної травички, якої тут в цім краю зовсім не знають, травички смакохоти. Без неї цей паштет лишається без присмаки і твій пан ніколи не покушає такого паштету Сюзерен, як я.

Тоді великий пан Франкістану прямо одурів.

— Ні, я таки буду їсти його! — несамовито вигукував князь. Я присягаюся моєю царською честю, або я завтра пошаную вас паштетом, якого ви хочете, або — голова цього невивгласка буде настромлена на спис перед моїм палацом.. Йди, собако! Я ще раз даю тобі двадцять чотири години часу.

Так сказав князь. Бідний карлик знов пішов у свою кімнату і виплакався перед гускою на свою люту долю і що він мусить загинути через ту травичку смакохоту.

— Тільки б тобі біди, — сказала йому гуска. В цьому я можу ще тобі допомогти. Мене батько навчив розумітись на зіллях. Може як би це сталось в іншій порі, то ти б і загинув, а то он наче умісне сьгодні настає новий місяць, а це є така ніч, коли зацвіте та травичка. Тільки ти мені скажи перше, чи є десь тут близьенько палацу старі каштанові дерева?

— Є, хвалити Бога, доволі, — сказав вже з легшим серцем Карлик-Ніс. Гонів за два звідси коло ставка росте ціла купа каштанів. А навіщо вони тобі здалися?

— Щоб ти знав, що те зілля, яке нам потрібне росте і процвітає тільки попри коріння старих каштанів, — відповіла Мімі. Через те, що час скоро утікає, поспішайсь за травицею, якої тобі треба. Бери мене до себе на руки, а там спустиш додолу, то я тобі поможу знайти зілля.

Карлик все так зробив, як йому казала гуска. Коли він вийшов до воріт палацу і з гускою під пахвою, вартовий спинив його.

— Не можна паничу! Нам заборонено вас пропускати.

— Та же можна мені піти в сад, — просив карлик. Зроби ласку, пошли когось із своїх товаришів, нехай спитає в управителя, чи можна мені в сад і пошукати деякої травички.

Вартовий послухав і карликові було дозволено піти

в сад. Навколо саду стояли високі мури, що не було й думки перелізти через них і втікати.

Як тільки Яків опинився в саду, він обережно пустив гуску на землю. Вона швидко пішла поперед нього до ставка, де росли купою каштани. Карлик-Ніс йшов вслід за нею із завмираючою душею; це ж була його єдина й остання надія. Він уже надумав, що робити. Коли Мімі не знайде потрібної травички, то він краще кине́ться в став, ніж допустить, щоб йому одрубували голову.

Коли він вийшов до воріт палацу і з гускою під пахвою, вартувий спинив його.

Та як не шукала Мімі травички, все було даремно. Вона обійшла попід усіма старими каштанами, перебрала дзьобом кожную зілину окремо, а травиці не було. Бідна Мімі із страху та жалю стала плакати. Тим часом смеркалось і кругом робилось все темніше. Важко було й розібрати що між зіллями в темноті.

Блукаючи очима, поглянув Яків понад став і побачив на другому боці ще дерева каштанів.

— Дивись, дивись — радів він; там по тім боці ставка он стоїть ще одно величезне старе дерево каштана. Ходім скоро туди і пошукаємо, чи не цвіте там мое щастя-доля!

Гуска знялася й полетіла навпростець через воду, а Яків побіг з усіх сил берегом за нею. Каштанове дерево було величезне. Його широкі віти мало пропускали соняшного проміння. Під гіллями було зовсім темно, так, що ледво можна було розібрати що. І ось гуска спинилась, весело затріпала крилами, пірнула головою між високе зілля і зірвавши там щось, простягнула в дзьобі здивованому карликові.

— Оце та травичка, що нам треба. І тут її стільки, що вистарчить на ціле твоє життя!

Карлик уважно розглядав травичку. Від неї ішов на нього солодкий запашний дух, що мимоволі нагадував Якові той час, коли його заворожували. Стебло й листя рослини були блакитно-зеленої барви, а зверху процвітала, як жар, червона квітка з жовтими вінцями на пелюстках.

— Слава Тобі Господи! — промовив він по довгій павзі. Яке диво! Ти знаєш, мені здається, що це та сама травичка, що перевернула мене з білочки в оцю незграбну ганебну постать! Чи зробити зараз спробу?

— Ні, подожди! — просила гуска. Набери повні кишені цієї травиці і ходім у твою кімнату, заберем там всі гроші і все добро, яке ти маєш, поскладаєм до купи. А опісля вже зробим спробу.

Так вони й зробили, пішли назад до кімнати і поскладали в один вузлик все, що було в Карлика-Носа. Більше, як півсотні червінців, трохи одежі, черевики. Серце у Якова сильно колотилося. Тут рішалася його доля. Коли вже все було готове, карлик взяв клунок і промовив:

— Коли Богові святому буде угодно, то я визволюся від того тягару. — І тоді він глибоко пхнув свого носа в травичку і став тягнути в себе її запах.

І от раптово стало витягатися і хрупотіти його тіло. Яків чув, як його голова підіймається над плечима, а коли глянув на свого носа, то побачив, як той все меншав і мен-

шав. Груди і плечі стали вирівнюватись, а ноги довшати.

Гуска дивилась на все це і дуже дивувалась

— Чи бач, який ти великий та вродливий. — сказала вона. Слава Богу, що на тобі нічого не залишилось з того, що робило тебе таким бридким.

Яків з того дуже радів і склавши руки на грудях, щиро молився Богу. Та не забув він серед своєї втіхи про вдячність для гуски Мімі. Хоч його серце рвалося до старих батьків, але він покорив це бажання, вдячність взяла верх і він сказав:

— Кому ж як не тобі, Мімі, я маю дякувати за те, що я сам собі подарований. Без тебе я ніколи був би не знайшов тієї травички, мусів би був довіку залишитись огидним карликом, або згинути з рук ката. Отже слухай, що я хочу зробити: Я понесу тебе до твого батька. Я вірю, що він добре визнається на чарах і що він pomoже тобі повернути твій правдивий вид.

Гуска аж заплакала з радості і прийняла його послуги і поміч. Якові пощастило непомітно пройти з палацу разом з гускою. Він негайно подався до морської пристані а звідти поїхав кораблем до Міміної батьківщини.

Що ж я маю вам ще розказати! Хіба те, що Яків щасливо доїхав до чарівника Ветербока, що той зняв з дсньки чари і наділив Якова усякими дарунками. Відтак Яків вернувся додому. Його батьки пізнали його і з радістю прийняли свого загубленого сина. За ті подарунки, які він привіз від Ветербока, Яків купив собі крамницю і став багатим та щасливим.

Ну, ще я хочу сказати вам, що в палаці князя, як тільки зник Карлик-Ніс, повсталa метушня. Бо коли на другий день князь збирався виповнити свою присягу і велів відрубати карликові голову, то Якова ніде не могли знайти. А той князь-гість тим часом казав, що його господар умисне сховав, бо мовляв, не хотів втратити доброго кухаря. Дорікав князеві, що той не додержав слова. З того повсталa війна, яка в історії записана під назвою „Травяної війни”, добре всім відома. Було за того багато багато шпарких і

запеклих боїв. При кінці настав мир, що його назвали „Паштетним миром”. Як був бенкет, то гостям подали спеченого княжим кухарем паштета Сюзерен — королеву паштетів. Тоді і наш князь поласував досхочу.

Пригоди Саїда

Це діялось в той час, коли в Багдаді панував каліф Гарун-аль-Рашид. А жив тоді в Бальзорі чоловік, який називався Бенезар. Він був ні багатий, ні бідний. Мав стільки добра, що міг жити в теплі і достатках до кінця життя. Та й не любив він морочити собі голови ніякими справами. А коли Бог подарував йому сина, то він і тоді не зламав свого звичаю.

— І чого я на старість мав би починати якісь спекуляції? — говорив він одного разу сусідові, коли вони сиділи в холодку під хатою. — Щоб залишити синові? Коли б мені пощастило, то Саїд буде мати одну тисячу червінців більше, а якби не пощастило, то одну тисячу менше. Приповідка каже, що де двоє їдять, то там і третій буде ситий. Коли ж із Саїда вийде порядна людина, то він і так буде мати досить всього.

Так сказав собі Бенезар і його слово було законом. Так само він не дозволяв своєму синові Саїдові братися до якої будь комерції або майстерства. За те прочитав з ним разом кілька мудрих книжок.

Бенезар вірив, що кожний хлопець повинен мати добру освіту, пошану до старших і бути загартованим на всякі невидги. Для того навчив сина володіти зброєю.

Самий Саїд був дуже спритний і розумний хлопець. Серед своїх товаришів і ровесників він відзначався силою, хоробрістю, гарно їздив на коні і плавав човном краще від інших.

Коли Саїдові було вісімнадцять років, батько вирядив його до Мекки. Там був такий звичай, який переходив з роду в рід, що кожна людина повинна бодай раз на віку піти до Мекки і поклонитися могилі Пророка. Прочани йшли туди, щиро молилися, постили і пресли Божої благодаті.

Саїд збирався в дорогу. Батько покликав його до себе, похвалив його за скромність і ввічливість, дав йому батьківські поучення, грошей і сказав:

— Ось що, мій сину Саїде! Я стою вище тих людей, які вірять в ріжні забобони. Я люблю слухати байки про чарівників, про фей, бо тоді любо пливе час, але я далекий від того, щоб вірити в них. В чари, добрі, чи злі вірить багато темних людей, ніби то ті невидимі сили мішаються у всякі людські справи.

Твоя мати умерла тому дванадцять літ. Вона вірила у чуда чарів так само, як Коранові. І от вона одного разу, взявши від мене присягу, що нікому ніколи не скажу крім тебе, сказала мені, що приятелює з одною феєю.

З того я дуже часто сміявся, жартував. Але мушу тобі сказати, що в день твого народження діялись дивні речі, що збили мене з пантелику. Тоді з самого раня падав дощ, громи гулко котилися над містом, а небо було чорне. В хаті було темно і без світла не можна було читати. У четвертій годині пополудні мені сказали, що в нас народився хлопчик. Я зараз побіг в материну кімнату, щоб подивитися на мого першого сина. На порозі кімнати стояла покоївка і сказала мені, ощ не вільно туди нікого впускати. Твоя мати, Земіра, казала всім вийти з кімнати, бо вона хоче лишитись сама. Я постукав у двері, але даремне, — вони були замкнені.

За той час, як я стояв під дверима, небо вьяснилось і то так скоро, що я ніколи в життю більше не бачив. А що було найцікавіше — що тільки над нашим славним містом Бальзорою сяло чисте голубе небо. Довкруги копичились страшні, темні хмари і по них гадюкою звивалась блискавка.

Коли я так стояв коло дверей і крізь вікно розглядав дивну картину по бурі, несподівано, наче від вітру, відчинились двері з кімнати моєї дружини. Я відослав покоївок, а сам увійшов у кімнату своєї матері. Коли я входив на мене повівяв чудовий запах рож, фіялок і гіяцинтів. Я запитав її навіщо вона замкнулася сама одна. Замість відповіді твоя мати простягнула до мене на руках тебе. Вона вказала

також на срібний свищик, що висів у тебе на шиї на тоненькому, мов із шовку, але золотому ланцюжку.

— То добра фея, про яку я тобі колись розказувала, всна була тут — промовила твоя мати. — Це вона подарувала нашому синові цю забавку.

— То виходить, ніби та твоя добра фея розігнала хмари і лишила по собі отой дух фіялок та рсж? — сказав я посміхаючись. — Хіба ж ця фея не могла подарувати хлопцеві щось вартнішого, як тсй свищик? Хай би вже була дала йому гаманець з грішми, чи пляшку коняку, чи що інше.

Твоя мати дуже мене просила, щоб я не насміхався, бо фею тим можна образити і розгнівати. Я не хотів їй перечити, змовчав, бо шанував її недугу. Постім ми вже більше ніколи не згадували про всі ці дивні події в день твого народження. Аж минуло від тоді шість літ часу і ми знов згадали. Це було тоді, коли твоя мати почула, що мусить умерти, хоч була ще дуже молода.

Умираючи, твоя мати дістала свищик і дала мені. Вона наказувала, щоб я передав його тобі, але не раніше, аж як будеш мати двадцять років. До тих літ я не повинен тебе від себе відпускати. Твоя мати умерла. А оце феїн дарунок — промовив Бенезар і з тими словами вишняв з шухляди срібний свищик на довгім золотім ланцюжку.

— Я тобі його передаю у твої вісімнадцять років, замість двадцять. Я не бачу потреби валишатися тобі вдома ще два роки. Ти виїжджаєш, а пски вернешся, то може вже мене і не застанеш серед живих. Правда, що то не була воля твоєї матері. Та бачу, що ти розумний і спритний хлопець. До зброї також звиклий, так що не один і у двадцять чотири роки не може нею так орудувати. Тому я можу тобі це все тепер розказати і передати так само, як би тобі було двадцять літ. А тепер рушай в далеку дорогу і нехай тебе Бог хоронить від усього злого. Як би тобі на світі не жилося — добре, чи зле — памятай все про науку твого батька.

Так сказав Бенезар з Бальзори, прощаючись з сином. Саїда зворушили слова прощання з батьком. Він узяв з його рук дарунок феї, почепив собі на шиї, а свищик запхав за

пояс. Потім скочив на коня і подався до того місця де збиралася каравана, щоб гуртом йти до Мекки.

За короткий час назбиралося вісімдесят верблюдів і кілька сот людей верхом на конях. Караван рушив у дорогу і Саїд виїхав за браму своєї Бальзори. Прощав він поглядом рідне місто, якого довго, довго не буде бачити.

Перші дні подорожі були цікаві. Краєвиди і міста прямо чарували його своєю красою. Наближались до пустині. І тут починалася безлюдна та сумна околиця. Саїд тут почав багато роздумувати над тим всім, що йому розказував батько.

Він вийняв свищик, з-за пояса і став уважно його розглядати. І от він задумав спробувати, який у ньому звук. Коли ж диво — він зовсім не свистав. Вже як не пробував Саїд, однак нічого не виходило. Свищик не подавав ніякого голосу. Невдоволений з такого дарунку, він недбало захпав його назад за пояс.

Думка Саїда знову повернулася до повних таємниці слів матері. Він багато наслухався про фей, але він ніколи не стрінув такого чоловіка в Бальзорі, щоб бачив, або розмовляв з феями. Коли розказував хто який переказ, або легенду, то все була мова, що це діялось десь далеко у чужих краях і в давніх часах. Саїдові здавалося, що тепер уже нема більше таких таємних істот, як феї. А хоч може й є де, то їм не вільно мішатися в людське життя.

І хоч він так вірив, то все чомусь вертався до подій, які оповідав йому батько. Він почав вишукувати в словах матері, в її минулім житті якісь пригоди, повні таємниць. Він думав про це тепер кожного дня від ранку до пізнього вечора. Навіть не завважував веселого гумору подорожніх та їх співів, сміху і розваг.

Саїд був дуже вродливий хлопець. У нього були веселі й розумні очі. На устах у нього все був привітний усміх. Хоч він був ще дуже молодий, але в цілій його поставі була якась повага. Самий ласкавий, до всіх увічливий. А як гарно він сидів на коні: ніби легко а zarazом міцно у повній красі якогось лицаря!

Багато подорожніх поглядали на Саїда вдоволенним

поглядом. Один старший пан, що їхав поруч хлопця, відчуваючи до нього приязнь, шукав нагоди на розмову. Саїд навчений з батькової хати шанувати старших людей, відповідав своєму сусідові дуже уважно, розумно й обережно. Старий цим дуже тішився.

Через те, що хлопець цілий день про одно й те саме думав, якимось непомітно зійшла мова про таємне царство фей і чарів. Саїд прямо спитав старого, чи вірить він, що феї можуть посилати добрих, або лихих духів. Чи такі духи мають силу боронити людину від напасти, або шкодити їй.

Старий панок задумливо похитав головою. Погладивши рукою бороду, він промовив:

— Не можу твердити що це все видумка. Всякі дива трапляються на світі. Тільки скажу тобі, що я ніколи не стрічав ні духів-карликів, ні духів-велетнів. Я ніколи не бачив ані одної феї.

Після того він зачав розповідати Саїдові одну за другою такі дивовижні історії, що хлопцеві аж в голові закрутилось. Він вже про ніщо інше не міг думати, тільки про події в день його народження: рантові зміни в природі, дух гієцинтів, таємний подарунок тощо. Все це, на його думку, було немалої ваги. Це був знак, що він знаходиться під опікою доброї феї. Цей свищик певне подарований йому для якогось доброго діла. І Саїд уявляв собі, що коли б він попав у яку біду, то викличе собі на поміч добру фею. А вночі йому снились чудові заворожені палаци, чарівні сопілки, якісь добрі духи. І він ніби жив у правдивому царстві фей.

На жаль, уже на другий день Саїд довідався які нікчемні всі його мрії. Більшу частину дня караван посувався вперед доброю ходою. Саїд поруч свого старого приятеля їхав трохи осторонь. І ось далеко серед пустині вони побачили якусь темну плямку. Що це було — ніхто не вмів пояснити. Одні казали, що то купа піску; другі, що то хмарка; знов інші казали, що то мабуть другий караван. Тільки один старий, який вже багато подорожував у пустині

промовив рішучо, що треба всього сподіватися, бо то ніщо інше, як ціла розбишацька банда арабів.

Всі чоловіки вхопились за зброю. Жінки та крам були уміщені в середині. Все було готове стрінати розбишацький напад. Темна пляма пссувалась вздовж рівнини і нагадувала своєю формою журавлів, коли вони ключем летять у вирій. Вони все швидше наближались до наших по-дорожніх. Вже видно було списи в руках чоловіків. Ось ціла банда бурею налетіла на караван і кинулася у бій.

Наші подорожні билися завзято та було їх мало. Розбійники напали бандою, яких було чотири сотні чоловіків. Вони оточили караван з усіх боків. Багато вже лежало вбитих. А тепер кинулись на списи. В цей страшний час Саїд безперестанку бився з ворогами в перших лавах. Щойно тепер згадав він про свій свищик. Швидко дістав його з-за пояса, приложив до уст, подув і . . . сумно опустив руку. Свищик не видав найменшого звука.

Розгнівавшись за такий обман, Саїд, націлившись, вистрілював в одного араба, який визначався між іншими гарною одежою. Він влучив араба просто в груди. Поцілений захитався і покотився з коня.

— Боже! Що ви наробили, мій молодий друже! — промовив злякано старий приятель Саїда. — Тепер ми всі загинемо.

І це була правда. Як тільки побачили розбійники, що той молодий араб упав з коня, між ними счинився страшний крик. Вони знов напали на караван але цей раз так люто, що всіх перебили, навіть ранених не помилували.

В одній мінуті Саїда оточило п'ять чи шість здорових арабів. Він так боронився своїм списом, що ніхто з ворогів не мав відваги підступити до нього. Тоді один з арабів вийняв стрілу, заложив у самостріл і вже хотів пустити її на Саїда, але другий араб здержав його. Саїд очікував нового нападу і готовився до оборони. І раптом один з арабів кинув налігачем і піймав Саїда за шию. Хлсонець ще пробував розірвати мотузок, але все було даремне — налігач все сильніше стискав йому горло, Саїда звязали. Він був їх полонений.

І так цілий караван попав до рук розбійників. Одні оборонці були вбиті, інші взяті в полон. Араби з цієї банди належали до двох різних таборів. Вони тепер всіх полонених і награбоване добро поділили пополювині і розійшлись. Одні пішли на полудне, а другі на схід сонця.

Поруч Саїда їхало чотири озброєних вояки. Вони поглядали на нього злим оком і сипали проклинами. Мабуть, що той молодий араб, якого Саїд убив був визначною людиною, може бути що й принцом.

Тому, що для Саїда неволя виглядала страшна, гірше смерті, він радів, коли бачив, які гнівні були його поневолителі. Він знав, що його жде смерть в таборі. Сторожа його пильнувала. Коли тільки Саїд хотів оглянутись, йому грозила списами. Все таки він якось успів завважити між полоненими свого старого приятеля подорожі. Він тим дуже зрадів, бо думав, що його вбили.

Скоро вони побачили між пісками дерева і оселі. Наближались до села. На стрічу їм йшли гуртами жінки й діти.

Ледве успіли вони довідатись що сталося, як піднесли страшний лемент. Вони гнівно поглядали на Саїда, погрожували йому кулаками.

— Це той, — кричали вони, — що вбив нашого Альманзора, хоробрішого з усіх наших вояків! Смерть йому! І цей натовп почав обкидати Саїда грудками, ломаччям і чим попало. І то так люто, що вже й вояки мусіли заступитися.

Араби-вояки пробували розігнати натовп. Вони жазали:

— Адже він убив Альманзора в чеснім бою і тому його смерть прийде від шаблі вояка, а не товпи жінок.

І так вони минали напняті палатки аж дійшли до невеличкого майдану. Тут і спинилися. Бранці були повязані по парі в чергу. Здобуте добро позносили в палатку. Саїда звязали окремо самого і привели в чийсь велику палатку. Там сидів старий, дуже гарно одягнений чоловік. Його поважне обличчя і гордий вираз в очах показували, що він є провідник. Люди, що привели до нього Саїда, увійшли в палатку і стали перед ним зі смутно схиленими головами.

— Жіноче голосіння каже мені, що сталося, — промо-

вив до них цей показний чоловік і поглянувши на розбійників додав:

— Ваш вигляд так само каже мені, що Альманзор згинув!

— Альманзор згинув, — відповіли вояки — однак, Селіме господарю, ось перед тобою той, хто вбив Альманзора. Суди його, якою смертю він мусить умерти? Чи застре-

Вони гнівно поглядали на Саїда і погрожували йому кулаками.

лити його стрілами здалека; чи прогнати його вулицею між списами? Чи може схсчеш повісити його на мотузку; або може нехай його рознесуть коні?

— Хто ти є? — запитав нахмурений Селім бранця. Саїд знав, що його чекає смерть, однак стояв перед старим кійно, заховуючи лицарську гідність. Його відповідь була коротка й ясна.

— Що ж це — чи ти вбив мого сина як злодій? Чи ти напав на нього ззаду і в спину пустив йому стрілу, чи про- бив списом.

— Ні, пане! — сказав Саїд. Я його вбив здалеку в чис- тім полі, в бою, саме тоді, як він нападав на наші лави, убиваючи на моїх очах всіх моїх товаришів.

— Коли так, то він зробив те саме, що кожний з нас, будучи на його місці, зробив би, — сказав Селім. Він бо- ровся й убив свого ворога, що хотів відобрати в нього во- лю й життя. І тому зараз же зніміть з нього кайдани і мо- тузки.

Вояки дуже здивувалися, але не сміли йти проти волі Селіма.

— Як же це так? Виглядає, що вбивця твого сина Аль- манзора не буде покараний на смерть? — запитав один з вартових, кинувши злий погляд на Саїда. Коли б ми були знали — ми самі були б його покарали...

— Правду він говорить? Чи так було? — питав Селім тих вояків, що привели бранця.

— Правду. Він убив Альманзора в чесному бою — потвердив Саїдові слова один з вартових.

— Він останеться живий — промовив Селім. Я його зараз беру у свою палатку й він дістається мені, як моя пай- ка. З усієї здобичі цей юнак по справедливому належить до мене. Він буде моїм слугою.

Саїд не знав, як має дякувати старому. Вояки поскину- ли палатку дуже невдоволені. Вийшовши, вони розказали жінкам та дітям про свою розмову з Селімом. Вони всі очі- кували побачити смерть Саїда. Коли ж довідались, що ста- лося, зчинили велику бучу, погрожували, що самі помстять- ся за смерть Альманзора, коли рідний батько не хоче.

Інші бранці були поділені між членами цієї орди. Котрі були багаті, тих відбирали окремо і за них мали дістати викуп. Інших призначили на пастухів пасти череду. Та бу- ли й такі, яким призначили чорну важку працю невільників.

Не так велося Саїдові. Чи то через його лицарську поставу, чи через таємні чари тої доброї феї, але Саїд спо- добався Селімові. Жив він у його палатці, так, як би був

його сином, а не слугою. Та дивна приязнь старого пана до Саїда викликала зависть і ворожнечу інших слуг та рабів. На кожному кроці Саїд стрічав ворожі погляди. А коли проходив через село, то з різних боків чув на себе лайку і прокльони; раз навіть поуз нього пролетіло кілька стріл. Саїд знав що вони були виміряні в нього, але схибили. І тепер Саїд починав вірити в таємну силу свищика, якого він і досі носив на грудях.

Саїд часто оповідав Селімові про ці таємні замахы на його життя. Старий даремне пробував знайти винуватців, щоб їх покарати. Ціле село було проти Саїда і мало жаль до Селіма, що прийняв до себе того чужинця. То ж одного дня Селім каже Саїдові:

— Я сподівався, що ти будеш мені замість сина. Ані я, ані ти — не винні в тому, що так сталось. Всі мої люди ворогують проти тебе. Я не думаю, що зможу далі тебе охороняти перед ними. Бо що pomoже, коли я покараю того, що тебе десь в закуті уба? І тому, як тільки мої люди повернуться з дороги, куди виїхали на здобутки, я скажу їм, що твій батько прислав викуп і випущу тебе на волю. Я тоді доручу кільком моїм найвірнішим воякам провести тебе через пустиню.

— Чи можу я кому будь іншому, крім тебе одного довіряти? — спитав зворушений Саїд. — Чи не убють вони мене по дорозі?”

— Від того тебе охоронить присяга, яку вони мені зложать і якої ще ніхто з них не зламав, — відповів Селім дуже спокійно.

І справді кілька днів по цій розмові вернулись люди в село. Селім додержав свого слова. Він подарував Саїдаві зброю, коня й одержу, вибрав найбільше відважних вояків з п'яти осіб, які мали провести Саїда. Також вони мусіли зложити строгу присягу, що не вбють його в дорозі. Старий відпустив від себе Саїда зі сльозами в очах.

П'ять проводирів з Саїдом виїхали в пустиню. Вони не розмовляли з ним, не обзивалися до нього ні одним словом. Саїда огорнули чорні, мов хмара, думки. Хлопець бачив з якою неохотою роблять вони це доручення. Тим більше він

зажурився, бо пізнав між провідаторами двох, які були в бою тоді, коли він убив Альманзора.

Коли вже відіхали далеко від дому, почув Саїд, що вони почали робити між собою якусь змову, щось шептали й їх обличчя були дуже непривітні. Він почав прислухатись до їх розмови і почув що вони говорять між собою на такій мові, що її тільки в цій орді знають. Вживають її для тайних нарад у небезпечних справах. Селім, коли ще був мав надію лишити Саїда за свого, навчив хлопця багато деяких слів з тієї мови. Тепер йому це дуже придалось. Та нічого веселого не почув він у цім що розмовляли його провідирі.

— Отут те місце, — промовив один. — де ми напали тоді на караван. Тут загинув один з найславніших наших людей. Його убив якийсь хлопець...

— Вітер розвіяв сліди його коня, — додав другий, — та я їх ніколи не забуду.

— І на сміх і сором, цей що убив його залишається жити на волі здоровим. Чи вже чув хто коли таке, щоб рідний батько не хотів помститися за смерть, самотнього сина? Мабуть Селім став старий і занемагає розумом.

— Так коли батько до такого допустив, — промовив четвертий, — то обов'язком його друзів є помститися за смерть свого товариша. Отут на цім самім місці ми повинні з ним покінчити. Таке право й так годиться додержувати давнього звичаю.

— Ми не можемо його вбивати, — сказав пятий. Ми ж присягали старому. Ми не можемо ломити нашої присяги.

— Правда, потакнули інші. Ми присягнули і вбивця вийде з рук своїх ворогів на волю.

— Почекайте! промовив перший. — Старий Селім то розумна голова, та не така то вже й розумна. Хіба ми йому присягнули довести хлопця в якесь одне місце? Ні він взяв від нас присягу, що ми не віднімемо в хлопця життя. А це не важне. Нашу помсту докінчать палюче проміння сонця та гострі зуби голодних вовків. Отут на цім місці ми покінчимо його звязаним.

Саїд зміркував свою небезпеку. Він рванувся конем

вбік, потиснув його і полетів мов вільний птах. Пять проводирів спершу остовпіли, а потім скоро зрозуміли в чім річ. Вони розбилися в півколо і почали здоганяти Саїда. Вміючи їздити серед пісків пустині краще як Саїд, двох їх скоро його наздогнали, вже переймали його і він повернув коня в бік. Там його перепиняли два других а ззаду здоганяв пятий.

Вони розбилися в півколо і почали здоганяти Саїда.

Їх присяга не дозволяла їм убити Саїда. Вони не напали на нього із зброєю, але закинули петлю на нього ззаду, стягнули з коня і тоді всі накинулись на нього, били його, скрутили йому шнурами руки й ноги і покинули серед пустині на гарячому піску на поталу долі.

Саїд благав в них милосердя, обіцяв їм великий викуп, погрожував, але ці тільки сміялися. Скочили на коней і подалися геть з місця нового злочину. Ще якийсь час Саїд

чув відгомін кінських копит, куди відїхали його мучителі. Потім все затихло. Він згадав свого батька, уявив тугу старого, що буде очікувати сина, як він не вернеться. Потім знов стало йому жаль, що мусить умирати. Він знав, що для нього не буде порятунку, що він приречений умирати на розпеченому піску з голоду і спраги, що поки умре, буде мусіти перенести страшні муки, або може його роздеруть вовки і рознесуть його кости по пустині. Сонце тим часом підіймалося все вище і вище і все сильніше припікало йому чоло. З великим зусиллям Саїд повернувся обличчям в долину до піску. Та це мало йому помагало. І коли він обертався, то з його одежі випав таємний свищик. Саїд робив надлюдські зусилля достати той свищик до уст. І це йому вдалось. Він подув в нього з останніх сил... тільки ж і тепер, в цій страшній нужді й біді, материн дарунок не став йому в пригоді. Повний розпуки, схилив Саїд голову вниз, а палюче сонце не забарилось відобрати в нього свідомість. Він лежав серед пустині на піску звязаний і непритомний.

Минуло трохи часу, поки Саїд прийшов до себе. Він почув якийсь шелест коло себе. Здавалося йому, що хтось доторкнувся до його плеча. Несамовитий крик вирвався з його грудей.

Йому здавалося, що то якийсь хижий звір прийшов, щоб його роздерти. Потім він почув, як хтось намагався звести його на ноги. Тільки то не були пазурі хижого звіря, але людські руки. Хтось коло нього заходився рятувати. Хтось розмовляв коло нього.

— Він живий — казав голос — тільки уважає нас за ворогів.

— Згодом Саїд таки розплющив очі й побачив, що над ним схилився якийсь маленький, гладкий чоловічок з малими очима і довгою бородою. Він приязно заговорив до Саїда, розв'язав шнури і допоміг йому встати. Опісля дав їсти, покріпив його вином і почав розповідати про себе. Він є купець з Багдаду; називається Колум-Бек і торгує дорогими шаллями, найліпшими чадрами і всяким іншим жіночим крамом. Він вертається тепер з подорожі і натрапив

тут на нього. Він знайшов тут Саїда безпорадного, напів-мертвого і покинутого серед пісків. Його розкішна одежа і блискуче дороге каміння на кинджалі звернули увагу Калум-Бека і той ужив усіх заходів, щоб привернути йому життя. Тепер це, дякувати Богові, вдалось.

Саїд розплющив очі і побачив, що над ним схилювся якийсь маленький, гладкий чоловік.

Саїд дуже дякував йому за рятунок. Він добре бачив, що коли б цей чужинець був не надіхав, то він був би мусів умирати тут. І тому, що він не мав за що їхати далі самий, а йти через піскову пустиню не було можливо, він з подякою прийняв місце на одному добре навантаженому купцевим крамом верблюді. Найперше він думав їхати до Багда-

ду, а там може йому пощастить натрапити на таку каравану, що іде до Бальзори і тоді він поїде з нею.

По дорозі купець багато розказував своєму новому подорожньому товаришеві про славного Гарун-аль-Рашида. Це був дуже знатний каліф*) міста Багдаду. Він був справедливий, мудрий, вирішував найбільше складні судові справи. Між іншими він розказав йому історію про канатного майстра та історію про горщик з оливою.

— Наш каліф — говорив купець, — пан над усіма вірними. Справді дивний чоловік. Коли ви думаєте, що він спить, як і всі люди, то помиляєтесь. Він лише кілька годин проспиться вдосвіта і це все. Я це добре знаю, бо Месур, його перший камердинер**)—мій двоюрідний брат. Однак він про діла каліфа мовчить і нікому того не говорить. А коли хто з родини вже дуже хоче щось довідатись, то скаже натяком і то все. А мені він оповідав таке, що каліф, замість спати, ходить по улицах Багдаду і рідко буває такий тиждень, щоб з ним не трапилась якась пригода. Та ви ж мабуть знаєте цю історію про горщик з оливою і то щира правда. Наш каліф на такі нічні мандрівки не виїздить з почотом і парадом. Він одягається як простий купець, або як капітан корабля а часом і звичайним вояком. Хсдить він, заглядає всюди чи порядки в місті добрі, чи його піддані живуть по правді.

Тому то так є, що ніде в цілому світі люди не є такі чемні до кожного дурня, як у нас в Багдаді. Кожний думає, що може стрінутись з каліфом так само, як із задрипаним арабом з пустині. І ніхто не хоче опісля кушати лози, якої у нас доволі росте.

Так розповідав купець, а Саїдові, хоч і як хотілось побачити свого батька, радів цій нагоді, що буде в Багдаді і побачить славного каліфа Гарун-аль-Рашида.

Подорож до Багдаду забрала їм десять днів. Саїд радів на чудову красу міста. Воно тоді якраз було на вершці своєї слави. Купець запросив його до себе додому і Саїд радо пішов з ним. І тільки згодом, вештаючись між людьми,

*) Володар.

**) Покойовий слуга

Саїд зрозумів, що тут справді крім повітря, води з річки Тігру та нічлігу на сходах мечеті, тут нічого людина даремне не дістане.

На другий день по приїзді до Багдаду, Саїд убрався у свою чепурну військову одягу. Він думав погуляти по улицах Багдаду і привабити до себе не одно око. В його кімнату увійшов купець. Він подивився на вродливого хлопця, усміхнувся лукавим усміхом, погладив бороду і промовив:

— Все це справді добре виглядає, мій любий паничу! Тільки що ж з вас вийде? Ви, як мені здається маєте велику фантазію і зовсім не думаєте про завтрашній день. Чи у вас так багато грошей, щоб жити так, як відповідає вашій одежі?

— Вельмишановний пане Калум-Бече! промовив засоромлений Саїд: — це правда, що у мене немає грошей. Я сподіваюсь, що ви мені позичите якусь суму, щоб я міг вернуться додому. Мій батько зверне вам все з подякою.

— Твій батько, хлопче? — сказав купець заходячись від сміху, — мабуть сонце висушило тобі розум в голові. Чи ти думаєш, що я повірив у це все, що ти мені наплів по дорозі? Ти думаєш, що я вірю, що твій батько багатий і живе в Бальзорі і що ти в нього одинокий син? Або те, що на тебе напали араби в дорозі і що ти жив у їх селі? Мене дратували твої видумки, коли ти мені оповідав по дорозі. Я ж знаю, що всі багаті люди в Бальзорі є купці. З ними вів я торговельні справи. Коли б там був який Бенезар, то я був би чув про нього. Або ти дуриш, що походиш з Бальзору, або твій батько належить до голоти. То ж його синові я не можу позичити грошей. От хоч би та пригода з розбишаками в пустині! Де ж таке може бути? Та ж наш мудрий каліф Гарун-аль-Рашид заобезпечив від розбишак цілий торговельний шлях через пустиню. А ти оповідав, що там знищено цілий караван і навіть людей захопили в неволю. Про таке була б десь чутка між людьми. А тут у Багдаді, куди заїжджають люди з усіх сторін світу, ніхто про той грабунок не чув. Отже це явна і безсоромна брехня.

Блідий, як стіна Саїд кілька разів поривався перебити мову злобного чоловічка, однак той так кричав і махав руками, що Саїд слухав його з великим гнівом.

— А ще третя твоя видумка, пройде світе, це історія про табір Селіма. Імя Селіма всім нам відоме. Хто раз бачив цього араба, ніколи вже не забуде. Це лютий і жорстокий розбишака. А ти таке плетеш, що й купи не держиться. Коли б ти вбив його сина, то він би стер тебе на мотлох. А вже найбільш безглуздим є те, що ніби Селім сам тебе обороняв перед розбійниками, що ти жив у його палатці і що він випустив тебе без викупу. Він перший повісив би тебе на осіці.

— Я нічого більше не скажу, — промовив хлопець. — Все, що я тобі оповідав це правда, щира правда. Присягаюсь на свою душу і на бороду Пророка!

— Що? Ти хочеш присягати своєю душею? — несамовито кричав купець. — Хто ж тобі повірить? І ще бородою Пророка! А у самого нема ніякої бороди. Хто ж тобі повірить?

— Правда, у мене нема свідків, — сказав Саїд. — Та хіба не ви самі знайшли мене в пустині звязаним і неприємним?

— То ще не є ніякий доказ, — відповів купець. Ти був убраний, як справжній розбійник. Могло таке легко статись, що ти нараввся на сильнішого від тебе і він подужав тебе.

— Хотів би я бачити того одного, або хоч двох разом — сказав Саїд, таких, що повалили б мене на землю і звязали б. Ви з вашим базарем не дуже то розумієте, що може зробити один, коли він добре вишколений. Та не в тому річ. Ви врятували мене від смерти і я вам за це щиро дякую. Що ж ви хочете тепер зі мною зробити? Як що ви мені не допоможете, то я буду мусіти йти просити милостині. І як же я простягну руку жебрака до рівних собі людей? Хіба я піду вже до самого каліфа. Він розумний і мене не лишить на поталу.

— Овва — промовив з насміхом купець. — Ні до кого іншого ви не хочете звертатись тільки до самого каліфа?

Це у мене називається знаменито жєбрати. А не забудьте, паничу, що дорога до каліфа веде попри двері мого брата Месура. Вистарчить мені сказати йому одне слово, щоб камердінер каліфа пильнував за вами. Ви є великий майстер видумувати байки. Мені шкода твого молодого віку, Саїде! З тебе ще можуть бути люди і ти можеш зробитись корисним. Я хочу взяти тебе до свого склепу на базарі. Там ти будеш служити один рік. Опісля, як схочеш, то лишишся надалі, а не схочеш, то я виплачу тобі твій заробіток і ти підеш собі куди самий схочеш — чи в Алею, чи в Меду, чи до Стамбулу, чи до Бальзору... Подумай добре; даю часу до обіду. Схочеш, то добре, а не схочеш, то я тобі порахую якнайменше, скільки ти маєш заплатити мені за подорож. Бо я тебе харчував і доглядав у дорозі — і за місце на верблюді. Ти заплатиш мені одежою і всім, що в тебе є. А тоді йди собі дражнити собак до кого хочеш — до каліфа, чи до муфтія, під цвинтар мечеті, або на базар.

По цій розмові ця зла людина лишила Саїда самого. Хлопець з великою погордсю дивився йому вслід. Він був схвильований, бо бачив, яка погань лежить в душі цього чоловіка. Він навмисне підняв його, навмисне заманив його до свого дому, щоб звідси його вже не випустити. Саїд розглянувся, чи не можна б якось утікти звідси, але побачив, що вікна були заґратовані і двері замкнені на ключ. Роздумавши добре над своїм положенням, Саїд рішився прийняти службу в купця в склепі. Він бачив, що йому нічого іншого не лишається. Коли б він навіть і втік, то без грошей ледве чи міг би дістатися до Бальзору. А потому, як тільки буде можливо, він побачить каліфа і попросить, щоб взяв його в свою оборону і подав йому поміч.

На другий день Калум-Бек привів свого нового слугу до склепу на базарі. Він показав Саїдові всі шалі, повязки і всякий інший крам, яким він торгував. Він розказав Саїдові, що саме він має робити. Саїд, убраний в одєжу прикажчика мав ставати на порозі в склепі, брати в одну руку шаль, а в другу чудову чадру, вигукувати їх ціни і зваблювати до склепу покупців. Тепер хлопець зрозумів, чому Калум-Бек втягнув його в цю справу. Сам купець був неве-

личкий і непоказний дідок. Коли стояв на порозі і вигукував, то не раз так було, що хтось із сусідніх покупців, або прохожих, поглянувши, кидали йому насмішливе слово, або надавали йому таке ім'я від чого він мусів червоніти. Деякі пані називали його опудалом. Справа з Саїдом була інша. Кожний любувався його гарним струнким станом. Покупців умів закликати дуже привітно, як дійсний джентлмен і з дотепами умів захвалювати крам.

Калум-Бек побачив, що з того часу, як Саїд став на порозі крамниці, вона була все повна покупців. Він став більше уважливий до хлопця, почав його краще годувати, дбав про те, щоб він все мав порядну одягу. Та Саїд не дуже радів тим всім. Він знав причини того піклування свого господаря і мовчав. Цілими днями він мріяв про свій поворот до дому батька.

Одного дня покупці набрали багато різних товарів і хлопці рознощики всі були в дорозі з дорученим крамом. До склепу прийшла якась старша пані, скоро вибрала й купила що треба і просила, щоб негайно послати когось з пакунком і що вона дасть добру нагороду за послуги.

— За якої півгодини я вам все доручу, — сказав їй Калум-Бек. — То вже будьте ласкаві почекайте, або візьміть собі десь приватного рознощика.

— Ви — купець і радите, щоб ваші покупці брали сторонніх людей для вашого краму? — сказала пані. А чому цей молодий чоловік не може віднести моїх пакунків? Чому я маю до когось і десь звертатись? Ви купець і ваш обов'язок є доставити мені куплене на місце.

— Та тільки півгодини почекайте, дорога пані — благав купець і тремтів з переляку. — Всі мої хлопці в розсилці.

— І що ви за злиденний купець, що не можете, держати в запасі робітника? — сердилась пані. — Ах, он же стоїть молодець. Ходи, бери цей пакунок і неси за мною...

— Не можна, не можна! — репетував Калум-Бек. — Це ж моя вивіска, мій закликач, мій магнет! Він не може й одним кроком вийти за поріг!

— Он як! — промовила пані і впхнула свої пакунки в

руки Саїда. — Що то за такий купець і що то за такий крам, що самі собою не притягають покупців а треба для того спеціальної „вивіски“? Ходи, хлопче. Заробиш сьогодні на чай.

— Ну, то біжи вже, нехай їй лихо — воркотів Калум-Бек до свого магнета. — Тільки дивись, скоро вертайся. Ця стара відьма, ще готова зробити мені тут скандал і осоромити мене на цілий базар!

Саїд пішов у слід за панею. Вона йшла поперек базару і такою легкою ходою, що зовсім не пасувала до її вже не молодих літ. Спинилась ця пані перед гарним великим будинком, постукала і, коли двері відчинилися, швидко побігла сходами на гору. Саїд пішов за нею. Вони минули кілька кімнат і прийшли до великої залі, яка була прикрашена розкішними меблями та всякими прикрасами. Там ця старша пані сіла відпочити на подушці а хлопцеві сказала, щоб він положив пакунки і простягнула йому невеличку срібну монету й відпустила додому.

Він подякував їй, обернувся і коли дійшов до порога, почув за собою приємний жіночий голос, що його кликнув по імені. Здивований, він обернувся. Перед ним на подушці, замість старої пані, сиділа дивної краси молода жінка. Кругом неї сиділи рабині та всякі служниці...

Саїд зацікавився, коли побачив таку картину, він зложив руки на грудях і низенько вклонився громадці.

— Повір мені, любий юначе, — озвалась до нього молода жінка: — мені дуже шкода, що тебе загнала в Багдад лиха доля. Та що зробиш? Це одиноке місце, яке тобі судилося, щоб зустрінути свою долю, як що ти покинеш батьківське місце перед тим, доки тобі сповниться двадцять років. Саїде, чи ти зберіг свій свищик?

— Так, так: я його маю при собі, — радісно відповів хлопець, витягаючи золотий ланцюшок. Ви мабуть та добра фея, що в день мого народження, дала мені цей дарунок?

— Я була колись приятелькою твоєї матері — сказала фея. І тепер буду для тебе приятелькою доки ти будеш

порядною людиною. Ах, що то за байдужа людина той твій батько! Чому він не послухав моєї поради? Тобі ще багато лиха прийдеться зазнати, поки тобі сповниться двадцять років.

— Що ж робити, коли так судилося! — сказав Саїд. — А чи не можна було б так зробити, дорога феє, щоб ви запрягли свій підхмарний фаєтон північно-східнього вітру й одвезли мене, до Бальзору, до батька. То я вже там зачекаю того півроку поки мені сповниться двадцять років.

Фея усміхнулася.

Перед ним на подушці, замість старої пані, сиділа дивної краси молода жінка.

— Ти добре надумав, Саїде, — відповіла вона, — тільки цього ніяк не можна зробити. Поки ти на чужині, я не можу допомогти тобі чарами. Навіть не можу визволити тебе з рук поганого Калум-Бека, бо йому помагає могутня ворожа тобі фея.

— То виходить, що я маю не тільки добру фею, але й лиху? Та сподіваюся вашої помочі тепер частіше. Ви ж можете допомогти мені доброю порадою? Як ви думаєте,

можна мені піти до каліфа Гаруна та просити в нього опіки? Він дуже розумна людина й я вірю, що оборонить мене перед Калум-Беком.

— Так, це правда, Гарун дуже мудра людина, — сказала фея. Та він тільки людина. Він так багато вірить свому камердинерові Месурі, так як самому собі. Правда, він має рацію вірити, бо випробував його й на ділі бачив його щирість. А Месурі знов вірить твому панові Калум-Бекові, так, як самому собі. І тут він помиляється, бо цей Калум людина погана. Калум до того ще й лукавий пройдисвіт. Коли тільки вернувся до Багдаду, зараз таких байок наплів свому двоюрідному братові про тебе. Слуга каліфа повірив і ще й каліфові оповів. Так, що коли б ти прийшов до палацу Гаруна, то тебе там погано зустрінуть. Там тобі ніхто не повірить. Та в тебе є інша дорога доступити до нього. Вже зазначено на зорях, що ти здобудеш його ласку і приязнь.

— Це мене не тішить, — сказав Саїд, що я ще й далі мушу залишитися в склепі Калум-Бека. Та може ви, високоповажана пані фее, допоможете мені у таким проханні: я з малих літ навчений до зброї і для мене нема більшої радості, як військова забава, де можна було б добре розважитись герцем, або зброєю: списом, самострілом, або тупою шаблею. Я знаю, що молодь тут має кожного тижня таку розвагу. Тільки до їхньої залі герць може зайти така людина, яка має дуже гарне убрання і крім того вільна. Я знаю, що туди з базару не впустять. Коли б ви могли дати мені один раз на тиждень коня, одержу і зброю, і зробити так, щоб мене було трудно пізнати...”

— Таке бажання, може зродитися лише в молодого відважного юнака, — сказала фея. — Тим більше, що батько твоєї матері був один з найвідважніших лицарів Сирії, й видно, що його вдача відзивається в тобі, як онукові. Зауваж собі цей будинок. Кожного тижня ти знайдеш собі тут коня, двох сердюків на конях, гарну зброю, одержу, а до того спеціальний плин до миття голови. Цей плин так змінить твоє обличчя, що й рідний батько не пізнає. А тепер, Саїде, бувай здоров! Будь обережним, мудрим і щирим ду-

шею! Від нині за шість місяців твій свищик буде подавати голос і тоді вухо Зуліші буде прислухуватися.

Хлопець попросився з своєю дивною опікункою. Він подякував їй з глибини серця за всі радісні вістки. Коли вийшов на вулицю, оглянув ще раз той будинок, щоб запам'ятати і тоді вже вернувся на базар.

Саїд вернувся до склепу саме в той час, коли треба було обороняти й рятувати господаря Калум-Бека. Коло склепу він побачив натовп людей. А ціла та подія сталась ось як: Коли Саїд поніс покупки цієї пані, Калум-Бек, щоб не гаяти часу сам став на порозі, щоб закликати покупців. В одній руці він держав шаль, в другий чадру і своїм верескливим голосом закликав покупців. Та ніхто не хотів купувати в нього. А ж тут надійшли два чоловіки, які прийшли на базар, щоб купити своїм жінкам подарунки. Вони вже пройшли раз через базар і тепер знов ішли та розглядалися.

Калум-Бек слідив за ними очима і коли вони наблизилися, він закликав:

— Сюди, сюди, мої панове! Чого ви шукаєте? може вам потрібно чудсвий шаль, гарні чадри й усякий інший крам.

— Дідусю, — сказав один — може твій крам справді дуже гарний, але наші жінки дивні. Тепер в нашому місті стало в моді купувати шалі ніде інде, як тільки там, де торгує вродливий хлопець Саїд. Ми вже тут більше, як півгодини ходимо вздовж базару, шукаємо його і ніяк не можемо знайти. Може ви нам скажете, де його можна знайти. Вже іншим разом ми зайдемо до вас.

— Всемогучий Аллах! — крикнув Калум-Бек і приязно усміхнувся. — Вам таки пощастило. Ви якраз попали в ті двері, куди вам треба. Хочете купити чадру ніде інде, лише у вродливого Саїда? Ну, то прошу вас, заходьте, мої панове до склепу.

Один з покупців тільки посміявся з малого Калума та його переконування, що ніби то він є той вродливий хлопець. Другому виглядало, що Калум підіймає їх на сміх і, щоб не лишитися в дурнях, почав лаяти Калума. Калум мало з шкури не вискочить: він гукав своїх сусідів за свідків,

що це ніяка інша крамниця тільки та, що зветься крамницею вродливий хлопець.

Однак сусіди бачили, як Калумові щастило послідніми часами з покупцями, завидували йому і вдавали, що вони нічого не знають. Тоді тих двох покупців справді взялися до старого. Вони ганьбили старого аж дійшло до бійки. Калум боронився не так кулаками, як вереском та лайкою. На той крик назбігалося повний склеп людей. Половина Багдаду знала Калума, як захланного скупаря. Всі в натовпі раділи, що стрий дістане доброго прочухана. Один з тих покупців вчепився Калумові за бороду. Аж тут хтось вхопив за руку й одним стусаном кинув ним до землі, так, що аж турбан закотився і черевики позлітали.

Глядачам, які зібралися, це не було до вподоби. Вони воліли б, щоб хтось дав доброго прочухана Калум-Бекові і тому почувлось невдоволення.

Товариш збитого з ніг покупця обернувся і побачив перед собою високого, здорового і вродливого юнака з блискучими очима і рішучим обличчям.

Калум, якому цей рятунок видався чудом, витріщив очі на Саїда та крикнув:

— Ну, чого ж вам ще треба? Ось він, мої панове, сам Саїд, вродливий юнак.

Всі навколо зареготались, бо знали, що Калуб-Бек у своїй захланності вже забув про кривду, а думав лише про зиск. Покупець устав з підлоги, засоромився й обидва з товаришом вийшли із склепу нічого не купивши.

— О, ти зірка ясна серед усіх прикажчиків, корона усього базару! — лестився Калум до Саїда входячи з ним до склепу. Ти прийшов у сам час. Коли б ти був не повалив його з ніг, то хто знає, що він був би зробив з моєю бородою. Коли б ти був забарився на дві хвилини, то вже було б запізно. Чим же я тобі віддячусь, Саїде?

Та ця оборона господаря була у Саїда тільки хвилевою. Він не мав до нього співчуття, ані не жалів його. Калум був лукавий, хитрун і захланний, а добре серце Саїда не могло з ним годитися і любити його. Він вже навіть жалував, що оборонив Калума. Нехай би йому були виску-

бали трохи бороду... Однак Саїд бачив тепер для себе нагоду і попросив свого господаря, щоб той дозволив йому раз на тиждень мати один вільний вечір і піти на забаву, чи іншу розвагу. Калум згодився, бо добре знав, що його силуваний слуга має досить розуму і не буде нікуди втікати, бо не має ані грошей, ані одежі.

Саїд дуже скоро здобув те чого хотів. Кожної середі молодь знатних багдадських родин збиралася на одній публичній площі і робила всякі військські вправи. Саїд сказав Калум-Бекові, що кожної середі вечір він хоче бути вільний. І коли одержав дозвіл, зараз таки першої середі пішов на ту вулицю де жила добра фея. Він постукав і двері негайно відчинилися. Слуги в домі вже мабуть знали, що він прийде, бо нічого його не питали. Саїда повели на гору і там показали йому гарно прибрану кімнату. Тепер йому подали плин, який мав дати йому інший вигляд. Він облив цим плинном лице і подивився в зеркало і сталось дивне-диво: він не міг сам себе там пізнати. Був тепер дуже смуглявий тілом, мав велику гарну чорну бороду і виглядав тепер на яких десять років старший.

По тім повели Саїда в другу кімнату, де він знайшов для себе новий костюм, такий гарний, що і сам каліф кращого не мав на параді свого війська. Турбан був з найліпшої матерії, з діамантовою прикрасою і високою китицею пір'я. Одежа його була зроблена з тяжкої шовкової червоної матерії, розмальованої срібними квіточками. Саїд знайшов там для себе срібний кільчастий панцир. Цей панцир був дуже по-мистецьки зроблений, гнучкий, подавався на кожний рух тіла а разом з тим такий міцний, що ні спис, ні шабля не могли його протягти. Це вбрання доповнював правдивий дамаський кинджал оздоблений дорогими каміннями, яким навіть трудно було вгадати ціну.

Саїд убрався в нову одежу, причепурився і почув себе вільною людиною. Надійшов слуга і подав йому білу хусточку. Це дарунок від господині дому. Коли тільки він утреться цією хусточкою, то зараз зникне смуглявий кольор і чорна борода.

На дворі чекало на нього троє бистрих коней. Саїд

вибрав найкращого, сів, а на других два посідали його сердюки і поїхали до тієї площі, де мали відбуватися військові змагання. Дорога зброя і чудовий одяг Саїда вабили до себе очі. Коли він віхав в ряд, що з усіх сторін був оточений глядачами, там повстав шеліт і здивування. Тут для змагань зібралася молодь цілої багдадської шляхти, юне лицарство. Навіть можна було бачити, як басували коні і блистіла зброя братів самого каліфа.

Коли Саїд виїхав на середину площі, видно було, що його ніхто не знає. До нього зараз підїхав син великого везіря¹⁾ в супроводі своїх кількох друзів, привітав його з великою пошаною, запросив взяти участь в змаганнях і спитав хто він такий і звідки родом.

Саїд відповів, що його звать Альманзором, що він недавно прибув з Каїро, що подорожує і, багато наслухавшись про геройство юнаків, не хоче пропустити доброї нагоди, щоб подивитися на них та познайомитися з ними. Всім зібраним юнакам сподобався Саїд Альманзор. Він мав дуже гарний вигляд і вмів поводитися в громаді по лицарськи. Йому дозволили взяти спис і вибрати собі групу. Ціле товариство поділилось на дві групи, щоб, чи то поодинокю, чи в гурті одна група боролася з другою.

Та коли вже самий зверхній вид викликав увагу громади до нього, то тим більше всі дивувались тепер, коли побачили його вправність у військовій грі. Його кінь літав скорше птаха, шабля мов блискавка шугала і падала на ворогів. Він так легко, далеко і влучно кидав свого списа до призначеного місця, що здавалося, ніби то була стріла.

Найбільш завзятих лицарів противної групи подолав Саїд без суперечки. Коли герць скінчився, вся громада однодушно визнала Саїда побідником. Тоді один з братів каліфа і син великого везіря, які не були в сутичці з Саїдом, бо обидва були в одній з ним групі, просили його стати з ними до змагань. Алі, брата каліфа, Саїд подужав, але син великого везіря так завзято боронився, що вони після довгої суперечки погодилися на тому, що свій герць докінчать тут на другий тиждень.

¹⁾ міністра

На другий день в цілому Багдаді ніхто про ніщо інше не говорив, як тільки про вродливого, багатого і хороброго чужинця. Всі хто його бачив, а особливо, ті кого він поборов на герці, були зачаровані його лицарськими звичаями. Навіть в склепі Калум-Бека перед самим Саїдом була мова про славного Альманзора. Тільки шкода, що ніхто не знає де живе цей хоробрий лицар.

На другий тиждень Саїд знайшов в будинку феї ще кращу одержу і ще багатше оздоблену зброю. На цей раз на змагання прибуло дуже багато людей — пів Багдаду було там. Навіть сам каліф дивився зі свого балькону і подивляв чужинця Альманзора. Коли герць скінчився, каліф почепив на шию Саїда велику, на золотому ланцюжку медаль. Це була ознака вдоволення каліфа за лицарську хоробрість юнака.

Ця блискуча побіда Саїда викликала велику зависть серед багдадських юнаків:

— Невже ж — говорили вони, — цей чужинець приїхав сюди до Багдаду, щоб одібрати у нас ласку, честь і перемогу? Невже можна допустити, щоб він міг говорити по інших світах, що між цвітом багдадського юнацтва не знайшлося нікого, хто міг би рівнятися з ним у герці?

Так вони говорили між собою. І оце надумали, що на слідуєчим герці, вони ніби не навмисне нападуть на нього в п'ятьох, або шістьох. Гостре око Саїда помітило всі ці ознаки неприязні. Він бачив, як вони сходились по закутках до купи, як між собою пошепки радились, як поглядали на нього лихим оком. Він відчув, що ніхто, крім брата каліфа та сина великого везіря, ніхто до нього не має щирої приязні. Вони самі своїми розпитуваннями дали йому про це знати. Вони дуже хотіли знати де з ним можна стрінутись, які має тут справи, що йому в Багдаді найбільше подобається.

Та ще одне дивне склалося: один юнак з вояцького товариства, що найбільше лихим оком поглядавав на Саїда-Альманзора й найбільше проти нього підбурював, був ніхто інший, як той покупець, що його недавно Саїд збив з ніг перед склепом Калум-Бека. Цей чоловік дуже пильно

і заздро вглядався в обличчя Саїда. Правда, що Саїд побідив його кілька разів у змаганні, але на його думку це було замало для такої запеклої ненависти. Саїд боявся, щоб цей чоловік не пізнав у ньому Калум-Бекового приказчика. Тоді не було б куди сховатись від глуму, помсти цих всіх людей. Однак напад, на який наважились зависні вороги, несподівано був розбитий. Коли брат каліфа й син великого везіря побачили що шість чоловіків оточили Альманзора і хочуть стягнути його з коня, щоб обезброїти, вони зараз кинулись туди. Саїдових ворогів вони розігнали і погрозили, що виженуть зовсім з ігрищ всіх тих, хто здатний на таку зраду.

Більше чотирьох місяців Саїд дивувався цілий Багдад своєю хоробрістю. Одного вечора, коли Саїд вертався з ігрищ додому, почув чийсь голоси, що здавались йому, ніби він чув їх вже десь раніше. Коли Саїд потихенько наблизився до них і став прислухатися, то почув, що вони розмовляли такою мовою, як Селімова орда в пустині. І подумав, що це розбишаки, які вийшли, щоб напасти на кого будь розбоєм. Перша його думка була втікати від такого товариства. Потім він подумав, що краще йому почекати, послухати, що вони говорять; може цим способом йому вдасться спинити яке лихе діло. Тому підсунувся тихцем ще ближче, став прислухатися до розмови чотирьох невідомих чоловіків.

— Сторож казав, що якраз цією улицею праворуч від базару він буде проходити сюди разом з великим везірем, — сказав один з них.

— Добре, — обізвався другий, — великого везіря я не боюся; він старий. Інша справа з каліфом, той мистець у бою шаблею. Зрештою, я не вірю, що він сам з везірем. За ним слідом, мабуть, йде з двадцять сердюків.

— Ні, з ним крім везіря нема ні живої душі, — сказав третій. Всі, хто його бачив і пізнавав вночі, кажуть, що він ходив з везірем. Цієї ночі він буде наш. Тільки дивіться! Щоб ніхто не смів його й пальцем торкнути.

— Мені здається, сказав перший, що було б найкраще накинути йому аркан на шию. Убивати його нема по-

треби. За мертвого нам ніхто не дасть пусрого гроша. Зрештою ми ще не знаємо, чи ми його побачимо сьогодні.

— Гаразд — сказали інші. — Будьмо всі тут одну годину перед північчю — і розійшлись всі в різні сторони.

Саїд зпочатку дуже злякався, коли почув про плян такого нападу. Йому блиснула думка, щоб попередити каліфа про небезпеку. Та коли пройшов кілька вулиць нагадав собі слова феї, що його там обмовили й очорнили перед каліфом. Коли б він пішов туди тепер, то там над ним посміються, або будуть думати, що він хитрун і хоче пролізти таким способом до каліфа. Такі думки спинили його. Він подумав собі, що буде ліпше покликатися на свою власну шаблю і свою лицарську честь і тим способом вирятувати каліфа від розбишак.

Саїд не пішов додому до Калум-Бека. Він сів на східцях турецької церкви і очікував коли зовсім стемніє. Коли вже було зовсім темно, він пішов базаром до тієї вулиці, про яку говорили розбишаки і там заховався за ганком одного будинку. Там він просидів цілу годину. І от раптом він почув, як улицею, поспішаючи кудись йшло два чоловіки. Зразу він думав, що то сам каліф із своїм везірем, аж побачив що інше: тих двох заплескали в долоні і до них з базару підбігло ще двох. Якусь хвилину вони шептали між собою а потім розділились. Трьох із них причаїлись недалеко Саїда, а четвертий став ходити вздовж вулиці. Ніч була дуже темна, зате тихо, мов в усі. Саїд мусів покладатися на те, що йому вдасться почути.

Минуло ще півгодини. Постім почулись чийсь кроки від базару. Розбишака також почув цей хід і проскочив попри Саїда до базару. Хід наближався. Уже можна було бачити кілька темних постатів. Хтось плескв у долоні — то розбишака так кликав товаришів до себе. І цих три вибігли із сховку та побігли вперед. Видно, що розбишаки напали на когось, що мав зброю, бо раптом почувся брязкіт шабель. Тоді Саїд витягнув свій дамаський кинджал і кинувся на поміч з окликом:

— Смерть ворогам великого Гаруна!”

Першим ударом він одразу положив одного з розбишак.

Тоді кинувся до двох інших, що намірились обезброїти одного з нападених, на якого накинули аркана. Саїд, мов блискавкою, махнув шаблею, щоб перетяти мотузок і так розмахнувся, що скалічив руку бандитові і той впав непритомний. Тепер сюди обернувся четвертий, той, що досі борикався з другим подорожнім і зараз напав на Саїда. Однак перший з подорожніх успів скинути аркана, витягнув свого кинджала та завдав ним удар третьому бандитові. Четвертий бандит як побачив, то покинув свою шаблю і почав швидко втікати.

Саїд дуже скоро пізнав кого він врятував. Більший з тих двох подорожніх підійшов до нього і промовив:

— І одна і друга пригода однаково дивні — як замір мене вбити, так і несподіваний порятунок. Як ви знали хто я такий? Чи ви вже раніше знали про заміри цих людей, що вони на мене нападуть?

— Пане-господарю вірних! — відповів Саїд. — Я знав що це маєш бути ти. Бо коли вчора вечором я йшов вулицею Ель-Малек позаду двох чоловіків, я почув, що вони розмовляли тайною чужою мовою. Я ту мову колись вивчив і знаю її. Вони говорили про те, щоб тебе схопити в полон, а шановного везіря, як буде йти з тобою, вбити. Було вже пізно тебе остерігати, то я надумав інший плян. На тім місці де вони зробили засідку на тебе я причаївся в однім закутку, щоб стати у твоїй обороні.

— Дякую тобі, — промовив Гарун. Я думаю, що тут надалі залишатись нам не є безпечно. Візьми ось цей перстень і прихось взавтра з ним до мого палацу. Там ми з тобою поговоримо більше. Я там побачу чим зможу тебе винагородити. Ходімо, пане везірю, — тут не добре надалі залишатись. Розбишаки могли б знов на нас напасти.

Каліф заложив Саїдові перстень на палець і взяв великого везіря під руку, щоб йти далі. Везір просив зачекати хвилину, повернувся до Саїда і простягнув йому великого гаманця з грішми.

— Юначе, — промовив везір. — Мій ласкавий пан каліф може для тебе багато зробити, але я не зможу багато. І тому уважаю, що мою скромну подяку дам тобі ще

сьогодні. Тому візьми цей пулярес з грішми. Та не думай, що я вже відкупився від вдячності грішми. Як тільки тобі буде чого треба, приходь до мене, а я зроблю все те, що буде в моїх силах.

Зовсім п'яний від щастя пішов Саїд додому. Там Калум-Бек стрінув його дуже зле. Насамперед Калум журився, чого Саїд так довго не приходить. Далі, він нервувався, що вже загубив свою склепову вивіску. Він стрінув його лайкою, криком. Саїд, маючи тепер гроші не мовчав Калум-Бекові. Він тепер міг вже вертатися додому і не дбав про ласку свого господаря, ані навіть про Гарун-аль-Рашидову. Коротко і ясно Саїд сказав Калум-Бекові, що він не лишається в нього більше, навіть на одну годину. Зразу Калум-Бек дуже перелякався, коли почув про це, а далі став відливо насміхатися.

— Ах, ти голодрабе, пройдисвіте, ледащо! Куди ж ти підеш, коли я перестану про тебе дбати? Ти ж навіть не знайдеш і кусника хліба, ані нічліга де переночувати.

— Нема чого вам, пане Калум-Бече, тим журитися, — сказав Саїд. Оставайтесь собі здорові, а мене ви більше не побачите!

Сказавши це, Саїд вийшов з хати. Калум-Бек дивився йому в слід з остовпінням. Але рано, коли він роздумав добре над тим всім, то вислав своїх слуг до міста шукати Саїда. Довго вони шукали, аж одному з них пощастило. Він доніс, що бачив Саїда, коли він вийшов з мечеті і йшов до заїздного дому. Тільки тепер він зовсім змінився. На ньому була гарна одежа, кинджал і шабля та дорогий турбан на голові.

Як про це почув Калум-Бек, то почав ще гірше лаятись:

— Це він мене обікрав і справив собі одежу! Ой, горенько, головонько моя бідна!

І Калум-Бек скоро побіг на поліцію, щоб та заарештувала Саїда. В поліції всі знали, що Калум-Бек є родич каліфового камердинера Месура. Тому зараз видала приказ на арешт Саїда. Поліція знайшла Саїда коло одного заїздного дому, де збиралась звичайно велика каравана, якої він шукав в дорозі до Бальзори. Він сидів поруч одного купця,

якого там здибав із ним умовлявся про свою подорож додому.

Раптом на Саїда накинулось кількох чоловіків і скрутили йому взад руки. Коли він бажав довідатися, за що на нього напали і чого хочать, йому відповіли, що вони мають розказ від поліції і від його законного господаря Калум-Бека. Та тут надбіг і самий Калум-Бек. Він насміхався над Саїдом, лаяв його найпоганішими словами а на останку повивертав йому кишені і з вигуком вдоволення витягнув звідти великого гаманця з грішми.

— Дивіться, люди добрі! Оці всі гроші, цей нелюдок понакрадав у мене! — вигукував Калум-Бек. А люди з погордою дивились на Саїда і говорили:

— Бач, такий молодий, такий гарний на вроду, а таке ледащо! Тягніть його до суду! Нехай там дадуть йому доброго хльосту! Так і потягнули бідного Саїда до суду, а вслід з ним посунула сила-силенна народу; йшли цілі натовпи, а до них долучувались по дорозі інші.

Суддя стрівув Саїда дуже суворо. Коли Саїд хотів говорити, то суддя не дав йому навіть рота отворити, але слухав тільки те, що казав Калум-Бек. Він дістав Саїдового гаманця з грішми і спитав чи це ті гроші, що у нього вкрадено. Калум-Бек присягнув, що це його гроші. Та ця фальшива присяга помогла йому тільки добути чужі гроші для себе, а гарного приказчика, що вартував більше цілої тисячі червінців ні, бо суддя видав такий вирок:

— Іменем закона, який недавно уведено нашим могутнім каліфом Гарун-аль-Рашідом, кожна крадіж з базару більше як на сто червінців карається на досмертну висилку на дикі острови. Цей злодій дуже добре потрапив, бо він якраз є двадцятий до компанії. Завтра має бути відісланий корабель з транспортом.

Саїд був у розпучі. Він благав суддю вислухати його, дозволити йому, хоч одним словом перемовитись з каліфом, та все було даремне. Калум-Бек вже каявся, що присягнув. Так само просив суддю помилувати Саїда, але той суворо відказав:

— Чоловіче, ти маєш своє золото і будь ним вдоволе-

ний. Иди собі додому і мовчи, бо інакше я наложу на тебе кару за порушення спокою. Калум-Бек замовк а бідного Саїда вивели з суду.

Його одвели в темну й вогку тюрму.. Там на соломі покотом лежало девятнадцять злочинців. Вони стрінули його, як свого товариша свистом, реготом і проклинами на суддю та каліфа. Та хоч як люто жартувала доля над Саїдом, хоч яка була страшна думка про вигнання на дикий острів, але Саїд потішав себе тим, що на другий день їх вивозять з цієї тюрми. Однак він дуже помилився, коли думав, що на кораблі буде ліпше. Всі двадцять злочинців були вкинені на саме дно корабля в такий тісний закуток, де не можна було стояти не зігнувшись і де кожний з них зводив бійку за ліпше місце.

Саїд ридав гірко, коли корабель почав відпливати від рідних берегів. Арештантам щодня давали невеличкий кусок хліба, трохи овочів та ложку солодкої води. В закутку було так темно, що треба було раз-у-раз світити світло перед тим, як сідати їсти. В цій пливучій тюрмі було дуже нездорове повітря, так що через два-три дні хтось із слабших арештантів умирав. Саїда рятувало це, що він був молодий і мав сильне здоров'я.

Уже два тижні корабель плыв по морі. На п'ятнадцятий день стала бити страшна хвиля, і на кораблі повсталала метушня та біганина.

Саїд сподівався бурі. Він був радий їй, бо в нього була надія знайти в ній смерть.

Кораблем страшно кидало то в один, то в другий бік. Нарешті почувся страшний тріск і корабель сів. На покладі повстав галас і метушня, які мішалися з виттям бурі. Потім Стало тихо. Потім один з арештантів завважив, що в корабель напливає вода. Вони зачали стукати в двері, щоб їм відчинили, однак ніхто не озивався до них. Вода все більше прибувала. Тоді арештанти всі разом натиснули на двері і виломили їх.

Коли вони вибігли на поклад, то не знайшли вже там ні душі. Усі матроси повсідали на рятункові човни і поплили

шукати рятунку. Більша частина арештантів була в розпуці. Буря все більшала.

Корабель тріщав і поволі спускався все глибше. Ще кілька годин сиділи вони на покладі, вспіли пообідати тим, що знайшли на кораблі. Раптово налетів сильний вітер, зірвав корабель з підводної скелі, на якій він був застряг і поломав його на куски.

Саїд учепився за щоглу і тримався її з усіх сил. Хвиля кидала ним на всі боки, але він не випускав дерева з рук, пробував плисти у воді, або сідав на верху щогли. Так плавав він серед смертельної небезпеки може з півгодини. Тут побачив він, що з його розхристаної одежі висунувся свищик на золотому ланцюжку. Саїдові хотілося ще раз спробувати, чи не подасть він голосу тепер. Ухопившись рукою за щоглу, другою він посягнув по свищик, підніс до уст, подув і... почув дзвінкий, чистий звук.

Враз буря спинилась. Хвилі опадали. Море стало рівне, мов зеркало. Саїд розглядався, чи не видніє де земля. Нараз почув, що колода, на якій він сидів, почала якимось дивно ворухитись та посуватись вперед. Він глянув на неї і побачив, що сидить на величезному дельфіні. І коли Саїд опам'ятався, то побачив, що дельфін хоч і плыв дуже швидко вперед, однак він плыв дуже спокійно, рівно. Тоді Саїд зрозумів, що його дивний рятунок походить від доброї феї і був щиро вдячний їй за це.

Дивний кінь Саїда летів стрілою по морських хвилях. Поки почало смерктись, побачив він беріг і пізнав широку річку, куди дельфін почав завертати. Проти течії дельфін плыв слабше. Саїд, щоб не зморитись голодом, задумав пообідати. Він пригадав собі, що у давніх чарівницьких історіях робляться чари, то ж витягнув свищика, засвистав ним голосно і в думці подумав, щоб йому був обід. Риба зараз же спинилась. З води виринув стіл, цілком сухий з чудовими і смачними стравами. Саїд був дуже голодний. Він з великим смаком заїдав різні страви. Наївшись, подякував, і стіл зараз же пірнув у воду. Тоді Саїд торкнув в бік дельфіна і той зараз же рушив далі річкою вгору проти течії.

Сонце уже заходило, коли Саїд побачив в далечині ве-

лике місто. Своїми мінаретами воно нагадувало йому Багдад. Думка про Багдад не дуже радувала хлопця. Зате його віра в добру фею була така велика, що він цілком готовий був віддатись в її опіку. Тепер вона вже напевно не допустить, щоб Калум-Бек над ним знущався. Одну милю перед містом, на березі, Саїд побачив чудову віллію. На його велике здивування дельфін звернув і плив прямо до тієї віллі.

На даху будинку видно було багато святочно убраних людей. На березі, Саїд побачив цілий гурток гарно убраних дівчат-покоївок. Вони всі цікаво приглядались до нього і

Нараз почув, що колода, на якій він сидів, почала якось дивно ворухнитись та посуватись вперед.

плескали в долоні. Дельфін спинився коло мармурових сходів, що йшли від річки до будинку. Ледви Саїд торкнувся ногою сходів, як дельфін раптом зник. В цю ж мить до Саїда збігло кілька послугачів і просили його в імені свого пана в гостину. Вони так само просили Саїда змінити одержу на суху.

Хлопець скоро перебрався в гарне сухе убрання і слідом за слугою пішов до гори до товариства. Там він побачив трьох чоловіків. Одним з них був вищий, показніший і дуже вродливий і власне він стрінув Саїда дуже привітно, ласкаво.

— Хто ти такий, дивний чужинче? — спитав Саїда. Ти так вправно кермував рибою направо й наліво, наче б їхав

на добрім коні. Чи ти чарівник, чи така сама звичайна людина, як і ми?

— Пане господарю, — відповів Саїд. — В останніх тижнях мені дуже не щастило. Коли ви будете такі ласкаві вислухати мене, то я розкажу вам мої пригоди.

Незнайомі згодились. Саїд почав розповідати їм свою історію з самого початку, з того часу, як покинув батьківську оселю й до останнього, коли прийшов його дивний порятунок.

Котрийсь з панів, що уважно слухали, час від часу перебували його своїм здивуванням. Коли він вже кінчав своє оповідання, господар, той що його так ласкаво тут привітав, промовив:

— Я вірю тобі на слово, Саїде! Тільки ти оповідав, що на змаганнях ти здобув був медалю на золотому ланцюжку і перстень, що тобі подарував каліф. Чи міг би ти нам це показати.

І це і друге тут при мені, на моєму серці, — відповів Саїд. Ці дарунки я хіба залишу разом з моїм життям. Найславнішим і найліпшим моїм вчинком я вважаю мою допомогу великому каліфові в часі, коли на нього напали розбишаки. З тими словами він витягнув з кишені ланцюжок і перстень і передав господарям.

Присягаю на бороду Пророка, це він, мій перстень! — скрикнув високий вродливий чоловік: — Великий везірю, ходи, обіймім його, бо це наш визволитель! Коли вони обидва приступили й почали обіймати Саїда, йому здавалося, що це гарний сон. Він вклонився їм глибоким поклоном і промовив:

— Прости мені, пане господарю вірних, що я так з тобою розмовляв. Аж тепер я бачу, що ти ніхто інший, тільки самий Гарун-аль-Рашід, великий каліф Багдаду.

— Я ніхто інший, як твій приятель! — відповів Гарун. Від тепер всі твої сумні пригоди повинні скінчитися. Ти поїдеш зі мною до Багдаду і лишайся зі мною в числі моїх найкращих людей. Ти будеш одним з моїх найближчих помічників. Справді, що ти тоді в ту темну ніч доказав, що

Гарун для тебе дорогий. Не кожного мого слугу я міг би поставити на таку спробу.

Саїд подякував каліфові. Він обіцяв, що на все зістанеться при каліфові тільки, щоб йому було дозволено поїхати до Бальзори та відвідати батька. Він певно дуже журиться сином.

Каліф признав це прохання справедливим. Тепер вони всі посідали на коні і поїхали до Багдаду. Приїхали ще перед заходом сонця. Каліф призначив Саїдові у своїм замку дуже гарні кімнати і обіцяв збудувати для нього пізніше власний будинок.

Тут Саїд стрінув своїх давніх знайомих — брата каліфа та сина великого везіря. Вони вітали його, як лицаря, що врятував життя таких важних для їх краю людей і просили бути їх приятелем. Та як же вони здивувалися коли Саїд їм відповів.

-- Вашим приятелем я є вже давно. — І показав їм той золотий ланцюх та медалю, що здобув на змаганнях. Почав їм дещо нагадувати з тих часів, коли вперше стрінулися. Вони його пам'ятали, але він мав смугляве обличчя і гарну чорну бороду. І вони тільки тоді повірили йому, коли Саїд розказав їм, чому він мусів критися під іншим виглядом. А для більшого доказу казав принести сюди зброю і тут же дав їм докази в змагання з ними, що він є той самий Альманзор Завзятий. Обидва вельможі раділи, що мають такого приятеля і ще раз вітали його між собою.

На другий день, саме тоді, коли Саїд разом з великим везіром сиділи поруч Гаруна, увійшов до них Месур, камердинер каліфа і сказав:

— Пане господарє вірних, маю особливу справу, яку треба полагодити. Чи можу я просити вашої ласки?

— Насамперед я хочу знати яка справа, — відповів Гарун.

— Там на дворі стоїть мій двоюрідній брат, Калум-Бек, відомий багдадський купець — почав говорити Месур. — У нього незвичайна справа з одним паном з Бальзори. Син того пана служив у Калум-Бека, потім прокрався, далі втік і ніхто не знає куди. Тепер батько домагається, щоб

брат вернув йому сина, але де ж його взяти? То ж Калум-Бек просить твоєї ласки, щоб ти, пане володарю, який має велику мудрість, поговорив та полагодив справу між ним і тим бальзорським паном.

— Добре, я розсуджу їх, — сказав каліф. За півгодини нехай твій брат приїде разом з тим чоловіком, що його позиває до судової залі.

Коли Месур, подякувавши каліфові вийшов з кімнати, Гарун промовив:

— Це ніхто інший, тільки твій батько, Саїде. Через те, що мені пощастило довідатися всю правду в цій справі, я буду судити так мудро, як цар Соломон. Ти Саїде станеш там за куртиною за моїм кріслом так, щоб тебе не було видно і будеш там, доки я тебе не покличу. Ти, великий везірю, дай приказ покликати зараз недотепу суддю — він мені буде потрібний при допиті.

Саїд і великий везір негайно виконали доручення. Серце в Саїда дуже колотилося, коли він побачив з-за куртини свого батька, коли той входив в судову залю. Був блідий, пригноблений і похилений журую. Поруч нього йшов Калум-Бек. Він зараз же почав розмовляти пошепки із своїм братом Месуром. На вид Калум-Бека у Саїда прокинулась страшна ненависть до того чоловіка; він би радо вискочив звідси і завдав би йому найбільшої кари, однак не смів такого робити і далі оглядав все те, що діялось в судовій залі.

Туди зійшлося багато народу, щоб послухати каліфового суду. Як тільки багдадський каліф сів на своєму троні, великий везір дав приказ, щоб у залі було тихо. Відтак спитав хто прийшов сюди до вельможного володаря Багдаду з позивом.

Тоді наперед виступив Калум-Бек і сказав:

— Перед кількома днями я стояв на порозі свого skleпу на базарі. Бачу, проходить вигукувач і держить в одній руці гаманець з грішми. Поруч нього йшов оцей панок. Вигукувач викрикує таке: „Хто дасть вістку про Саїда з Бальзору, тому даю цей гаманець з грішми.

Цей Саїд був моїм послугачем, то я й крикнув: „Сюди, земляче, я зароблю ці гроші!” Цей чоловік, що так тепер

ворогує на мене, підійшов і любим голосом запитав, що я знаю про Саїда. Я запитав його, чи він називається Бенезар і чи він є батьком Саїда. І коли він це потвердив, я йому розказав все дочиста, як я знайшов у пустині молодого хлопця, як я його врятував, доглянув і привіз до Багдаду. І ось цей чоловік, коли почув таке, зараз подарував мені гаманець з грішми. Та почули б ви того божевільного чоловіка, коли я далі почав йому розказувати, як його син служив у мене, як за погані діла брався, як прокрався і потім зник. Він не хоче мені вірити. Свариться уже кілька днів зі мною і домагається, щоб я вернув йому назад сина і гроші. Я не можу віддати ані одного ані другого. Гроші я заробив за відомости, які подав йому, а пройдисвіта хлопця хіба з пальця не вису.

Потім почав говорити Бенезар. Він розповідав про сина. Це був чемний, добрий і звичайний хлопець. Він ніколи не пішов би на таке, щоб порушити чуже добро. Він просив каліфа, щоб справедливо розсудив цю справу.

— Я сподіваюся, — сказав Гарун до Калум-Бека, що ти про ту крадіж заявив у поліцію.

— Ну, звичайно! — крикнув той усміхаючись. Я його навіть привів у поліцію до судді.

— Покличте сюди суддю — приказав каліф. Всім на диво суддя зараз же прибув. Каліф спитав його, чи пригадує він всю оцю справу, і той потвердив, що памятає.

— І що ж, чи ти вислухав юнака, чи він признався у крадежі? — спитав Гарун.

— Ні, він був такий упертий, що нікому крім вас, не хотів признатись! — заявив суддя.

— Щось я не пригадую, щоб бачив його — промовив каліф.

Певно що ні. Де б я на це зважав. У мене щодня ціла купа таких, що хоче з вами говорити. Та я би їх всіх мав посилати?!

— Ти хіба не знаєш, що я слухаю кожного, — відповів каліф. Але може там були такі ясні докази крадіжки, що вже не треба було вести до мене винуватого. Чи ти, Калуме,

поставив доволі таких свідків, які доказали, що покрадені гроші твої?

— Свідків? — перепитав Калум, біліючи із страху. Ні, свідків у мене не було. І ви ж самі, пане володарю добре знаєте, що всі червінці подібні один на другого. То звідки ж я мав дістати свідків, що тих сто червінців бракує у моїй касі.

— А звідки ж ти довідався, що якраз та сума тобі належить? — спитав каліф.

— По гаманці, що в нім були гроші, — відповів Калум.

— Чи той гаманець при тобі? — питав каліф далі.

— Так, так тут при мені! — промовив купець. Витягнув його з кишені і подав великому везірові, щоб той доручив каліфові.

— Свята борода Пророка! — скрикнув вкрай здивований везір. І ти, собако, кажеш, що то твій гаманець? Це ж мій гаманець. Я подарував його разом з сотнею червінців одному шляхотному юнакві, який визволив мене з великої біди.

— Чи ти можеш присягнути, що це твій гаманець? — спитав каліф великого везіря.

— Це така правда, як те, що я колись буду в раю — відповів везір. — Адже цей гаманець зробила мся донька.

— Еге-ге-ге! — скрикнув Гарун. — Виходить, що ти, судде несправедливо судив! Чого ж ти повірив, що гаманець нічий інший, але того купця?

— Він присягнув — озвався переляканий суддя.

— То значить ти зложив криву присягу? — гримнув каліф на Калума, що білів і тремтів, стоячи перед каліфом.

— Святий Аллаху! Чи я можу що сказати проти пана великого везіря — благав купець. — Він надто велика людина. Отже що маю робити — гаманець мій і нікчемний Саїд його у мене вкрав. Я би дав тисячу золотих, коли б його можна було поставити тут за свідка.

— Що ж ти зробив з тим Саїдом? — спитав каліф суддю, — скажи куди за ним посилати, щоб він міг переді мною дати відпсвїдь?

— Я його заслав на дикий острів, — сказав суддя.

— О, Саїде! Сину мій, сину! — крикнув нещасний батько і гірко заривав.

— То так виглядає, що він признався в злочині? — питав Гарун.

Суддя зблід. Він блукав очима не знаючи, що сказати. Нарешті промовив. — Так, як не помиляюсь, то мабуть, признався.

— Але ти цього напевно сказати не можеш? — провадив свій грізний суд Гарун далі. — Ну, коли так, то ми його самого питаємо. Вийди сюди, Саїде! А ти, Калум-Бече, зараз же, як отут стоїш, плати тисячу золотих.

Калум і суддя думали, що перед ними стоїть мрець з того світу. Вони обидва попадали на підлогу й благали:

— Зглянься, помилуй.

Бенезар, який ледве тримався на ногах від радості, кинувся пригортати до себе свого загубленого сина.

А каліф, тим часом з холодним мов крига виглядом на лиці знову спитав суддю:

— Саїд перед нами. Чи признався він?

— Ні, ні! скигнів суддя. — Я слухав тільки Калумових зізнань, бо він знатна людина.

— Хіба я поставив тебе суддею над усіма для того, щоб ти слухав тільки знатних людей? — гримав Гарун-аль-Рашид в благородному гніві. На десять літ я засилаю тебе на дикий острів, серед безкрайного моря, щоб ти там мав час подумати про справедливість.

А ти, нікчемна людино, ти підоймаєш умираючого не для того, щоб його врятувати, але щоб зробити його своїм рабом. Ну, то перш за все ти заплатиш йому ту тисячу золотих, бо ти обіцяв їх дати, як прийде Саїд, щоб за тебе посвідчити.

Калум уже радів, що так щасливо й дешево вийшов з такої наглої і великої біди. Він вже збирався дякувати добродію каліфові за ласку, коли ж той провадив свою мову далі.

— За криволприсягу на сто червінців ти дістаєш сто палок у п'яти. А далі нехай Саїд вибирає, чи хоче він забрати увесь твій склеп з крамом, а тебе самого держати за при-

казчика, чи він вдоволиться платнею по десять червінців за кожний день своєї служби у тебе.

— Пустить цього нікчемного чоловіка, володарю, — промовив Саїд до каліфа. Я нічого не хочу з його добра.

— Ні, — запротестував Гарун. Я хочу, щоб він оплатив тобі шкоду. Я роблю вибір для тебе, коли ти не хочеш. Отже Калум-Бече маєш виплатити по десять карбованців Саїдові за кожний день його служби. А ти вже знаєш кілька днів він у тебе служив. А тепер, вартосві, заберіть цих обидвох нікчемників.

Калум-Бека й суддю вивели з залі. Каліф повів Бенезара й Саїда в окрему залю і там сам оповів Бенезарові, як його син Саїд по лицарськи врятував йому життя. І в той час, коли він оповідав, час до часу перепиняв мову, бо перешкаджав її своїм вереском Калум-Бек. Йому, бачите, тут же таки в каліфовому дворі всипали в п'яти його сотню доброї ваги золотих.

Каліф запросив Бенезера жити в Багдаді разом з сином. Батько дав свою згоду. Мав тільки поїхати ще до Бальзору, щоб забрати сюди все своє добро.

Саїд жив, мов князь у своєму власному палацу, якого збудував йому вдячний каліф. Його близькими товаришами були брат каліфа та син великого везіря. І в Багдаді зложили люди приповідку: „Я хотів би бути таким добрим і щасливим, як Саїд, син Бенезара”.

З М І С Т :

Казковий світ	5
Каліф-Чорногуз	7
Корабель привид	22
Визволення Фатьми	35
Карлик-Ніс	56
Пригоди Саїда	87

КНИЖКИ ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

- БЕЗ РОДИНИ** — Г. Мальо, пригодницьке оповідання для дітей. Переклад з німецького. Є це виховальна і захоплююча книжка про малого хлопця Ілька, який був викрадений дитиною з дому родичів. Книжка ілюстрована, має 90 стор. друку і буде цікавою для кожної дитини. Ціна 75 ц.
- БОГДАНІВ СИНОК** — В. Щ., дуже гарне історичне оповідання з часів козаччини про сина Богдана Хмельницького, Тимоша. Є там також два інші оповідання Марка Вовчка: „Сестра” і „Козачка”. Стор. 92. Ціна 25 ц.
- З ТАТАРСЬКОЇ НЕВОЛИ** — А. Чайковського. Історичне оповідання. Чудова і легка українська мова та пригоди двох хлопчиків, як вони втікали з татарського полону. Друге оповідання в тій же книжці „Блудний син” того ж автора. Ілюстрована. Стор. 67. Ціна 60 ц.
- ОДАРКА** — А. Чайковський. Це оповідання про дівчинку Одарку, сироту. Мова така ж гарна, звичайна і події оповідання такі живі, щирі, захоплюючі. Стор. 47. Ілюстрована. Ціна.. 50 ц.
- ЕЗОП** — написав Англієць Лотоцький. Є це оповідання про життя славного грецького філософа і байкаря Езопа. Багато науки криється в цій оповіданні. Написана дуже цікаво. — Стор. 32. Ціна 40 ц.
- КАЗКА ПРО КСЕНЮ І ДВАНАДЦЯТЬ МІСЯЦІВ** — написав Богдан Лепкий. Ілюстрована віршована казка про сирітку Ксеню та її злючу мачуху й як їй допомагали добрі „місяці”. — Стор. 30. Ціна 35 ц.

Замовлення wraz з грошми надсилати на адресу:

UKRAINIAN VOICE

Box 3626 Sta. B.

Winnipeg 4, Man.

